

“Het vraagt altijd om maatwerk”

*Een onderzoek naar effectief toezicht van
Reclassering Nederland bij jihadistisch
geradicaliseerden*

Auteur: Derk Alkema
Studentnr: 1580121
E-mail: derk.alkema@student.hu.nl
Groep: IV4B
Versie: Definitief (1)
Datum: 24-04-2015
Begeleider: dr. ir. A.C. van Gorp

VOORWOORD

Bij deze presenteer ik u het sluitstuk van de opleiding Integrale Veiligheidskunde aan de Hogeschool Utrecht. Hoewel dit het einde van mijn studieloopbaan doet vermoeden, is dit onderzoek een tussenstation om per september 2015 te starten aan een nieuwe opleiding. Deze opleiding zal in het vakgebied liggen waar ik mij bijna vier jaar geleden aan heb gecommitteerd en waarin de interesse voor veiligheid immer groter is geworden.

De thematiek van veiligheid is als een rode draad geweest door de afgelopen vier studiejaren, waarbij ik mij heb kunnen verdiepen in een aantal specifieke onderwerpen. Vooral het derde studiejaar heeft mij een project opgeleverd waarin ik in meerdere opzichten enorm veel heb geleerd. Ik heb mij tijdens de derdejaarsstage zeven maanden mogen storten in het ontwikkelen van een daderanalyse van een groep woninginbrekers. Na deze stage brak het moment aan waar ik zo naar snakte, het afstuderen.

Vanaf de start van het afstudeerjaar maakte ik mij weinig zorgen over het afstuderen, ik had een prachtig onderwerp en dacht dat de bangmakerij van alumni ernstig werd overdreven. De zorgen kwamen later. Ik wist niet dat het onderbouwen en uitvoeren van een afstudeeronderzoek zo'n intensief proces kon zijn. Er waren momenten van onzekerheid. Vooral toen mijn eerste raamwerk compleet tegen de verwachtingen in, werd afgekeurd. Enorme teleurstelling kreeg de overhand maar deed mij beseffen dat ik de draad weer op moest pakken. De dataverzameling was een stroperig proces waarin ik mij heb verslikt in tijdsinvestering om de interviews uit te werken. Niet eenmalig heb ik mij de laatste week en dagen ernstig afgevraagd wat ik mijzelf aandeed om in een kort tijdsbestek het onderzoek eruit te persen.

Op het moment van inleveren krijgt een gevoel van trots waarschijnlijk de overhand, maar is daar ook het besef dat hiermee de opleiding Integrale Veiligheidskundige wordt afgesloten. De opleiding heeft mij kennis laten maken met mijzelf. Ik heb mijn ontwikkelpunten en sterkte punten leren kennen en ik heb geleerd hoe ik daarmee om moet gaan. Ik heb via de Opleidingscommissie de mogelijkheid gehad om mee te denken over de kwaliteit van de opleiding en mijzelf op bestuurlijk vlak verder te ontwikkelen. In deze processen heb ik een aantal prachtpersonen ontmoet waarmee ik verwacht nog lang contact te onderhouden. Speciale dank gaat uit naar buddies Jeroen en Ramon met wie ik ontelbare bakjes koffie heb gedronken en menig restaurant heb bezocht. De samenwerkingsopdrachten die wij hebben gemaakt voelden vaak meer vrijblijvend dan verplicht. Hoewel wij elkaar niet de gehele vier jaar van de opleiding hebben gekend, ben ik jullie dankbaar voor de bijzondere band die we met elkaar hebben opgebouwd.

Ook een dankwoord aan partner-in-crime Serena, met wie ik vier jaar lang zitting heb gehad in de Opleidingscommissie, waarin wij door de jaren heen verschillende bestuursrollen hebben vervuld. Je immer aanhoudende motivatie en de behoefte jezelf te ontwikkelen werkt enorm aanstekelijk. Ik heb enorme bewondering voor je positieve energie waarmee je groepen in beweging brengt. Naast de studie ben je inmiddels ook werkzaam in de 'blauwe kolom', de organisatie waar je vanaf de start van de opleiding al verliefd op was. Je hebt mij laten inzien dat je de dingen moet doen die je leuk en interessant vindt.

In het kader van dit onderzoek wil ik Anke van Gorp bedanken voor haar bijdrage en kritische kijk op mijn afstudeerstuk. Haar enthousiasme over het onderwerp is op bepaalde momenten een belangrijke motivator geweest voor de uitvoering van afstudeerstuk. Via haar heb ik de mogelijkheid gehad om een aantal experts te spreken die ik zonder haar moeite waarschijnlijk niet had kunnen spreken.

In mijn ontwikkeling heb ik enorm veel baat gehad bij de onderzoeken die ik heb mogen uitvoeren bij het lectoraat Regie van Veiligheid van de Hogeschool Utrecht. Lector Andrea Donker wil ik in het bijzonder bedanken voor haar vertrouwen tijdens mijn derdejaarsstage en het samenstellen van de opdracht van dit afstudeeronderzoek.

Mijn dank gaat ook uit naar Yoni Shem-Tov die ik als studieloopbaanbegeleider heb leren kennen, maar door de jaren heen heb meegemaakt als een docent en zeer prettige samenwerkingspartner in diverse onderzoeken. Vanaf het eerste jaar heeft Yoni samen met mij gezocht naar voldoende uitdaging in de opleiding door diverse projecten te draaien om zo mijn ontwikkeling gaande te houden. Dankzij Yoni ben ik in het lectoraat Regie van Veiligheid gerold waar ik op dit moment nog de vruchten van pluk. Tijdens de derdejaarsstage heb ik tijdens het verwerken van de onderzoeksresultaten met hem mogen samenwerken, waarbij ik altijd een enorm vertrouwen heb ervaren. Regelmatig wist Yoni de hoeveelheid werk met een grap te relativeren en in een ander perspectief te plaatsen. Yoni, dank voor je vertrouwen, je nuchterheid, je gastvrijheid en je kritische blik.

Naast de betrokkenen van de Hogeschool Utrecht ben ik Ada Andreas van de Reclassering Nederland enorm dankbaar voor de mogelijkheid die mij is geboden om bij haar organisatie mijn afstudeeronderzoek uit te voeren op dit specifieke onderwerp. Ada, bedankt voor je kritische noten op het onderzoek, vooral omdat ik stukken kortdag bij je aanleverde. Dank voor het fungeren als een contactpersoon waar ik met mijn vragen en opmerkingen terecht kon.

Daarnaast verdienen mijn collega's, medestudenten en vrienden een woord van dank voor hun interesse in het onderzoek en motiverende woorden. Tot slot wil ik mijn ouders bedanken voor hun steun, wijze woorden en praktische tips.

Derk Alkema
Utrecht, april 2015

SAMENVATTING

Eind augustus 2014 wordt door de Rijksoverheid bekend gemaakt dat er een integrale aanpak komt ter bestrijding van jihadisme en radicalisering, omdat jihadisme een substantiële bedreiging vormt voor de binnenlandse en internationale rechtsorde. Er wordt besloten een aantal aanvullende preventieve en strafrechtelijke maatregelen te nemen om jihadisme te bestrijden. Reclassering Nederland heeft als taak de begeleiding en het toezicht op personen te organiseren die strafbare feiten hebben begaan, zo ook voor de groep jihadistisch geradicaliseerden.

Reclassering Nederland heeft ruime ervaring in het organiseren van toezichts- en begeleidingsmaatregelen, maar niet voor deze doelgroep cliënten. Om kennis omtrent radicalisering en jihadisme te centraliseren, is ervoor gekozen een selecte groep reclasseringswerkers in het leven te roepen om de begeleiding van, en toezicht op jihadistisch geradicaliseerden te verzorgen. Reclassering Nederland wil: *inzicht krijgen in de factoren die van invloed zijn op (de-)radicalisering en hoe Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht kan houden op jihadistisch geradicaliseerden*. Voor het onderzoeken van deze doelstelling is de volgende hoofdvraag geformuleerd: *welke factoren zijn van invloed op (de-)radicalisering en hoe kan Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht houden op jihadistisch geradicaliseerden?*

Om tot een antwoord te komen op de voorgaande hoofdvraag is ervoor gekozen om een literatuurstudie te combineren met expertinterviews. Het literatuuronderzoek is hoofdzakelijk uitgevoerd tussen september 2014 en december 2014, maar in 2015 zijn nog een aantal belangrijke aanvullingen gedaan op de literatuurstudie. De expertinterviews hebben plaatsgevonden vanaf medio maart 2015 tot en met medio april 2015, waarin totaal acht experts zijn geïnterviewd. De helft van de experts was afkomstig van de Reclassering Nederland en vier experts waren op het moment van het interview werkzaam bij de Nationale Politie en de Universiteit Leiden.

Er zijn enorm veel verschillende definities van radicalisering die enorm van elkaar verschillen. In dit onderzoek werd radicalisering gezien als het proces waarin een persoon een islamitische denkwijze overneemt en deze denkwijze om wil zetten in acties. Wetenschappers hebben laten zien dat radicalisering plaats kan vinden in een lineair model waarin specifieke fases worden doorlopen, maar radicalisering kan zich ook voordoen een vrij model zonder volgorde. Individuen kunnen verschillende factoren ervaren die de voedingsbodem voor radicalisering kunnen bepalen. De literatuurstudie heeft uitgewezen dat het zoeken naar een identiteit, het ervaren van onvrede, onrecht, relatieve deprivatie en radicalisering in de hand kunnen werken. De gevangenis werd gezien als een belangrijke locatie waar radicaal gedachtegoed kon worden verspreid.

De literatuurstudie heeft aangetoond dat de-radicalisering opgesplitst moet worden in twee separate onderdelen, de terugtreding uit een groepering (disengagement) en de-radicalisering (de-radicalisation). Laatstgenoemd onderdeel heeft betrekking op het afstand nemen van denkbeelden en het bijbehorende sociaal-psychologische proces. Gesprekken met de experts hebben aangetoond dat de ideologie van een

cliënt niet volledig kan worden omgegooid, maar dat er wel ruimte is voor bijsturing. Bovendien lijken de experts overeen te komen dat gedwongen de-radicaliseren niet de oplossing kan zijn; de cliënt moet een intrinsieke motivatie hebben om te willen de-radicaliseren.

Reclassering Nederland komt in aanraking met jihadistisch geradicaliseerden zodra iemand wordt aangehouden op verdenking van terroristische misdrijven. Op basis van de individuele problematiek van de verdachte schrijft de reclassering een advies aan het Openbaar Ministerie, met begeleidings- en toezichtsmaatregelen. Deze maatregelen moeten ertoe bijdragen dat de recidivekans wordt verkleind en dat geen nieuwe strafbare feiten worden gepleegd, maar er bleek dat men hoopte ook een ideologische verandering te bereiken. Uit het onderzoek is gebleken dat de aanpak voor deze doelgroep voor de reclassering en haar partners nog erg zoekende is, voornamelijk doordat veel cliënten nog in de adviesfase zitten en nog geen sprake is van werkelijke begeleiding.

De reclassering bleek zoekende te zijn in hun aanpak voor jihadistisch geradicaliseerden, maar er is opgemerkt dat zij door haar directe partners wel wordt gezien als expertorganisatie. Dit onderzoek heeft uitgewezen dat er behoefte is aan een succesvol de-radicaliseringstraject waarin de effectiviteit van maatregelen op de doelgroep wordt onderzocht. In de huidige aanpak hebben de experts het opbouwen van de dialoog en het onderhouden van het contact met de cliënt als meest waardevol beschouwd.

Uit de literatuurstudie en gesprekken met experts is gebleken dat het sturen op persoonsgebonden aanpak met maatwerk het belangrijkste is, waarbij in de aanpak de volgende factoren centraal staan: (h)erkenning van radicaliseringsgronden, de fase van radicalisering, de behoefte van de cliënt, de achtergrond van de cliënt en het netwerk van de cliënt. Op de achtergrond is het van belang dat en best-practices uit het binnen- en buitenland continu worden bewaakt.

Aanbevelingen aan Reclassering Nederland richten zich op: het monitoren van best-practices van de-radicaliseringstrajecten in het binnen- en buitenland, het onderzoeken van de manier waarop de reclassering uittreding kan bewerkstelligen en controleren en het uitwisselen van 'hands-on' ervaringen met partners in de lokale aanpak.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	3
SAMENVATTING	5
INHOUDSOPGAVE	7
1. PROBLEEMSCHETS.....	9
1.1 Inleiding	9
1.2 Aanleiding.....	11
1.3 Doelstelling	12
1.4 Onderzoeksvragen.....	13
2. OPERATIONALISERING	14
2.1 Definiëring van begrippen.....	14
2.1.1 Radicalisering	14
2.1.2 Veroordeling	16
2.1.3 De-radicalisering.....	16
2.1.4 Effectief toezicht.....	17
2.2 Meetbaar maken van begrippen	18
2.2.1 Radicalisering	18
2.2.2 Verdacht of veroordeeld	19
2.2.3 De-radicalisering.....	20
2.2.4 Effectief toezicht.....	21
2.3 Conceptueel model.....	23
3. ONDERZOEKSOPZET	25
3.1 Type onderzoek.....	25
3.2 Onderzoeksmethoden.....	25
3.3 Privacy	28
3.4 Gegevensverzameling	29
4. THEORETISCH KADER.....	31
4.1 Reclassering Nederland.....	31
4.2 Radicaliseringproces	32
4.2.1 Modellen ter verklaring van radicalisme.....	32
4.2.2 Identiteit	35
4.2.3 Strain.....	36
4.2.4 Relative deprivation	36
4.2.5 Rationele keuze theorie.....	38

4.2.6	Internet	39
4.2.7	Gevangenis.....	40
4.3	Stromingen islam	41
4.4	De-radicaliseringsproces	42
4.4.1	Preventie	42
4.4.2	Uittreding en terugtreding.....	43
4.4.3	Europese initiatieven.....	44
4.5	Conceptueel model b).....	50
4.6	Tussenconclusie	51
5.	RESULTATEN	53
5.1	Radicalisering.....	53
5.2	Werkwijze	57
5.2.1	Gemeente en politie	57
5.2.2	Reclassering.....	59
5.3	De-radicalisering	64
5.4	De-radicaliseringstraject.....	66
5.5	Cursus ISDEP.....	71
5.6	Tussenconclusie	72
6.	CONCLUSIE.....	74
7.	DISCUSSIE	76
7.1	Beperkingen in dit onderzoek.....	77
7.2	Aanbevelingen.....	78
	LITERATUURLIJST	79
	BIJLAGE A: AANPASSINGEN	85
	BIJLAGE B: RESPONDENTEN	86
	BIJLAGE C: ACTUALITEIT.....	87

1. PROBLEMSCHETS

1.1 Inleiding

Na de moord op Theo van Gogh in 2004 trok het radicaal-islamitische netwerk 'de Hofstadgroep' de nationale en internationale aandacht. De Hofstadgroep was een groep radicale moslimjongeren met het oogmerk om terroristische misdrijven te plegen (Vermaat, 2007). Nadat de moord op Theo van Gogh werd opgeëist door de Hofstadgroep werden diverse leden uit het netwerk aangehouden, maar sommigen kwamen door een tekort aan bewijs binnen korte tijd weer vrij. De daders van de moord op Theo van Gogh in 2004 waren woonachtig in Nederland en hebben hun radicaal-extremistische gedachten in Nederland kunnen ontwikkelen. Aanslagen op het World Trade Center op 11 september 2001, aanslagen in Madrid (2004) en metroaanslagen in Londen (2005) tonen aan dat de ontwikkeling van jihadistisch terrorisme niet alleen een onderwerp is in Nederland.

In dit hoofdstuk zal een beknopte inleiding worden gegeven in de geschiedenis van extremisme, radicalisme en jihadisme in Nederland. Daarbij zullen ook Europese ontwikkelingen in ogenschouw worden genomen.

Extremisme in Nederland

Nederland kent met de Molukse gemeenschap (jaren 70), de Rode Jeugd (jaren 70), de Revolutionaire Anti Racistische Partij (jaren 80 en 90) en de Hofstadgroep (begin 21^e eeuw) slechts magere ervaring met terrorisme en jihadisme (Eikelenboom, 2007; Bakker, 2008). In de jaren '70 werd een hoofdagent van de politie het eerste bekende slachtoffer van een terroristische aanslag die werd opgeëist door de Molukkers in Nederland. Na een treinkaping door de Molukse gemeenschap geven de kapers zich na twaalf dagen over en krijgen ieder veertien jaar gevangenisstraf voor het doden van onschuldige passagiers (Eikelenboom, 2007). In hetzelfde boek wordt beschreven dat de Rode Jeugd ontstaat als een linkse splinterbeweging met een sterke ideologie van communisme, afgekeken vanuit China. Hun acties beperkten zich tot een aantal onschadelijk gemaakte bomaanslagen een scala aan dreigbrieven aan grote Nederlandse multinationals. Daaropvolgend grijpt de Revolutionaire Anti Racistische Partij in de jaren '80 en '90 de aandacht met brandstichtingen bij Shell en diverse grote winkelketens. Op 12 november 1991 vindt er een aanslag plaats op de toenmalig staatssecretaris van asielzaken en asielbeleid Aad Kosto; deze actie wordt opgeëist door de RARA (Eikelenboom, 2007).

Jihadisme in Nederland

De stap van radicalisme naar extremisme en jihadisme wordt door een beperkt aantal radicale individuen gezet (AIVD, 2006). Met maatregelen om te belemmeren dat personen uitreizen naar andere gebieden voor de jihad wordt de dreiging in het binnenland nog niet weggenomen. De War on Terrorism, georganiseerd door de Verenigde Staten, leidde in de jaren na 2001 tot een aantal relatieve successen. Eén van de successen van deze campagne was de ontworteling van Al Qa'ida in Afghanistan door het aanhouden of doden van een aantal leidinggevers uit dit terroristisch netwerk. Als gevolg van deze ontwikkeling trad decentralisering op en ontstonden er lokale netwerken waarin individuele jihadistische hun ideologie konden verspreiden (AIVD, 2004; AIVD, 2006).

Het rekruteren van moslims ten behoeve van de jihad betekent een bedreiging voor de Nederlandse democratie en de internationale rechtsorde doordat de aanwezigheid van geradicaliseerde moslims kan leiden tot toenemende polarisatie en confrontatie tussen verschillende bevolkingsgroepen. Op basis van Artikel 90 uit de Nederlandse Grondwet dient de overheid de internationale rechtsorde te bevorderen. Vanuit dat perspectief is het essentieel dat de overheid optreedt tegen verregaande radicalisering in de Nederlandse maatschappij en belemmert dat personen uitreizen voor de jihad (AIVD, 2002). Wanneer personen uitreizen voor het voeren van een gewelddadige jihad dan betekent dat er in Nederland personen bereid zijn om geweld te gebruiken om radicaal-islamitische denkbeelden uit te voeren. Het is mogelijk dat geweldsactiviteiten ook uitgevoerd kunnen worden op Nederlands grondgebied (AIVD, 2002).

Na veroordeling van leden van de Hofstadgroep in 2006 leken radicale moslimjongeren minder bezig met het plannen van aanslagen in Nederland, maar kreeg het deelnemen aan een gewapende jihad in Arabische landen verhoogde aandacht (AIVD, 2014a). In Nederland vormde het ontstaan van de Hofstadgroep een 'trigger-event' voor andere geradicaliseerde moslims. De Hofstadgroep toonde aan dat er in Nederland ook relatief eenvoudig een jihadistische ideologie kon worden verspreid binnen een compact netwerk. De burgeroorlog in Syrië vanaf 2013 bleek een reden voor Nederlandse geradicaliseerde moslimjongeren om af te reizen en zich te mengen in een jihadi bolwerk.

Naar voorbeeld van extremistische moslimnetwerken uit het Verenigd Koninkrijk en België (Sharia4Belgium) konden in Nederland ook jihadistische netwerken ontstaan. De belangrijkste reden voor de ontwikkeling van deze netwerken zocht men in een kentering van besloten groepen of scene naar openlijke, actieve en provocerende propaganda. Door openlijke flyer-acties door jihadistische moslimnetwerken ontdekten sommige jongeren een manier waarop ze hun extremistische gedachtengang gesteund zagen. Tegelijkertijd gaf de ontwikkeling van online communities door Facebook en diverse online fora een nieuwe en eenvoudige wijze van steunbetuiging voor de jihadistische ideologie (AIVD, 2006; AIVD, 2014b).

Het internet heeft een zeer prominente rol gespeeld in het ontstaan van virtuele netwerken omdat het een platform is waar propaganda van de jihad kan worden verspreid (AIVD, 2006). In feite fungeert het internet op een aantal vlakken als een virtueel trainingskamp voor radicalen (ibidem). Het uitvoeren van geweldsdelicten of de omgang met wapens is geen vaardigheid die via het internet kan worden bijgebracht. Aanwezige jihadisten in Nederland beïnvloeden elkaar via social media zoals Facebook door jihadistisch foto- en videomateriaal te verspreiden binnen hun netwerk en dit openlijk te steunen. Sterkenburg (2014) schrijft dat de basis voor radicalisering voorheen in moskeeën lag, maar dat social media tegenwoordig een belangrijke rol spelen in het radicaliseringsproces. Via Facebook en Twitter worden predikers uitgenodigd om lezingen te geven die tegelijkertijd dienen als lessen voor jonge moslimradicalen. De AIVD (2014a) schrijft dat de beleving van de jihad dichterbij is gekomen en persoonlijker is geworden, waardoor de jihadisten in Nederland zich betrokken voelen.

Aanpak jihadisme in Nederland

De Nederlandse overheid wil met aandacht voor integratie het gevoel van discriminatie laten afnemen en moslims aanmoedigen om sociaal- en politiek actiever te worden. Jongere moslims zijn vatbaarder voor radicale ideeën omdat zij tussen verschillende culturen zitten, enerzijds de cultuur van het geboorteland en anderzijds de Nederlandse cultuur. Sommige jongeren kiezen in hun zoektocht naar een persoonlijke identiteit voor een radicale gedachtegang. De overheid wil met behulp van getrainde imams in Nederland bereiken dat zij de sociale cohesie bevorderen en daarmee de polarisatie tussen autochtonen en allochtonen doen afnemen (Meines, 2007).

Daarnaast wil de Nederlandse overheid bereiken dat jonge moslims zich afkeren van radicalisering door een tegengeluid vanuit de Islam. Als laatste betoogt de overheid ook voor het erkennen, isoleren en beperken van radicale geluiden van groeperingen of individuen. Lokale autoriteiten moeten ruimte vrijmaken om te monitoren wanneer een individu zich af gaat zetten tegen de maatschappij, omdat dit mogelijk een teken kan zijn dat iemand radicaliseert (Meines, 2007).

De aanpak van polarisatie en radicalisering volgt drie sporen (Zannoni en Stuger, 2007). De aanpak door het lokale bestuur is van groot belang omdat het berust op preventie, signaleren en interventie in samenwerking met partners als jeugdwerkers, leraren, wijkagenten, leerplichtambtenaren en is ingebed in het lokaal veiligheidsbeleid. Het inzetten van specifiek beleid op nationaal niveau, zodat deze lokale aanpak wordt ondersteund en gefaciliteerd is hierin essentieel. Het derde spoor betreft de samenwerking op internationaal niveau bij de reductie van polarisatie en radicalisering en de aansluiting op het buitenlands beleid (Zannoni en Stuger, 2007).

Het is echter heel lastig om jihadistische netwerken aan te pakken, zo blijkt uit documentatie van de AIVD (2004; 2006; 2014a). Jihadistische netwerken kennen een fluïde karakter, wijzigen snel qua omvang en zijn constant in beweging door wederzijdse beïnvloeding en het onderhouden van wisselende relaties (AIVD, 2004; AIVD, 2006; AIVD, 2014). Jihadistische netwerken worden steeds decentraler, maar weten zich meer en meer te verspreiden. Door de decentrale structuur en aansturing van de jihadistische beweging in Nederland is zij minder afhankelijk van centrale sleutelfiguren en dus minder kwetsbaar voor maatregelen.

1.2 Aanleiding

Op 29 augustus 2014 maakt de Rijksoverheid (2014) bekend dat er een integrale aanpak komt die is gericht op het bestrijden van jihadisme en radicalisering. Men stelt dat het jihadisme een substantiële bedreiging vormt voor de nationale veiligheid van Nederland en de internationale rechtsorde. Het kabinet besluit met ingang van voorgenoemde datum tot het inzetten van een aantal aanvullende preventieve en repressieve maatregelen om jihadisme te bestrijden. Het kabinet wil voorkomen dat geradicaliseerden uit Nederland naar conflictgebieden reizen en daar aansluiten bij gewelddadige jihadistische groeperingen. Het kabinet Rutte II besluit tot het ontwikkelen van een tijdelijke wet voor bestuursrechtelijke bevoegdheden en maatregelen om:

“a) risico's te verminderen van jihadgangers;

- b) *uitreizen te voorkomen;*
- c) *ronselaars aan te pakken, radicalisering tegen te gaan en maatschappelijke spanning te verminderen;*
- d) *verspreiding radicale ideologie via social media bestrijden;*
- e) *informatie uit te wisselen tussen betrokken organisaties” (Rijksoverheid, 2014).*

Het actieprogramma voor de integrale aanpak van jihadisme (Rijksoverheid, 2014) toont dat er een aantal strafrechtelijke maatregelen zijn die kunnen worden opgelegd aan geradicaliseerden in Nederland. Deze strafrechtelijke maatregelen kunnen pas worden toegepast wanneer een individu een strafbaar feit begaat met het oogmerk bij te dragen aan een terroristische aanslag. Een korte uiteenzetting van de artikelen uit het Wetboek van Strafrecht die geënt zijn op een terroristisch oogmerk staan vermeld in paragraaf 2.1. In het actieprogramma wordt een voorstel gedaan voor een maatregel langdurige onder toezicht stelling die wordt gebruikt voor zeden- en geweldsdelinquenten. Tevens wordt er een voorstel gedaan voor de invoering van bestuurlijke maatregelen zoals periodieke meldplicht en contactmaatregelen (Rijksoverheid, 2014).

De begeleiding van islamitisch en jihadistisch geradicaliseerden is een kant van het spectrum waar de Reclassering Nederland amper ervaring mee heeft. Om kennis omtrent radicalisering centraal te houden, is ervoor gekozen om een selecte groep met reclasseringswerkers op te richten voor toezicht en begeleiding van islamitisch geradicaliseerden. Desbetreffende groep reclasseringswerkers is Team-TER, welke bestaat uit ongeveer 12 reclasseringswerkers die vanuit het gehele land opereren. Het streven van de Reclassering Nederland is om uit de vijf regio's minimaal twee reclasseringswerkers te hebben die zich specialiseren in de omgang met islamitisch geradicaliseerden (Andreas, 2014). Verder maken een tweetal leidinggevend en één werkbegeleider en een beleidsmedewerker deel uit van Team-TER.

1.3 Doelstelling

In dit onderzoek staat de volgende doelstelling centraal:

Inzicht krijgen in de factoren die van invloed zijn op (de-)radicalisering en hoe Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht kan houden op jihadistisch geradicaliseerden.

Het is van belang om de algemene lijn in radicalisering uiteen te zetten, om vervolgens bij interventies toe te spitsen op 'jihadistisch' geradicaliseerden.

Zoals in de vorige paragraaf staat beschreven, wordt er van de Reclassering Nederland verwacht dat men advies geeft en toezicht houdt op jihadistisch geradicaliseerden en hen begeleiding aanbiedt. De Reclassering Nederland richt zich op de volgende taken (Andreas, 2014):

- > Zicht op de doelgroep krijgen en houden;
- > Zicht op het netwerk van de doelgroep;
- > Preventieve de-radicalisering;
- > Zo mogelijk inzet van de-radicaliseringstrajecten;
- > Zo mogelijk voorkomen van ronselen en uitreizen;

- > Waar mogelijk zorgen voor getraumatiseerde teruggekeerden.

Binnen de Reclassering Nederland is veel ervaring en expertise op het gebied van toezicht en begeleiding, maar de werkwijze met islamitisch geradicaliseerden is nieuw. Er wordt gebruik gemaakt van de expertise vanuit het NCTV in het kader van de-radicalisering. Een gering aantal reclasseringswerkers heeft de mogelijkheid gehad om een cursus vanuit het Verenigd Koninkrijk te volgen omtrent (de-)radicalisering. Vervolgens is door deze selecte groep reclasseringswerkers de opgedane kennis overgebracht op andere reclasseringswerkers vanuit Team-TER. In dit onderzoek werd gestreefd om Team-TER, maar ook de Reclassering Nederland en haar partners een rapport aan te leveren waarmee zij een onafhankelijk beeld kunnen krijgen van radicalisering en de-radicalisering en de toegepaste interventies.

1.4 Onderzoeksvragen

In de inleiding is beknopte informatie gegeven over de hoofdonderwerpen van dit onderzoek. In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Welke factoren zijn van invloed op (de-)radicalisering en hoe kan Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht houden op jihadistisch geradicaliseerden?

Om tot een beantwoording te komen van de voorgaande hoofdvraag is gezocht naar antwoorden op de onderstaande deelvragen. De antwoorden op de deelvragen bieden gecombineerd een antwoord op de hoofdvraag. De onderstaande deelvragen zijn gebruikt om een verklaring te vinden voor de hoofdvraag.

Deelvragen:

- 1) Welke factoren zijn van invloed op het radicaliseringsproces?
- 2) Welke factoren zijn van invloed op het de-radicaliseringsproces?
- 3) Wat is de huidige werkwijze van Team-TER van Reclassering Nederland bij toezicht op jihadistisch geradicaliseerden?
- 4) Hoe kan Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht houden op jihadistisch geradicaliseerden?

Er is bewust voor gekozen om een beschrijving te geven van huidige wetenschappelijke literatuur omdat de Reclassering Nederland heeft aangegeven een uiteenzetting van de meest gangbare theorieën als zeer waardevol te zien. Daarnaast is het van belang te omschrijven welke factoren van radicalisering en de-radicalisering een rol kunnen spelen in de het advies en toezicht op geradicaliseerden. In de tweede deelvraag is onderzocht welke factoren een rol spelen bij de begeleiding geradicaliseerden en daarbij is ook gekeken naar radicalisme in ‘brede’ zin. Daaropvolgend is aandacht besteed de huidige werkwijze die gebaseerd is op een cursus uit het Verenigd Koninkrijk. Ook zal de onderzoeker het gesprek aangaan met reclasseringswerkers die een geradicaliseerde cliënt behandelen om bij hen te achterhalen welke werkwijze zij toepassen in de behandeling van een dergelijk persoon. Er is gevraagd naar hun huidige aanpak en de factoren die volgens hen de-radicalisering kunnen bevorderen. Op basis van de wetenschappelijke literatuur en de interviews kan dan een antwoord gegeven worden op de vraag hoe Team-TER effectief toezicht zou kunnen houden op jihadistisch geradicaliseerden.

2. OPERATIONALISERING

In dit hoofdstuk staat de beschrijving van de belangrijkste onderzoeksbegrippen centraal. Met behulp van definities uit wetenschappelijke literatuur en diverse rapporten worden de kaders van de begrippen geschetst. Uit de hoofdvraag en deelvragen zijn de volgende onderzoeksbegrippen te destilleren: ‘radicalisering’, ‘de-radicalisering’ en ‘aankpak geradicaliseerden’. De voorgaande begrippen zullen in dit hoofdstuk worden toegelicht, waarna een uitgebreide uitwerking in hoofdstuk 4 aanwezig is in de vorm van een literatuurverkenning. Ook ‘effectief’ en ‘jihad’ dienen te worden toegelicht om de deelvragen extra te ondersteunen.

Allereerst vindt u in dit hoofdstuk het conceptueel model, waarin de onderzoeksbegrippen zullen worden vermeld in modelvorm. Aansluitend volgt een korte toelichting van het model, waarna wordt overgegaan op de toelichting van de belangrijkste onderzoeksbegrippen. Van deze begrippen wordt besproken wat de definitie is volgens wetenschappelijke artikelen en rapporten afkomstig van verschillende bronnen.

2.1 Definiëring van begrippen

2.1.1 Radicalisering

Schmid (2013) laat in zijn rapport zien dat er enorm veel verschillende definities zijn van radicalisering die allemaal van elkaar verschillen. Schmid (2013) is van mening dat de meeste definities een zekere precisie missen. Hij wijst er terecht op dat het van belang is om de definitie een zekere uniformiteit en nauwkeurigheid te geven waarmee het concept radicalisering wel effectief kan worden toegelicht. Radicalisering kan echter een verschillende betekenis hebben bij verschillende personen op diverse momenten.

Volgens Sedgewick (2010) ligt het grote probleem in het vaststellen van een definitie dat niet iedere overheid en wetenschapper dezelfde gedachten hebben. Een aantal landen hebben in hun definitie van radicalisering een zekere referentie gemaakt naar de aanwezigheid van geweld als voorwaarde voor radicalisering. Onder andere de definitie van de AIVD en de definitie uit Denemarken laten zien dat deze twee landen een combinatie hebben gemaakt van ‘geweldloos’ en ‘gewelddadig’ radicalisme. Een ander wezenlijk verschil in definities is herkenbaar in de relatie tussen gedachte en het uitvoeren van acties naar aanleiding van een specifieke gedachtegang.

Uit een recent actieplan van de Rijksoverheid (2014) om jihadisme tegen te gaan is de volgende definitie van radicalisering te achterhalen. Om aan te sluiten bij de actualiteit wordt ervoor gekozen om deze definitie te hanteren in dit onderzoek.

“Een geesteshouding waarmee de bereidheid wordt aangeduid om de uiterste consequentie uit een denkwijze te aanvaarden en die in daden om te zetten. Die daden kunnen maken dat op zichzelf hanteerbare tegenstellingen escaleren tot een niveau waarop ze de samenleving ontwrichten, doordat er geweld aan te pas komt, het tot gedrag leidt dat mensen diep kwetst of in hun vrijheid raakt of doordat groepen zich afkeren van de samenleving.” (Rijksoverheid, 2014: 32)

Uit de voorgaande definitie wordt duidelijk dat het gaat om een denkwijze en het uitvoeren van deze denkwijze in daadwerkelijke acties. Ook kan gedestilleerd worden dat de voorwaarde voor geweld aanwezig is bij het uitvoeren van acties. Hiermee wordt op treffende wijze zichtbaar dat de veronderstelde problemen vanuit Sedgewick (2010) herkend worden in de definitie van het Rijksoverheid (2014).

2.1.1a Jihadisme

In het Westen wordt de ‘jihad’ vaak vertaald als de ‘heilige oorlog’ van moslims tegen het Westen. In feite omvat de jihad veel meer dan een strijd tegen het Westen, het is de innerlijke strijd van de mens tegen het kwade in het eigen lichaam (AIVD, 2008: 58). Het huidige beeld is dat de moslims steeds meer van hun grondgebied ingenomen zien worden door het Westen, zich hierdoor bedreigd voelen en daardoor de strijd voeren tegen de vijanden van de islam. Jihadisten zijn bereid om hun eigen leven te geven voor deze strijd.

De Rijksoverheid (2014: 31) geeft in een rapport aan dat er een aantal betekenissen kunnen zijn voor de ‘jihad’ zoals hij wordt gehanteerd in de islam. Als eerste kan de jihad betekenen dat een moslim een inspanning moet leveren voor een ‘verdienstelijk’ doel, maar daarnaast heeft jihad ook een religieuze opdracht voor een moslim om de innerlijke strijd te voeren tegen het kwaad in zichzelf. Daarnaast wordt van een moslim verwacht dat hij zich inspent in het belang van de islam en het in stand houden van de geloofsgemeenschap. Als laatste heeft de jihad ook een betekenis in het uitvoeren van een gewapende strijd voor de islam.

Jihad is echter niet hetzelfde als ‘jihadisme’, zoals ook door de Rijksoverheid (2014: 31) wordt aangegeven in hun rapportage. De volgende definitie wordt door de Rijksoverheid (2014) gehanteerd in één van hun meest recente rapporten.

“Jihadisme is een ideologische stroming binnen de politieke islam die op basis van een specifieke invulling van de salafistische leer en op basis van het gedachtegoed van Sayyid Qutb door middel van een gewapende strijd (jihad) streeft naar een mondiale heerschappij van de islam en de beroprichting van de Islamitische Staat (kalifaat).” (Rijksoverheid, 2014: 31)

Om voldoende aan te sluiten bij de actualiteit en de volledigheid van de definitie van de Rijksoverheid (2014: 31) wordt ervoor gekozen dat deze definitie leidend zal zijn in dit onderzoek.

2.1.1b Extremisme

Onder extremisme verstaat de Rijksoverheid (2014: 30) het fenomeen waarbij personen of groepen, op buitenparlementaire wijze de grenzen van de wet overschrijden en (gewelddadige) illegale acties plegen om politieke besluitvorming te beïnvloeden. Het betreft hier dus illegale acties in de breedste zin des woords, zoals ook voor rechts-extremisten en dierenactivisten het geval kan zijn. Het is echter heel lastig om te bepalen wat er nu wel of niet onder extremisme valt omdat het per individu verschillend hoe extremisme wordt ervaren moet worden afgekaderd (Hogg, Kruglanski en Van Den Bos, 2013: 408). Uit hetzelfde artikel van Hogg et al. (2013) wordt wel duidelijk dat de vorm van extremisme die te maken heeft met geweld jegens burgers over het algemeen wordt afgekeurd, zelfs als er onduidelijkheid is over de oorzaak en mogelijke rechtvaardiging van extremistisch gedrag.

2.1.2 Veroordeling

Uit internetdocumentatie van de Rijksoverheid (2015) blijkt dat als iemand wordt veroordeeld, diegene door de rechtbank een straf of maatregel opgelegd heeft gekregen. Daarnaast kan de rechtbank beslissen of de persoon onder begeleiding komt van de Reclassering Nederland om te voorkomen dat desbetreffende persoon recidiveert.

De rechtbank kan drie hoofdstraffen opleggen; celstraf, een geldboete of een taakstraf. Voor dit onderzoek kunnen individuen in aanraking komen met justitie en voor een vergrijp begeleiding van de Reclassering Nederland opgelegd krijgen. Vervolgens is het aan de Reclassering Nederland zaak om te bepalen of dat specifieke individu het de-radicaliseringstraject in moet. Diverse artikelen uit het Wetboek van Strafrecht kunnen worden gelinkt aan terroristische activiteiten, zoals ook wordt aangetoond door De Doelder (2014). Hij laat in een presentatie zien dat onder andere Artikel 134a en Artikel 140a uit het Wetboek van Strafrecht een terroristisch oogmerk hebben.

2.1.3 De-radicalisering

De-radicalisering komt in verschillende vormen, die allemaal zo hun aandacht behoeven. Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen twee losse onderdelen, ‘disengagement’ en ‘de-radicalization’ (Horgan en Braddock, 2010). In de wetenschappelijke wereld en in diverse overheidsrapporten is nog geen consensus over de definities van de-radicalisering. Dit blijkt uit de verschillen tussen diverse definities. Een rapport vanuit het Verenigd Koninkrijk (Home Office, 2011) geeft de volgende beschrijving van de-radicalisering:

“Bij een individu wordt getracht gedragsverandering te bereiken waardoor een persoon zal terugtreden uit een terroristische groep waarin diegene al actief is geweest.” (Home Office, 2011: 107)

Deze uitleg komt op grote lijnen overeen met de betekenis die Demant, Slootman, Buijs en Tillie (2008b) geven in hun rapport:

“De-radicalisering is het tegenovergestelde van radicalisering; het is het proces waarin een persoon minder radicaal wordt. Dit proces is van toepassing op gedrag, maar ook op de gedachtegang. De gedragsverandering is vooral zichtbaar in het stoppen met gewelddadige acties.” (Demant et al., 2008b: 13)

Horgan en Braddock (2010) geven een afgebakende definitie voor ‘disengagement’ en ‘de-radicalization’. De volgende definitie wordt gehanteerd voor ‘disengagement’:

“Het proces waarbij een individu een verandering doormaakt welke ertoe leidt dat hij minder actief wordt in de groepering.” (Horgan en Braddock, 2010: 280)

Een persoon hoeft de groepering niet direct te verlaten, zoals door andere wetenschappers wel wordt betoogd (Vidino en Brandon, 2012). Horgan en Braddock (2010) zijn ervan overtuigd dat een verandering van rol binnen de groepering ook ‘disengagement’ is. Dezelfde auteurs schrijven dat recente onderzoeken laten zien dat niet ieder individu die uit een groepering is gestapt, ook direct hun gedachtegang hebben veranderd.

Horgan en Braddock (2010) geven in hun artikel een definitie waarmee het verschil tussen de-radicalization en disengagement verder wordt verduidelijkt. De onderstaande definitie staat vooraan in het artikel van Horgan en Braddock (2010) vermeld:

“Bij de-radicalisering draait het primair om een verandering in denkebeelden en overtuigingen van een individu.”
(Horgan en Braddock, 2010: 268)

Later in het artikel wordt dit aangevuld met de volgende toelichting:

“De-radicalisering is een sociaal-psychologisch proces waarin de toewijding en betrokkenheid van een individu in een gewelddadige radicale omgeving wordt verminderd.” (Horgan en Braddock, 2010: 280)

Door de zeer specifieke afbakening van Horgan en Braddock (2010) zullen de definities uit hun artikel worden gebruikt, waarmee direct een onderscheid wordt gemaakt tussen terugtreding (disengagement) en de-radicalisering (de-radialization).

2.1.3a De-radicaliseringstraject:

Met het ‘traject’ wordt in dit onderzoek het geheel van toezichtsmaatregelen en de-radicaliseringsinterventies bedoeld die door Team-TER van de Reclassering Nederland kunnen worden uitgevoerd. Dit traject begint zodra een persoon na een veroordeling bij de Reclassering Nederland binnenkomt en eindigt wanneer wordt bepaald dat verdere behandeling voor een jihadistische gedachtegang niet meer nodig is.

2.1.4 Effectief toezicht

In de loop der jaren zijn een aantal definities van toezicht voorbij gekomen, onder andere van Zannoni et al. (2008) en Abraham, Van Dijk en Zwaan (2007). In deze onderzoeksrapporten verschilt de invulling van de definitie:

“Toezicht is gestructureerde controle en begeleiding van een dader of verdachte.” (Zannoni et al., 2008)

Abraham, Van Dijk en Zwaan (2007) gebruiken de volgende definitie:

“Toezicht is toezicht houden op het nakomen van door het Openbaar Ministerie en de zittende magistratuur opgelegde voorwaarden (zoals de “bijzondere voorwaarden” bij een voorwaardelijke veroordeling).” (Abraham et al., 2007)

Poort (2009) bouwde voort op de definitie van Abraham, Van Dijk en Zwaan (2007) en hanteert een andere definitie, die hieronder staat beschreven.

“Reclasseringstoezicht is controle op het nakomen van door OM, ZM en DJI opgelegde (bijzondere) voorwaarden en het signaleren van dreigende overtreding, het stimuleren en motiveren van de veroordeelde om zich aan de (bijzondere) voorwaarden te houden.” (Poort, 2009)

Inmiddels wordt door de Reclassering Nederland (2014c) een andere definitie gehanteerd die verschillende definities combineert en als volgt is geformuleerd:

“Het reclasseringstoezicht (bierna toezicht) bestaat uit het controleren of de cliënt de opgelegde voorwaarden nakomt, het signaleren van dreigende overtreding, het stimuleren en motiveren van de cliënt zich aan de voorwaarden te houden en het

begeleiden van de cliënt bij de aanpak van criminogene factoren zoals huisvesting, financiën, contacten, werk, en zinvolle dagbesteding.” (Reclassering, 2014c).

Naast de definitie van toezicht is het ook noodzakelijk om ‘effectief’ nader toe te lichten, omdat dit iets betekent voor de wijze waarop het toezicht wordt uitgevoerd. Effectiviteit wordt door Wentink (2007: 146) omschreven als:

“Wat daadwerkelijk wordt bereikt in vergelijking met wat is beoogd.” (Wentink, 2007: 146)

De definitie van ‘effectiviteit’ geeft nog niet direct een goede uitleg voor ‘effectief’. Afgeleid van de voorgaande definitie verstaan we onder ‘effectief’ het volgende:

“Het daadwerkelijk bereiken van hetgeen dat is beoogd.”

In dit onderzoek is het van belang dat wordt onderzocht in hoeverre het toezicht van Team-TER van de Reclassering Nederland daadwerkelijk zijn vruchten afwerpt. Het is bovendien van belang om het doel van Team-TER te ontdekken; wil men alleen ‘terugtrekking’ uit een groepering of ook het vervallen van ‘extremistische’ denkbeelden bij een individu.

2.2 Meetbaar maken van begrippen

2.2.1 Radicalisering

De definitie van radicalisering kenmerkt zich doordat het betrekking heeft op het overnemen van een denkwijze en het uitvoeren van deze denkwijze door deze om te zetten in acties. Dit kan in de breedste zin des woords zijn, dus ook voor links-radicalen en rechts-radicalen geldt deze definitie. In dit onderzoek beperkt de definitie zich tot radicalisering binnen de islam en het nastreven van de jihad met gewelddadige middelen. Deze afbakening betekent niet dat de kennis die is opgedaan met rechts-radicalisme wordt vergeten. De inzichten die men heeft opgedaan met de aanpak van rechts-radicalisme zullen worden gebruikt om dit onderzoek een brede theoretische basis te geven.

2.2.1a Extremisme

Zoals uit de vorige paragraaf duidelijk wordt is het jihadisme puur afkomstig uit de islam, maar omvat ‘extremisme’ ook de andere politieke richtingen. Het punt waarop het extremisme van het jihadisme verschilt is enerzijds op de breedte van de stroming, anderzijds kent het extremisme een grondslag in politieke beïnvloeding. In de voorgaande paragraaf is aangegeven dat het jihadisme handelt vanuit een religieus beginsel met het nastreven van een ‘mondiale heerschappij van de islam’. Zoals reeds is benoemd is het erg lastig om te bepalen wanneer een actie of stroming wel of niet extremistisch is omdat het per persoon verschillend is hoe extremisme wordt ervaren (Hogg, Kruglanski en Van Den Bos, 2013).

2.2.1b Jihadisme

Uit de definitie komt duidelijk naar voren dat jihadisme een ideologie betreft die bestaat uit de salafistische leer van de islam en een concreet gedachtegoed waarin een gewelddadige strijd wordt benut om mondiale heerschappij van de islam te bereiken. Waar het salafisme voornamelijk een denkwijze is, wordt met jihadisme deze denkwijze omgezet in het gebruik van geweld om het doel te bereiken. Een

specifieke voorwaarde voor jihadisme is zodoende het uitvoeren van een gewapende strijd en het gebruik van geweld.

Volgens de definitie van de Rijksoverheid (2014) is het mogelijk om het jihadisme als onderdeel van extremisme te zien. In de definitie van jihadisme wordt als voorwaarde gegeven dat er gebruik wordt gemaakt van geweld om de ideologie volledig uit te dragen en een kalifaat op te richten. Het extremisme is een koepelterm voor verschillende soorten extreme stromingen gericht op het bereiken van politieke wijzigingen met eventuele toepassing van geweld. Zowel bij extremisme als bij jihadisme wordt de wet overtreden en zijn personen strafbaar voor het gedrag dat zij vertonen.

2.2.2 Verdacht of veroordeeld

In dit onderzoek staat de groep geradicaliseerden centraal die een jihadistische ideologie aanhangen en gewelddadige middelen willen aanspreken om hun doelen te bereiken. De genoemde groep geradicaliseerden komt in het vizier van Team-TER van de Reclassering Nederland zodra ze verdacht worden of veroordeeld zijn voor een specifiek terroristisch artikel uit het Wetboek van Strafrecht, maar ook als radicalisering wordt vermoed bij de veroordeling voor een ander delict.

Als een persoon wordt verdacht of is veroordeeld voor een bepaald delict en daarbij radicalisering wordt vermoed, dan komt deze persoon in de caseload van Team-TER vanuit Reclassering Nederland. In dit onderzoek betreft het ook personen in die zijn veroordeeld voor een misdrijf met terroristisch oogmerk vanuit het Wetboek van Strafrecht, bijvoorbeeld voor de artikelen:

Artikel 140a Sr.: (...) deelneming aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van terroristische misdrijven (...).

Artikel 134a Sr.: (...) een ander opzettelijk gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaffen of trachten te verschaffen tot het plegen van een terroristisch misdrijf dan wel een misdrijf ter voorbereiding of vergemakkelijking van een terroristisch misdrijf. (De Doelder, 2014)

Artikel 421 Sr.: (...) schuldig aan het financieren van terrorisme wordt gestraft (...).

Ook het voorbereiden van een misdrijf met een gevangenisstraf vanaf acht jaren is strafbaar gesteld onder de volgende voorwaarden:

Artikel 46 Sr.: (...) als een persoon opzettelijk voorwerpen, stoffen, informatie-dragers, ruimten of vervoermiddelen bestemd om tot het begaan van dat misdrijf te verwerft, vervaardigt, invoert, doorvoert, uitvoert of voorhanden heeft. (De Doelder, 2014)

Naast de personen die zijn veroordeeld voor het uitvoeren van een misdrijf met terroristisch oogmerk komen ook individuen in aanmerking voor advies en toezicht door Team-TER als zij voorbereidingen hebben getroffen voor een terroristisch misdrijf, maar dit misdrijf niet hebben volbracht. Het is van belang om hierbij te vermelden dat ook personen die een ondersteunende rol hebben gehad, en in andere mate betrokken zijn geweest bij het uitvoeren van de jihadistische ideologie, in aanmerking komen voor behandeling van Team-TER.

Voordat de rechter een uitspraak doet over de betrokkenheid van de verdachte aan terroristisch misdrijf wordt vanuit de Reclassering Nederland al een advies uitgebracht over desbetreffend persoon en diens kans op recidive. Er wordt gebruik gemaakt van het instrument RISC (Reclassering Nederland, 2009) om vast te kunnen stellen wat het recidiverisico is van een individu. Op basis van dertien RISC schalen worden de criminogene factoren beoordeeld, wordt het recidiverisico vastgesteld en is er voor de cliënt en de organisatie transparantie over de wijze waarop de beoordeling is vastgesteld. Het vaststellen van de criminogene factoren van een persoon en het recidiverisico is een vorm van signalering. Voor de vaststelling van een bepaald behandelingspatroon worden de volgende indicatoren ingevuld door een reclasseringswerker van de Reclassering Nederland (Reclassering Nederland, 2009).

Tabel 1: RISC indicatoren

1. Delictgeschiedenis	5. Inkomen en omgaan met werk	9. Alcoholgebruik
2. Huidig delict	6. Relaties met partner/gezin	10. Emotioneel welzijn
3. Huisvesting en wonen	7. Relaties met vrienden	11. Denkpatronen, gedrag en vaardigheden
4. Opleiding, werk en leren	8. Drugsgebruik	12. Houding
		13. Aanvullende informatie

Vervolgens wordt er door de reclasseringswerker een advies uitgebracht en wordt er bepaald welke interventies en begeleiding ingezet moet worden om de recidivekans van een cliënt te beperken. Na de beoordeling aan de hand van dertien RISC indicatoren wordt met een diagnose bepaald hoe het toezicht wordt georganiseerd inclusief bepalende voorwaarden (Plaisier en Pennekamp, 2009). Mijn veronderstelling is dat de invulling van de RISC schalen voor een jihadistisch geradicaliseerde anders is dan de invulling voor iemand die niet geradicaliseerd is. Waarschijnlijk zal bij jihadistisch geradicaliseerden de invulling op denkwijze en ideologie een grotere rol krijgen omdat zij hierin doordrongen zijn.

Het is van belang te vermelden dat het proces van RISC, zoals hierboven is beschreven, in dit onderzoek ook als onderdeel wordt gezien van de veroordeling van een individu. De RISC beoordeling aan het begin van het proces is een belangrijke bepaler voor het traject van een individu. Op basis van de ingevulde risicofactoren en bijbehorende criminogene factoren wordt bepaald welke interventies een individu krijgt om te voorkomen dat diegene weer recidiveert.

2.2.3 De-radicalisering

Met de uiteenzetting van de definities is duidelijk geworden dat er twee soorten de-radicalisering mogelijk zijn. Enerzijds is er de-radicalisering in de vorm van ‘disengagement’, waarbij het individu de radicale groepering fysiek verlaat en de contacten met hen verbreekt (Vidino en Brandon, 2012) of een andere rol krijgt in de groepering waardoor het individu minder actief wordt. (Horgan en Braddock, 2010). De andere vorm van de-radicalisering heeft betrekking op het afstand nemen van denkbeelden van radicalisering en het sociaal-psychologische proces dat daaraan vast zit (Demant et al., 2008b; Horgan en Braddock, 2010).

In dit onderzoek is het van belang dat de noodzaak van beide onderdelen van de-radicalisering wordt onderzocht. De twee termen zijn complementair aan elkaar en kunnen tezamen een sterk de-radicaliserend effect hebben op een individu. Als er wordt gesproken over de-radicaliseringstraject, dan wordt daarmee zowel het uittreden van een groepering, alsmede het loslaten van de radicale gedachtegang bedoeld. Bij de interviews moet de respondent worden gevraagd naar welke van de twee punten de meeste aandacht gaat, congruent met het doel wat Team-TER nastreeft met hun de-radicaliseringstraject.

2.2.3a De-radicaliseringstraject

Omdat nog niet bekend is welke toezichtsmaatregelen en interventies de Reclassering Nederland toepast in de behandeling en het toezicht op jihadistisch geradicaliseerden, is het van belang dat wordt ontdekt welke maatregelen de Reclassering Nederland heeft voor deze doelgroep. In de interviews met reclasseringswerkers is het mogelijk om deze vraag direct te stellen, zodat achterhaald kan worden wat in het takenpakket zit van de Reclassering Nederland.

2.2.4 Effectief toezicht

Bij effectiviteit is het van belang dat allereerst de doelen van Team-TER bekend worden, om daarna te bepalen om of ze de doelen hebben bereikt op basis van de cursus en hun eigen ervaringen. Zoals bij de definiëring is vastgesteld betreft het met effectiviteit in hoeverre de gestelde doelen worden bereikt met de middelen die voorhanden waren. De definitie van de Reclassering Nederland (2014c) van ‘toezicht’ zal worden gehanteerd om zo dicht mogelijk bij de terminologie van de organisatie te blijven. Onder ‘toezicht’ verstaan zij de controles op de cliënt, het signaleren van overtreding, het motiveren van de cliënt om zich aan de voorwaarden te houden en de begeleiding van de cliënt.

Plaisier en Pennekamp (2009) beschrijven in hun rapport de verschillen tussen de diverse onderdelen uit bovenstaande definitie van toezicht. Zij vermelden in hun rapport dat controle aan een aantal voorwaarden moet voldoen. Controle is volgens Plaisier en Pennekamp (2009: 24) “het nagaan of de opgelegde bepalingen aan de ondertoezichtgestelde worden nageleefd”, waarbij zij ook schrijven dat de mate van controle zal verschillen per persoon. Daarnaast blijkt uit het rapport van Plaisier en Pennekamp (2009) dat de methoden van controle per persoon anders zijn, waarbij de Reclassering Nederland beschikt over de volgende controlemiddelen: een telefonisch of persoonlijk gesprek, signaleren door formele instanties, urinetest en locatiegestuurd toezicht.

Plaisier en Pennekamp (2009: 24) laten in hun rapport zien dat begeleiding en controle twee verschillende onderdelen zijn, maar elkaar heel goed kunnen aanvullen. Deze auteurs omschrijven begeleiding als “een samenhang van methoden en activiteiten, waarmee een ondertoezichtgestelde gemotiveerd wordt om zijn of haar gedrag te veranderen”. Deze omschrijving is vooral van toepassing op personen die specifieke delicten plegen, maar is niet toegespitst op jihadistische denkbeelden. Zoals ook onder de definiëring van de-radicaliseringstraject werd vermeld, vormt een verandering in de gedachtegang van een individu een onderdeel van ‘de-radicalisering’. Daarnaast zijn Plaisier en Pennekamp (2009) van mening dat de begeleiding van een cliënt gericht moet zijn op diens omstandigheden en de aanwezige criminogene factoren.

Inmiddels heeft er een kentering plaatsgevonden in de gedachte omtrent het werken in een vrijblijvend of gedwongen kader door de reclassering. Menger, Krechtig en Bosker (2013) laten in hun boek zien dat een goede relatie tussen een cliënt en een professional niet alleen kan leiden tot persoonlijke groei, maar ook voor het oplossen van praktische problemen en het vormgeven van maatschappelijke bindingen zoals het vinden van werk, het leren omgaan met geld en het herstel van relaties met familie en vrienden. Uit hetzelfde boek wordt duidelijk dat het implementeren van een werkalliantie de kwaliteit van de samenwerking tussen de cliënt en professional kan meten. Binding en een gezamenlijke doel- en taakgerichtheid tussen de cliënt en professional kunnen ertoe bijdragen dat de werkalliantie van goede kwaliteit is. Het vaststellen van gezamenlijke doelen moet ertoe leiden dat niet alleen de professional, maar juist ook de cliënt op enige wijze bewust is van de doelen. De opgestelde doelen moeten vanuit positieve aard geformuleerd zijn en moeten ook aansluiten bij de doelen die de cliënt wil bereiken (Menger, Krechtig en Bosker, 2013: 118). In de gezamenlijke taakgerichtheid zijn de beide actoren overeengekomen hoe de doelen bereikt gaan worden.

De binding die de professional en cliënt ervaren laat zien in welke mate zij zich gebonden voelen aan het doelgerichte traject dat zij tezamen doorlopen. De binding ten opzichte van elkaar is hierbij van belang. Menger, Krechtig en Bosker (2013: 119) geven onder andere aan dat de cliënt bijvoorbeeld meer binding kan ervaren als hij of zij vertrouwen heeft in de vaardigheid van de professional of als de professional oprechte betrokkenheid toont. De binding van een professional kan stijgen als hij vertrouwen heeft in de eigen competenties, openheid en empathie kan tonen voor de problemen van de cliënt en regelmatig en concreet vraagt om feedback aan de cliënt. Naast binding en doel- en taakgerichtheid is het ook van belang om transparante uitleg te geven over de grenzen en kaders van een traject.

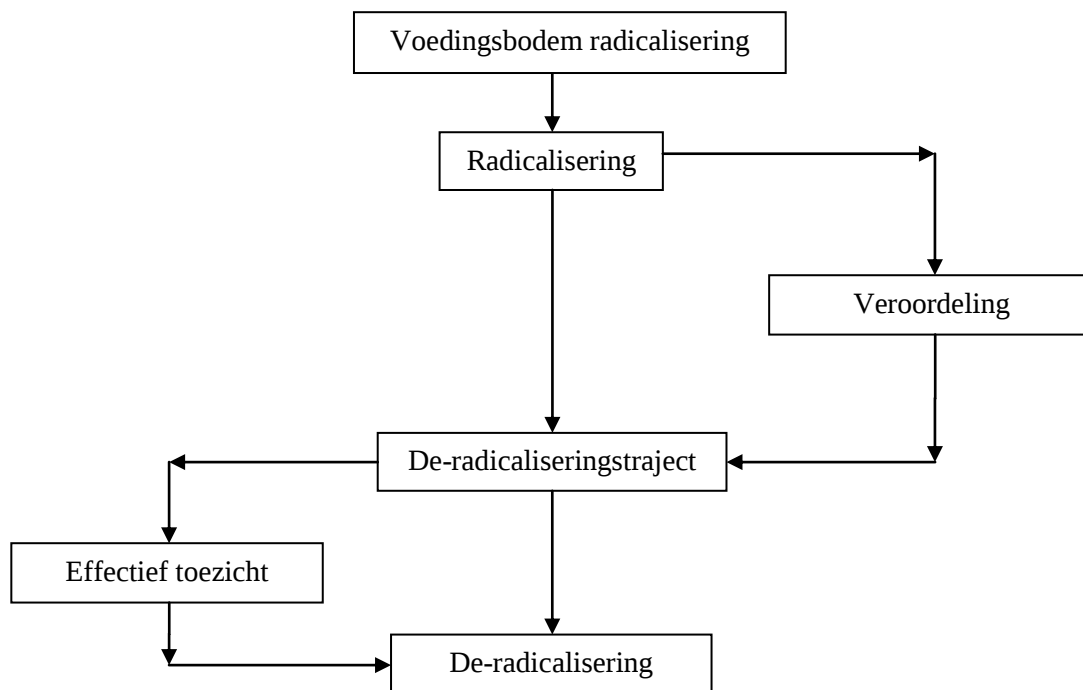
In een gedwongen kader waarin justitie bepaalt dat een cliënt onder behandeling komt van een professional, kan zorgen voor complicaties, zo blijkt uit Menger, Krechtig en Bosker (2013: 126). Van belang is een goede verhouding en afwisseling tussen een begeleidende en controlerende rol, het hybride werken. Deze afwisseling zou op termijn moeten leiden tot minder uitval van cliënten en het beter nakomen van afspraken (Menger, Krechtig en Bosker, 2013). De kern van hybride werken ligt volgens de voorgaande auteurs niet alleen op het samenvallen van controleren en begeleiden, maar nog meer aan de doelen die aan de professional worden gesteld. Een hybride werker weet volgens Menger, Krechtig en Bosker (2013: 241): “een cliënt te begrenzen met zorg, te controleren met respect en zodanig te begeleiden dat het verwachtingspatroon duidelijk is”.

2.3 Conceptueel model

Uit de paragrafen waarin de onderzoeksbegrippen zijn bepaald en meetbaar zijn gemaakt, wordt duidelijk dat de volgende begrippen een plaats moeten krijgen in het conceptueel model: radicalisering, veroordeling, de-radicalisering, de-radicaliseringstraject en effectief toezicht.

In dit hoofdstuk wordt het basismodel van het conceptueel model beschreven, waarna in paragraaf 4.5 het conceptueel model wordt aangevuld met items uit de literatuurverkenning. In paragraaf 1.3 en 1.4 is beschreven dat toezicht op jihadistisch geradicaliseerden centraal staat, waarbij middels interventies wordt gestreefd naar de-radicalisering via een de-radicaliseringstraject en het bijbehorende toezicht.

Figuur 1: Conceptueel model

In bovenstaand conceptueel model is een oorzaak-gevolg verband afgebeeld tussen de voedingsbodem van radicalisme en het radicaliseren. Hiermee wordt verondersteld dat een persoon radicaliseert doordat bepaalde onderdelen uit de voedingsbodem grip hebben op desbetreffend persoon. De uitwerking van de voedingsbodem van radicalisering is terug te vinden in de literatuurverkenning, waarbij het conceptueel model wordt aangevuld met belangrijke kenmerken die een radicale gedachtegang kunnen verklaren.

Daarnaast wordt met dit model verondersteld dat een persoon kan de-radicaliseren als de radicalisering wordt aangepakt middels een de-radicaliseringstraject. Een individu kan vanuit eigen initiatief de route zoeken naar een dergelijk de-radicaliseringstraject, maar kan ook via een andere wijze hierin terecht komen. Een persoon komt namelijk in beeld bij de Reclassering Nederland zodra hij of zij een strafbaar feit heeft begaan in de problematiek van terrorisme en vervolgd wordt door het Openbaar

Ministerie. Het Openbaar Ministerie vraagt aan de Reclassering Nederland een advies over de problematiek van de persoon en de interventies en acties die de reclassering wil toepassen.

Afhankelijk van het advies van de Reclassering Nederland komt een persoon in een toezicht terecht. Zoals reeds is besproken vormt het geheel van toezichtsmaatregelen en interventies de inhoud van een begeleidingstraject, welke wordt vormgegeven door Reclassering Nederland. Hierbij moet worden vermeldt dat ingrijpen met toezicht en begeleiding ertoe kan leiden dat een persoon kan de-radicaliseren.

De term de-radicalisering wordt in dit conceptueel model gebruikt als verzamelnaam voor zowel het loslaten van de geradicaliseerde gedachtegang, maar ook voor het uittreden van een groepering (Horgan en Braddock, 2010). Er wordt specifiek geen onderscheid gemaakt tussen de twee termen omdat niet bekend is welke vorm van de-radicalisering wordt nagestreefd door de Reclassering Nederland.

3. ONDERZOEKSOPZET

In dit hoofdstuk zal het type onderzoek worden besproken waarna ook een toelichting volgt op de beoogde onderzoeksmethodieken. Bovendien is de ruimte in dit hoofdstuk benut om een toelichting te geven op de wijze van dataverzameling en de manier waarop literatuur is verzameld.

3.1 Type onderzoek

Dit onderzoek heeft een explorerend, beschrijvend en verklarend karakter (Billiet en Waege: 39). Het exploratieve element komt tot uiting doordat er weinig empirische onderzoeken zijn gedaan over de behandeling van jihadistisch geradicaliseerden en weinig achtergrondliteratuur beschikbaar is over dit specifieke onderwerp. De uiteenzetting van theorieën omtrent radicalisering vormt het beschrijvende onderdeel van dit onderzoek. Het aangaan van gesprekken met reclasseringswerkers en het zoeken naar interventies voor jihadistisch geradicaliseerden vormen de verklarende elementen. Een verklarend onderzoek heeft een sterk verband met een kwalitatieve onderzoeksmethode (Sliedrecht, 2008), daarom wordt in dit onderzoek gekozen voor het afnemen van interviews bij respondenten uit Team-TER van de Reclassering Nederland.

3.2 Onderzoeksmethoden

Voor het verloop van dit praktijkgerichte onderzoek maak ik gebruik van een combinatie van de cyclus van Billiet en Waege (2006: 57) en Verhoeven (2011: 43). De volgende vijf termen staan in deze cyclus centraal: een praktijkprobleem, de diagnose, het plan, de ingreep en de evaluatie. In deze paragraaf worden de onderzoeksmethoden per deelvraag toegelicht.

Allereerst is met de opdrachtgever overlegd over het vraagstuk vanuit de organisatie en de specifieke vragen die men behandeld wil hebben in dit onderzoek. De Reclassering Nederland heeft een concreet probleem neergelegd en daarbij zelf een aantal vragen aangedragen waar men antwoord op wil hebben vanuit dit onderzoek. Uit mondeling overleg kwam naar voren dat de discussie binnen de organisatie op gang was gekomen door de actualiteit van het probleem. Na overeenstemming over de onderzoeksvraag en de onderliggende deelvragen is met de opdrachtgever afgesproken om te starten met het uitwerken van literatuur ten behoeve van het onderzoek. In deze fase is een compacte literatuurstudie gedaan, bij Billiet en Waege (2006) wordt dit de diagnose genoemd. De derde fase ligt in de toekomst en kenmerkt zich door de uitvoering van het onderzoek en de dataverzameling, zoals ook staat beschreven in Verhoeven (2011: 42). In deze fase zullen de experts vanuit de Reclassering Nederland worden geïnterviewd. De verwachte start van dataverzameling is verschoven naar half december tot en met begin februari.

Aansluitend zal worden overgegaan op de data-analyse, tevens het vierde onderdeel in de cyclus. Hierbij zullen de gegevens uit de interviews worden uitgewerkt en vergeleken worden met beschikbare literatuur op dit vlak. Als laatste is het van belang om terug te kijken op het onderzoek en het onderliggende proces (Billiet en Waege, 2006; Verhoeven, 2011: 42), zodat positieve of negatieve ervaringen kunnen worden meegenomen in een nieuw onderzoek. Het schrijven van de conclusies en aanbevelingen vallen tevens in de laatste fase van onderzoek.

Deelvraag 1:

Voor de beantwoording van de eerste deelvraag zal een literatuuronderzoek worden gedaan naar de belangrijkste theorieën omtrent radicalisering uit het wetenschappelijk werkveld. Er zal gebruik worden gemaakt van literatuur uit sociologische, psychologische en criminologische stromingen om een verklaring te vinden voor het radicaliseringsproces en de bijbehorende theorieën. De literatuur zal voornamelijk afkomstig zijn van wetenschappelijke tijdschriftartikelen en boeken die werden geraadpleegd via verschillende kanalen. Volgens terminologie van Verhoeven (2011: 152) wordt bij deze deelvraag vooral de focus gelegd op secundaire en grijze literatuur. Door de ontwikkeling van de actualiteit volgen nieuwsitems en rapporten elkaar in rap tempo op, waardoor het van belang is om ook primaire literatuur te raadplegen.

In eerste instantie wordt gezocht naar recente rapporten vanuit de Rijksoverheid, Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). Vervolgens zullen interessante bronnen in de literatuurverwijzingen gebruikt worden om verder te zoeken naar onderbouwing voor dit onderzoek.

Het onderzoek van King en Taylor (2011) was essentieel om mij kennis te laten maken met modellen om radicalisering te verklaren. Vanuit dit onderzoek zijn de rapporten met modellen opgezocht via Google Scholar en de zoekmachine van de Hogeschool Utrecht. Als de benodigde documenten niet direct beschikbaar waren, dan werden ze in PDF-vorm aangevraagd via de bibliotheek van de Faculteit Maatschappij Recht van de Hogeschool Utrecht.

Voor het uitwerken van de diverse sociologische en psychologische theorieën in hoofdstuk 4 is gebruik gemaakt van wetenschappelijke tijdschriftartikelen en boeken. Deze artikelen werden gezocht via de zoekmachine van de Hogeschool Utrecht. Er werd gezocht op de titel van de theorie, zowel via Google Scholar als via de zoekmachine van de Hogeschool Utrecht. Door te vergelijken welke stukken het meest geciteerd waren kon ik ontdekken welke publicaties het meest bepalend waren voor desbetreffende theorie. Voor de kern van bepaalde theorieën zijn publicaties geraadpleegd van vijf – of zes decennia geleden, aangevuld met recente rapporten. Boeken die niet direct beschikbaar waren werden geraadpleegd via de Universiteitsbibliotheek te Utrecht en in een uitzonderlijk geval moest een boek worden aangeschaft.

Deelvraag 2:

Omdat er weinig empirische informatie beschikbaar is van succesvolle interventies in de behandeling van radicalen (Wijn, 2013; King en Taylor, 2011; Silke, 2001) zal voor de beantwoording van de tweede deelvraag gebruik kunnen worden gemaakt van een beperkt aantal bronnen. Bij deze deelvraag zal secundaire literatuur de ondertoon voeren, aangevuld met een basis van grijze literatuur. De basis aan secundaire en grijze literatuur over de-radicalisering is bij lange na niet zo groot als de basis uit deelvraag 1. Het is erg lastig om specifieke literatuur te vinden uit het buitenland over het de-radicaliseringsproces en de bijbehorende succesvolle interventies door ‘first-line work’ vanuit diverse organisaties.

Recente rapporten vanuit de overheid vormen de basis voor de verdere zoektocht naar literatuur omtrent succesvolle interventies van de-radicalisering. Vanaf recente overheidsstukken is teruggekeken naar de gebruikte bronnen en publicaties. Rapporten met een insteek vanuit de overheid hebben de overhand in de beantwoording van deze deelvraag, aangevuld met wetenschappelijke kennis uit Nederland en andere Europese landen. Voorgaande rapporten van de AIVD zijn specifiek gebruikt omdat zij informatie verschaffen over de wijze waarop in Nederland is omgegaan met islamitisch geradicaliseerden. Specifieke informatie vanuit het Verenigd Koninkrijk is binnengehaald vanwege hun kennis omtrent preventie van radicalisering.

Het artikel van Guru (2008) verschaft mij inzichten in verdere literatuur omtrent social work en de rol daarvan in het werkveld van de-radicalisering. Vanuit diens literatuurlijst is gezocht naar artikelen en boeken die ook in dit onderzoek van toegevoegde waarde zouden kunnen zijn. Desalniettemin blijft er zeer weinig informatie beschikbaar waarin succesvolle interventies van de-radicalisering worden bevestigd.

De uiteenzetting van literatuur verdient ondersteuning vanuit interviews met reclasseringswerkers vanuit Team-TER. Het streven is om vanuit de interviews te achterhalen welke interventies de reclasseringswerkers als essentieel zien voor de behandeling van jihadistisch geradicaliseerden en hoe de aanpak succesvol kan zijn. Daarnaast is het interessant om te vragen in hoeverre reclasseringswerkers de-radicalisering mogelijk is.

Deelvraag 3:

Voor de uitwerking van deze deelvraag ben ik volledig afhankelijk van de opdrachtgever. Diverse reclasseringswerkers hebben een cursus gevolgd in het Verenigd Koninkrijk waarin hen uitleg is gegeven over radicalisering. Het streven is om het cursusmateriaal direct te bemachtigen en samen te vatten welke factoren de cursus beschrijft in het toezicht op islamitisch geradicaliseerden. Als het niet mogelijk blijkt om het cursusmateriaal direct te raadplegen, dan is het essentieel dat ik de respondenten interview die de cursus hebben gevolgd omdat zij mij daarmee inzicht kunnen geven in de kern van de besproken interventies uit de cursus. Door aan de reclasseringswerkers in een interview te vragen wat hun aanpak is met betrekking tot jihadistisch geradicaliseerden kan worden bepaald wat de huidige werkwijze is. Vervolgens kan een vergelijking worden gemaakt tussen de theorie uit de cursus en de werkelijke aanpak. Daarna is het van belang om een verklaring te geven waardoor een dergelijk verschil kon ontstaan.

Deze gesprekken met de reclasseringswerkers zullen gaan plaatsvinden in interviewvorm, waarmee de gegevensverzameling een kwalitatief karakter krijgt. Conform informatie uit Billiet en Waage (2006: 323) wordt er gebruik gemaakt van een halfgestructureerd interview in combinatie met een expertinterview. De respondenten zijn reclasseringswerkers en hebben ervaring met behandeling van islamitisch geradicaliseerden en beschikken in hun organisatie over meer kennis en zijn zodoende de 'experts'. Ieder van de reclasseringswerkers is werkzaam binnen de regio Utrecht. Er zal worden gekeken naar mogelijkheden om ook reclasseringswerkers uit andere regio's te bevragen over hun ervaringen met de

werkwijze omtrent islamitisch geradicaliseerden. De respondenten die in de onderzoeksmethoden van deze deelvraag worden vermeld, zijn ook de experts die in de methoden van deelvraag 3 worden benaderd.

Deelvraag 4

In de laatste deelvraag zal vooral aandacht worden geschonken aan het vergelijken van de resultaten uit deelvraag 3 en de wetenschappelijke literatuur uit deelvraag 1. Door het samenvoegen van de kern uit de wetenschappelijke literatuur en de resultaten uit de gesprekken met de reclasseringswerkers wordt getracht een advies te geven hoe Team-TER effectief toezicht kan houden op jihadistisch geradicaliseerden. Door een combinatie van een wetenschappelijke blik en ervaringen vanuit het werkveld wordt nieuwe kennis vergaard over effectieve behandeling van jihadistisch geradicaliseerden. Het ontdekken van de ervaringen van reclasseringswerkers bij toezicht van geradicaliseerden is een aspect dat langere tijd onderbelicht is gebleven. Met dit onderzoek wordt getracht om eerste inzichten te geven in de werkwijze en succesvolle handelingsmogelijkheden om de radicalisering te bereiken. Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven zal de focus liggen op de vormen van controle en begeleiding van jihadistisch geradicaliseerden en de mogelijke interventies die daarbij gebruikt worden.

In paragraaf 1.2 staat beschreven dat Team-TER nog in ontwikkeling is en de groep reclasseringswerkers nog niet compleet is. Daarom zullen in eerste instantie twee reclasseringswerkers worden geïnterviewd. Dit zullen intensieve en lange interviews worden waarin de respondent enorm veel informatie moet aanleveren om dit onderzoek enige body te geven. Als blijkt dat er maar twee reclasseringswerkers geïnterviewd kunnen worden, dan zal worden gekeken naar mogelijkheden om ook interviews te houden bij organisaties die te maken hebben met islamitische radicalen. Door de actualiteit van de problematiek uit dit onderzoek is het enorm lastig om te voorspellen hoeveel experts uit het werkveld geïnterviewd kunnen worden. Het streven is om de twee interviews bij de Reclassering Nederland tenminste aan te vullen met vier interviews van buiten de organisatie.

De primaire onderzoeksgroep blijft echter Team-TER vanuit de Reclassering Nederland, waardoor het uitwijken naar respondenten van andere organisaties achter de hand wordt gehouden. De Reclassering Nederland maakt gebruik van de expertise vanuit het NCTV en het ligt voor de hand om ook deze instantie te betrekken in de interviews mits vanuit de Reclassering Nederland niet voldoende interviews kunnen worden afgenomen. Aan een aantal experts kan worden gevraagd hoe zij de rol van de Reclassering Nederland zien en welke aanbevelingen zij hebben voor de aanpak van islamitisch en jihadistisch geradicaliseerden.

3.3 Privacy

Om de privacy van de respondent te bewaken zal de naam van de respondent niet worden vermeld bij de uitwerking van het interview, waardoor de uitwerking niet tot één persoon te herleiden is. Na het uitschrijven van het gesprek zal de uitwerking worden voorgelegd aan de respondent waarin diegene kan bepalen of het juiste beeld wordt geschetst door de uitwerking. De respondenten zullen allemaal te horen krijgen dat hun bijdrage anoniem zal zijn, maar wel met vermelding van de organisatie waarin zij werken.

De interviews zullen worden opgenomen met een voice-recorder, zodat de interviewer het interview nauwkeurig kan uitwerken en daarna de uitwerking kan voorleggen aan de respondent. Het delen van de uitwerking moet bijdragen aan de transparantie van het onderzoek.

3.4 Gegevensverzameling

Het literatuuronderzoek voor dit onderzoek werd grotendeels verricht tussen september 2014 en december 2014, waarna in februari 2015 nog een aantal aanvullingen werden gedaan. De interviews werden gehouden tussen 17 maart 2015 en 15 april 2015 op verschillende locaties. Doordat het langere tijd niet bekend was wie de respondenten zouden worden vanuit de Reclassering Nederland, heeft het afnemen van de interviews vertraging opgelopen. Respondenten werden via de e-mail of telefonisch benaderd voor een interview.

In paragrafen 1.4 en 3.2 is vermeld dat onderzoek gedaan zou worden naar de werkwijze uit de cursus uit het Verenigd Koninkrijk, maar dit is uiteindelijk in zeer beperkte mate uitgevoerd. Het cursusmateriaal is bestudeerd, maar in verband met de omvang van het resultatenhoofdstuk is ervoor gekozen om de cursus slechts beperkt te belichten op het vlak van preventie en de-radicalisering. De uitkomsten hiervan staan in paragraaf 5.5 weergegeven. Vanwege de beperkte informatie, zullen geen conclusies of aanbevelingen hierover worden geschreven.

Niet alle respondenten waren van tevoren bekend. Een tweetal respondenten heb ik kunnen interviewen doordat ik een andere persoon uit desbetreffende organisatie heb gevraagd om extra expertise vanuit een andere invalshoek. Met de namen die ik van de geïnterviewden kreeg, heb ik vervolgens deze personen benaderd en met hen een afspraak gemaakt. Twee van de respondenten zijn op deze wijze geselecteerd, een derde respondent heeft geen reactie gegeven op de e-mail en telefoon.

Omdat de expertise voor deze doelgroep verspreid is over verschillende organisaties, is gekozen voor een aantal invalshoeken. Enerzijds vormt de Reclassering Nederland de grootste onderzoeksgroep met vier respondenten. Daarnaast zijn drie personen van de Nationale Politie benaderd, waarvan twee uit Midden-Nederland en één respondent van de Nationale Politie in Amsterdam. Omdat ontwikkelingen in de actualiteit en de wetenschap elkaar snel opvolgen is er voor gekozen om ook een onderzoeksvisie mee te nemen in de gesprekken. Vanuit dit oogpunt is een professor van de Universiteit Leiden geïnterviewd.

Vijf interviews hebben plaatsgevonden in Den Haag, één interview is afgenomen in Amsterdam, één interview is afgenomen in Soest en voor één interview werd gebruik gemaakt van een locatie in Utrecht. Bij alle interviews zaten de onderzoeker en de geïnterviewde in een afgesloten ruimte, zodat hierin het gesprek met beperkt omgevingsgeluid kon worden gevoerd. Tijdens de interviews is gebruik gemaakt van een voice-recorder zodat de onderzoeker het gesprek op een later tijdstip nauwkeurig kon uitwerken. Vooraf is de respondent gevraagd of hij bezwaar had tegen een opname met een voicerecorder; geen van de respondenten bleek hier op tegen te zijn.

Tijdens het eerste contact met de respondenten is aangegeven dat de maximale tijdsduur voor het interview ongeveer één uur zou bedragen. In de praktijk bleek dat de meeste interviews na ongeveer drie kwartier al waren afgerond. Het kortste interview bedroeg 39 minuten, het langste interview nam 57 minuten in beslag. Dit kortere interview was het eerste interview in de reeks, waarbij het gesprek een kwartier later begon dan was afgesproken. De onderzoeker heeft zich toen strak gehouden aan zijn vragen en weinig ruimte gelaten voor andere zaken, waardoor het gesprek in deze 39 minuten kon worden afgerond. Alle respondenten werd aan het eind van het interview gevraagd of zij nog vragen hadden aan de onderzoeker.

Door verschillende expertises van de respondenten heeft de onderzoeker geen gebruik kunnen maken van een gestandaardiseerde vragenlijst voor alle respondenten. Per respondent is gekeken naar zijn of haar expertise en de vragen die aan hen gesteld konden worden, om zo een beeld te krijgen van het toezicht op geradicaliseerden. Bij de respondenten van de Nationale Politie is vooral gevraagd naar de rol van de politie in deze problematiek en de wijze waarop zij nog een bijdrage kunnen regelen voor de problematiek. Het interview met de expert van de Universiteit Leiden had een ander karakter doordat de onderzoeker van een aantal recente uitspraken een extra toelichting heeft gevraagd en daarmee te spiegelen ten opzichte van voorgaande onderzoeken. De respondenten van de Reclassering Nederland is gevraagd naar de wijze waarop zij omgaan met cliënten in de huidige problematiek en is de onderzoeker op zoek gegaan naar kennis over radicalisering en meningen ten aanzien van de wenselijkheid van de-radicalisering.

Aan iedere respondent werden een aantal overeenkomstige vragen gesteld. Deze set vragen werd op basis van de expertise van de respondent aangevuld met een aantal vragen die voor zijn of haar organisatie van belang konden zijn. De vragenset die is gebruikt bij de Reclassering Nederland was per respondent ook verschillend. Dit kwam doordat twee respondenten een functie vervullen op managementniveau, en twee andere twee personen de uitvoerende reclasseringswerkers zijn. Bij iedere respondent kwamen de volgende onderwerpen naar voren: factoren die leiden tot radicalisering, de mogelijkheid tot de-radicalisering, de inrichting van een de-radicaliseringstraject, de preventie van radicalisering en de rol van de organisatie van de respondent in de problematiek. In bijlage B zijn de interviewvragen uiteengezet die de onderzoeker aan iedere expert heeft gesteld. Verder was ruimte voor onderwerpen die de respondent aansneed en interessant waren voor de onderzoeker om op door te vragen.

4. THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt een uiteenzetting van benodigde literatuur gegeven. Eerst wordt toegelicht wat de rol is van de Reclassering Nederland in de strafketen en welke instrumenten zij gebruiken voor de begeleiding van cliënten. Daarna is beschreven welke wetenschappers een rol hebben gespeeld in het wetenschappelijk onderzoek naar radicalisering. Er zullen een aantal vooraanstaande modellen worden gebruikt om het proces van radicalisering weer te geven, waarna daarvan een korte conclusie wordt gegeven. Vervolgens zal aandacht worden besteed aan het proces van de-radicalisering en bekende Europese interventies. In de laatste paragraaf is het conceptueel model uit hoofdstuk 2 aangevuld met de bevindingen uit de literatuurverkenning.

4.1 Reclassering Nederland

Bij Reclassering Nederland (2014a) staat centraal dat de organisatie zich inzet voor het vergroten van de veiligheid van de samenleving door criminaliteit te voorkomen en recidive te verminderen. Reclassering Nederland heeft een controlerende, sturende en toetsende rol in het gedrag van een veroordeeld persoon. Echter, niet altijd hoeft iemand al veroordeeld te zijn om met de Reclassering in aanraking te komen. Ook bij verdachten in strafzaken is het mogelijk dat een beroep wordt gedaan op het advies van de Reclassering.

De Reclassering zet bij een persoon voornamelijk in op gedragsverandering, omdat dit op de lange termijn de beste manier is om risico's van een dader op te vangen (Reclassering Nederland, 2014a). Helaas is niet altijd een gedragsverandering mogelijk en dan wordt er gestuurd op het indammen van risico's. Als risico's niet kunnen worden weggenomen door een gedragsverandering zal extra aandacht worden gegeven aan risicobeheersing, het voorkomen dat risico's verergeren. Door een gedragsverandering wordt de dader gewezen op zijn eigen verantwoordelijkheid en wordt men ondersteund in het erkennen van verantwoordelijkheid. Bovendien motiveert de Reclassering de dader om verantwoorde keuzes te maken en krijgt hij of zij hulp bij zelfreflectie.

Als de reclassering wordt ingeschakeld dan heeft zij als doel om per individu te voorkomen dat hij weer in aanraking komt met justitie. Bij de ondersteuning verwacht de Reclassering Nederland (2014b) dat de dader zijn verantwoordelijkheden neemt, maar tegelijkertijd is de organisatie er ook om te begeleiden, controleren en ook om erop toe te zien dat afspraken worden nagekomen. Voorheen was de reclasseringswerker de 'sociale werker' die moest helpen, anderzijds werd verwacht dat zij acteert als een 'politieagent' en sancties treft als de cliënt afspraken niet nakomt (Poort, 2009). Door ontwikkelingen in het werkveld wordt verwacht dat de reclasseringswerker 'hybride' werkt. Het Lectoraat Werken in Justitieel Kader (2012) beschrijft dat van de reclassering wordt verwacht dat zij een combinatie maakt van risicobeheersing en gedragsbeïnvloeding en re-integratie. Een effectieve reclasseringswerker moet een cliënt met een controlerende gedachte begeleiden, maar anderzijds ook op een begeleidende wijze controleren.

De Reclassering Nederland komt op verschillende momenten in contact met een persoon (Menger, Krechtig, Bosker, 2013). Bij de aanhouding van een persoon kan de reclassering al worden geïnformeerd als de politie weet dat de persoon bekend is bij de reclassering. In de stap daarna wordt een verdachte mogelijk in verzekering gesteld en dan kan de reclassering besluiten of de opdracht krijgen tot een eerste bezoek aan de verdachte, waarna de reclassering een advies kan uitbrengen richting de Officier van Justitie over desbetreffende persoon. Tijdens een later stadium kan de Officier van Justitie of rechter-commissaris vragen of de reclassering een advies uit wil brengen welke gebruikt kan worden bij de rechtszitting. In een dergelijk advies wordt van de reclassering verwacht dat ze de achtergronden en problematiek van de verdachte beschrijven en interventies benoemt die het risico op herhaling verkleinen. Vervolgens kan het advies van de reclassering worden gebruikt om invloed uit te oefenen op de sanctie, aldus Menger, Krechtig en Bosker (2013). Door de rechter kan een sanctie worden opgelegd waarbij de reclassering wordt betrokken om gedragsverandering te bewerkstelligen, zoals hierboven staat beschreven.

4.2 Radicaliseringproces

Reeds in hoofdstuk 2 is de definitie van radicalisering uiteengezet. Dit onderzoek richt zich op radicalen, maar de meer extreme variant daarvan, de extremist. Voor de definitie van ‘extremisme’ wordt ook gebruik gemaakt van de terminologie van Buijs en Demant (2008) die het volgende stellen:

“Onder extremisme verstaan we al die uiteenlopende opvattingen en gedragingen die gekenmerkt worden door de afwijzing van de democratische constitutionele staat (...) waarbij de meeste vormen van extremisme de gelijkheid van alle burgers betwisten en propageren dat een specifieke klasse of etnische groep en religie is uitverkoren en is voorbestemd tot de heerschappij.” (Buijs en Demant, 2008: 171)

Extremistische stromingen worden volgens dezelfde auteurs gedreven door opvattingen dat er sprake zou zijn van een acute buitengewone dreiging. Daarnaast benoemen Buijs en Demant (2008) dat extremistische stromingen de bestaande nationale en internationale orde verwerpen, omdat deze beheerst wordt door een verderfelijke tegenstander. In hoofdstuk 2 is er nog geen aandacht besteed aan extremisme, in paragraaf 4.5 is de factor extremisme wel ingevoegd. Eerst wordt er aandacht besteed aan de voedingsbodem van radicalisme die er uiteindelijk toe kan leiden dat een persoon radicaliseert.

4.2.1 Modellen ter verklaring van radicalisme

King en Taylor (2011) beschrijven dat er een aantal onderdelen zijn in een proces van radicalisering, maar daarbij wordt opgemerkt dat er slechts zeer beperkte empirische data is over de psyche van de geradicaliseerden. Er wordt een viertal modellen beschreven in dit artikel van King en Taylor (2011), welke ook in het kader van dit onderzoek zeer nuttig zijn om tot verklaringen te komen voor radicalisering. Het verschaft tevens een eerste kennismaking met gangbare terminologie binnen dit werkveld. Hieronder wordt een uiteenzetting gegeven van de modellen van Moghaddam (2005), Borum (2003), Wiktorowicz (2004), Silber en Bhatt (2007), McCauley en Moskalenko (2008) en Doosje, Loseman en Van Den Bos (2013).

Het model van Moghaddam (2005) is de afgelopen jaren leidend geweest in de wetenschappelijke literatuur en beleidsvorming omtrent radicalisering. Hij beschrijft een model in de vorm van een trap, met een begane grond en vijf bovenliggende treden. Moghaddam (2005) ziet radicalisering als een lineair,

progressief proces waarin bepaalde fases elkaar opvolgen in ernst van radicalisering voordat een persoon figuurlijk op de zesde trede komt en een terroristische actie onderneemt.

Nog op de begane grond voelen personen zich achtergesteld en vormt dit de belangrijkste drijfveer om over te gaan op het pad van radicalisering (Moghaddam, 2005). Een deel van de groep klimt een trede en houdt zich bezig met handelingswijzen die hun onvrede omtrent oneerlijke behandeling kunnen verminderen. Op de tweede trede richten de personen hun onvrede op een doel en kan agressie al voorkomen als een manier om onrechtvaardigheid te bestrijden. Een deel van de personen die reeds agressief gedrag vertoont gaat nog een trede omhoog en ontwikkelt radicale gedachten om de onrechtvaardigheid tegen te gaan. Wanneer individuen in groepsverband een radicale gedachtegang gaan ondersteunen en zich aansluiten bij een terroristische beweging zijn ze aanbeland op de vierde trede. De laatste trede kenmerkt zich door een groep personen die bereid is een terroristische aanslag te plegen, zelfs als dat hun eigen leven kost.

Ook Borum (2003) vertrouwt op een lineair progressief model, echter maakt hij gebruik van vier schakels waarin diverse stappen doorlopen moeten worden om te radicaliseren en uiteindelijk terroristische acties te ondernemen. In de eerste fase vindt het individu de situatie niet 'juist' en onbevredigend en voelt hij zich achtergesteld. De fase daarna kenmerkt zich door een vergelijking door het individu ten opzichte van andere personen, en ziet de ongelijkheid als onrechtvaardig. In de derde fase zullen sommige personen een specifieke andere groep beschuldigen van deze ongelijkheid, om zo de *ingroup* beter te laten lijken. De laatste fase kenmerkt zich door het verspreiden van negatieve stereotypen over alle leden van de groep die als verantwoordelijke wordt gezien voor de ongelijkheid.

Het model van Wiktorowicz (2004) sluit aan op de inhoud van Borum (2003) en Moghaddam (2005) en kent vier schakels van radicalisering. In de eerste fase vormt de persoonlijke crisis van een individu de aanleiding voor het opnemen van een gedachtegang die mogelijk de oorzaak kan zijn voor de persoonlijke misère. Vervolgens komt een persoon in een periode waarin hij op religieus vlak zoekt naar verklaringen voor de individuele problemen. De persoon maakt kennis met een extremistisch islamitisch wereldbeeld, waarna het individu in de derde fase discrepanties ziet met zijn oorspronkelijk wereldbeeld. Door middel van discussies en debat over de denkbeelden van deze extremistische groeperingen zal de persoon langzaam de ideologie accepteren. Ten slotte zal de persoon terechtkomen in de categorie waarin een individu zich aansluit bij de groep, de ideologie volledig accepteert en zich herkent in de groepsidentiteit.

Silber en Bhatt (2007) gebruiken een model van vier stappen ter onderbouwing van een theorie waarom personen radicaliseren, waarin iedere fase aparte eigenschappen heeft. De auteurs merken terecht op dat zeker niet iedere jihadist per se alle fases lineair hoeft te doorlopen om tot radicale ideeën te komen. De eerste fase is passief en beschrijft de omgevingsfactoren van het individu, voordat een individu in het radicaliseringsproces komt. In de tweede fase komt de persoon in de 'self-identification' en wordt de salafistische islam ontdekt. Individen die zoeken naar eigen identiteit of een nieuwe levensstijl op basis van de islam en zoeken bevestiging en waardering voor hun keuze. Tegelijkertijd wordt onvrede door de

individueen uitgewisseld via lezingen, televisie, websites en andere media, wat er toe bijdraagt dat propaganda snel wordt verspreid.

Na verkenningfase komen de individuen in de derde categorie terecht zodra ze hun overtuigingen intensiveren en salafistische denkbeelden volledig accepteren en gebruiken als een manier van leven. In de derde fase van indoctrinatie staat centraal dat individuen met salafistische overtuiging het gebruik van geweld tegen burgers en partners van 'het Westen' rechtvaardigen, aanmoedigen en ondersteunen. Silber en Bhatt (2007) schrijven dat salafistische personen zich op termijn afkeren van de moskee waar ze langere tijd kwamen omdat deze mogelijk niet meer voldoet aan de radicale gedachtegang waar de persoon behoefte aan heeft. Internet speelt een steeds meer prominente rol in deze fase doordat het individu via het internet gelijkgestemden vindt en met hen gedachten kan uitwisselen.

In de laatste fase komen individuen samen, hebben ze een gezamenlijk doel om deel te nemen aan de jihad en zien ze zichzelf als vrijheidsstrijders. Uiteindelijk zal de groep een operationele planning maken en deelnemen aan terroristische aanslagen. Silber en Bhatt (2007) betogen dat group-think kleine groepen gaat overheersen en een ideale gang vormt naar een gewelddadige jihad. Deze laatste categorie van 'jihadization' kent een zeer onvoorspelbaar karakter en kan op zeer korte termijn optreden binnen een groep, maar bovendien ook snel weer voorbij zijn. Specifieke eigenschappen van personen in deze fase zijn; uitreizen naar oorlogsgebieden, het volgen van trainingen voor jihad en het plannen van concrete aanvallen op Westerse landen.

McCauley en Moskalenko (2008) schrijven in onderzoek dat radicalisering tot stand komt door een verandering in overtuiging, gevoel en gedrag naar een situatie die agressief gedrag tussen groep goedkeurt. Het uitvoeren van radicaal gedachtegoed kan tot uiting komen doordat personen zichzelf als slachtoffer gaan zien en vanuit deze denkwijze acteren. Radicalisering en terrorisme wordt volgens hen mogelijk gemaakt doordat individuen in kleine subgroepen deelnemen en daarin radicaal gedachtegoed tot zich nemen. In een kleine groep waarin ieder groepslid de andere groepsleden elkaar kennen ligt een gevaar in de mogelijkheid dat personen zich gaan committeren aan ieders gedrag en denkbeelden. Bepaald gedrag kan rationeel verantwoord worden zodra anderen dit doen, zo betogen McCauley en Moskalenko (2008: 417). De auteurs geven aan dat subgroepen essentieel zijn voor acties, maar dat individuen radicaliseren door persoonlijke onvrede en onvrede binnen de groepsidentiteit.

Doosje, Loseman en Van Den Bos (2013) onderschrijven dat een combinatie van onzekerheid, onrechtvaardigheid en waargenomen bedreiging van de *ingroup* tezamen het 'radical belief system' vormt. Als deze gedachtegang wordt gevolgd dan zullen de leden een grotere afstand ervaren richting de *outgroup* en voelt men zich steeds minder verbonden met de samenleving. In feite noemen Doosje, Loseman en Van Den Bos (2013) het proces van vervreemding, zoals Spalek en Lambert (2008) dit ook beschrijven in hun onderzoek naar de-radicalisering in het Verenigd Koninkrijk.

Uit onderzoek van Doosje, Loseman en Van Den Bos (2013) blijkt tevens dat wanneer personen zich achtergesteld voelen, zij de geldende overheid als minder legitiem ervaren. Als gevolg daarvan zullen

personen in zichzelf keren, waarna zij samen met de *ingroup* denkbeelden zullen ontwikkelen en zich niet meer herkennen in de standpunten van de overheid. Tegelijkertijd speelt dan het proces waarin de radicalen zich meer richten op de *ingroup* en binding verliezen met de *outgroups* omdat zij deze zien als een bedreiging voor hun eigen groep. Binnen groepen wordt de eigen groep verheerlijkt en gezien als superieur ten opzichte van andere groepen. In historische en huidige groeperingen van rechts-geradicaliseerden is verheerlijking van de *ingroup* herkend, aldus Doosje, Loseman en Van Den Bos (2013).

4.2.1.a Tussenconclusie

Diverse wetenschappers rusten op de gedachte dat een persoon radicaliseert en daarbij een aantal stappen in een vaste volgorde doorloopt (Moghaddam, 2005; Borum, 2003; Wiktorowicz, 2004). Silber en Bhatt (2007) merken echter op dat een individu geen lineair model hoeft te volgen om te radicaliseren. De onderzoekers die betoogden voor een lineair progressief model lijken consensus te hebben over een verergering van radicalisering met uiteindelijk de volledige acceptatie van de ideologie. Uit de verschillende modellen komt naar voren dat een individu de ideologie steeds sterker aanhangt en meer afkeur ontwikkelt ten opzichte van andere groepen omdat men bedreiging ervaart van andere groeperingen. Door via het internet gelijkgestemden te zoeken kunnen geradicaliseerden hun ideologie uitbreiden en verspreiding van propaganda in de hand werken.

4.2.2 Identiteit

Personen streven er altijd naar om een positieve sociale identiteit te bereiken, waardoor ze uiteindelijk hun zelfvertrouwen kunnen verhogen (Brown, 2000; Taylor en Moghaddam, 1994; Hogg en Abrams, 2003). Een positieve sociale identiteit ontstaat vooral wanneer personen uit hun eigen groep, de *ingroup*, positieve vergelijkingen maken met relevante andere groepen; de *outgroups*. Brown (2000) schrijft dat een verlaagde *ingroup* status negatieve invloed kan hebben op de identiteit die personen zoeken omdat de variëteit binnen een groep extra wordt benadrukt.

Het feit dat iemand behoort tot een bepaalde groep en de positieve of negatieve waarden daarvan accepteert, toont volgens Taylor en Moghaddam (1994) de sociale identiteit van iemand. Personen zijn altijd gemotiveerd om tot een groep te behoren die beter wordt gevonden dan andere groepen. Daarbij moet dan onderscheid gemaakt worden door dominante groepen en ondergeschikte groepen.

Leden van de dominante groep zullen altijd proberen hun relatieve superieure positie te behouden ten opzichte van de onderschikte andere groepen. Anderzijds is het streven van de onderschikte groep om een verandering te bewerkstelligen in de situatie binnen hun groep, zodat hun sociale identiteit positiever kan worden. Bovendien schrijven Taylor en Moghaddam (1994) dat hoe sterker een individu zich identificeert met de groep, des te meer dat individu zal proberen om tussen groepen te differentiëren opdat het individu een positievere sociale identiteit kan bereiken.

Ook Hogg en Abrams (2003) schrijven over sociale identiteit van individuen en groepen. Zij stellen dat de processen die zich afspelen rondom het bereiken van een sociale identiteit direct samenhangen met sociale categorisering. Sociale categorisering leidt er volgens Hogg en Abrams (2003) toe dat personen

niet meer worden gezien als individu, maar als een lid van een categorie. Bovendien stellen de auteurs dat sociale categorisering voorkomt in situaties waarin personen onzekerheid ervaren en juist categoriseren om een beter zelfbeeld te krijgen. Gedrag tussen groepen vindt verklaring in de strijd die groepen onderling voeren om hun overwegend positieve positie ten opzichte van de andere groep te behouden, om zo een positieve sociale identiteit te bereiken.

4.2.3 Strain

In onderzoek van Agnew (2010) wordt geschreven dat personen makkelijker vatbaar zijn voor terroristische gedachten wanneer zij collectieve spanning ervaren in hun welzijn. De voorwaarden voor deze collectieve spanning zijn volgens Agnew (2010) dat groepen burgers hierdoor geraakt worden, deze spanning onrechtvaardig is en wordt veroorzaakt door een andere groep personen die zichzelf superieur acht ten opzichte van de aangedane groep. Deze collectieve spanning verhoogt de kans op terrorisme omdat het negatieve emoties oproept bij de aangedane groep, sociale controle vermindert en een collectief antwoord oproept van de groep die het slachtoffer is.

De ‘strain’ theorie is van origine gebruikt om crimineel gedrag te verklaren, maar kan een verklaring bieden van het gedrag van radicale personen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen objectieve spanning en subjectieve spanning. Het verschil tussen deze twee soorten spanning of onrust vindt zijn grondslag in de wijze waarop men spanning ervaart. Als een specifiek individu spanning ervaart dan is dat subjectieve spanning, maar wanneer het overgrote deel van een groep dezelfde onrust ervaart dan wordt het betiteld als objectieve spanning (Agnew, 2010). Uiteindelijk is het de handelingswijze van het individu die bepaalt hoe spanning wordt verwerkt en welke positie het krijgt in radicalisering. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat zeker niet bij iedere persoon onvrede voorkomt of direct de aanleiding hoeft te zijn voor een radicale gedachtegang.

Hoewel Agnew (2010) schrijft dat onrust (strain) een mogelijke verklaring kan bieden voor radicaal gedachtegoed en dito handelingswijzen, zijn er volgens hem een aantal effecten die kunnen optreden door onrust. Individuen kunnen door deze onrust; boosheid, vernedering en hopeloosheid, bedreiging van de identiteit en het verlies van materiële goederen ervaren. Niet alle voorgaande effecten hoeven volgens voorgenoemd onderzoeker voor te komen om tot een radicaal gedachtegoed te komen.

Onderzoek van Gurr en Moore (1997) richt zich meer op ‘grievances’. Zij refereren hiermee aan breed gedragen ontevredenheid onder groepsleden over hun culturele, politieke en / of economische positie ten opzichte van de ‘dominante’ groepen. Collectieve klachten betreffende onvrede over gedifferentieerde behandeling bieden in combinatie met een sterke groepsidentiteit een ideale basis voor de rebellie. In de ogen van Gurr en Moore (1997) is sprake van rebellie zodra er een actie wordt ondernomen door een georganiseerde etnische groep om een signaal af te geven richting de overheid. De auteurs vermelden dat economische discriminatie, politieke discriminatie, verlies van autonomie door lokale overheid en recente etnische acties ertoe kunnen leiden dat de onvrede in een groep toeneemt en de kans op rebellie groter wordt.

4.2.4 Relative deprivation

Een zestal decennia terug schreef Coser (1957) als één van de eerste wetenschappers over de rol van frustraties en deprivatie in het ontstaan van conflicten tussen verschillende groepen. De ambities van personen en gevoelens van individuen komen tot stand doordat er constant vergelijkingen worden gemaakt tussen individuen. Zodra personen een bepaalde spanning ervaren, zo betoogt Coser (1957), dan kunnen individuen hun stress kwijtraken met ‘legale’ inspanningen. Daarnaast kunnen ze ook een verandering aanbrengen in de maatschappij door afwijkende maatregelen te nemen om de spanning en onrechtvaardigheid weg te nemen.

Als personen spanning ervaren ten aanzien van hun positie binnen de maatschappij dan leidt dit tot een verandering in het gedrag van het individu of van groepen die zullen trachten de samenleving te wijzigen om de bron van hun frustratie weg te nemen. Volgens Coser (1957) zijn er vervolgens twee verschillende handelingswijzen. De eerste wijze kenmerkt zich doordat er geen grote wijzigingen komen in de samenleving omdat de samenleving in staat is de beoogde veranderingen van de gefrustreerde groep op te vangen. In de tweede handelingswijze staat starheid van de samenleving centraal, waardoor veranderingen niet worden opgenomen maar het conflict juist kan escaleren. De gefrustreerde groep zal proberen de algemene consensus te doorbreken door een ideologie te prediken die hun eisen rechtvaardigt.

Uit documentatie van Runciman (1966) blijkt dat de term ‘relative deprivation’ van origine is gebruikt door de auteurs van *The American Soldier*, een grootschalig sociaal-psychologische studie naar Amerikaanse militairen in de Tweede Wereldoorlog. De mate waarin personen zich relatief gedeprimeerd voelen is afhankelijk van de intensiteit van het gevoel, aldus Runciman (1966: 10). Relatieve deprivatie zou altijd moeten worden gezien als een gevoel van deprivatie; een persoon die zich relatief gedeprimeerd voelt, hoeft niet direct objectief gedeprimeerd te zijn. Personen maken vergelijkingen tussen de eigen groep (ingroup) en de referentiegroep (outgroup), waardoor ze zich relatief gedeprimeerd gaan voelen zodra de referentiegroep dingen bezit die de eigen groep niet heeft. De referentiegroep is de groep wiens situatie of kenmerken in contrast staan tot de eigen groep, waarbij de referentiegroep meer positieve eigenschappen heeft (Runciman, 1966: 12).

Verder schrijft Runciman (1966) dat alle ongelijkheden die het gevoel geven tot deprivatie beschouwd moeten worden als feitelijke ongelijkheden tussen de referentiegroep en eigen groep. Daarnaast haalt Runciman (1966) een aantal voorbeelden aan. Zo wordt onder andere beschreven dat de welvaart van een eenvoudige handarbeider kan toenemen, maar dat daardoor wel zijn gevoel van relatieve deprivatie groter wordt en hij meer het gevoel krijgt dat hij niet tot de samenleving behoort. Het gevoel van relatieve deprivatie, zo betoogt Runciman (1966: 31), wordt enerzijds bepaald door de status van de referentiegroep, anderzijds ook door het individuele gevoel van een persoon richting de referentiegroep. Iemand kan zich in een groep bevinden, maar alleen zelf een gevoel ervaren van relatieve deprivatie, zonder dat anderen dit hoeven te ondervinden.

In een rapport van Fahey (2010) wordt op basis van een aantal andere bronnen uitgelegd wat de relatieve deprivatie theorie inhoudt en welke factoren daarbij komen kijken. Fahey (2010) beschrijft een verschil

tussen groepsdeprivatie en individuele deprivatie, waarbij de groepsdeprivatie tot stand komt wanneer groepen als een collectieve groep een gevoel van deprivatie heeft en daarna in actie komt. Individuele deprivatie treedt op wanneer een persoon een vergelijking maakt tussen de eigen situatie en de omstandigheden van iemand uit de ingroup of outgroup. Ook Smith en Ortiz (2000) betogen dat het van groot belang is om een onderscheid te maken tussen persoonlijke deprivatie en groepsdeprivatie om te begrijpen hoe personen reageren op onrechtvaardigheid. De mate waarin een persoon een gevoel van deprivatie ervaart is per individu erg verschillend.

Als er sprake is van groepsdeprivatie hoeft het niet direct zo te zijn dat een individu uit die groep zich benadeeld voelt, maar kan hij zich heel sterk identificeren met de groep en daardoor opkomen voor de collectieve positie van de groep (Fahey, 2010). Groepsdeprivatie kan worden aangewakkerd door een sterke identificatie met de groep, waardoor dit de groepscohesie bevordert en collectieve actie aanmoedigt. Individuele deprivatie is meer een persoonlijk gevoel en kan belemmeren dat er collectieve actie wordt ondernomen om de ongelijkheid weg te nemen. Smith en Ortiz (2000) zijn het daar niet helemaal mee eens en vinden het essentieel om het gedrag van een individu in een groep te begrijpen, omdat individuele deprivatie kan leiden tot groepsdeprivatie en vice-versa.

4.2.5 Rationele keuze theorie

Voor een uiteenzetting van de rationele keuze theorie gaan we terug naar een onderzoek van Satz en Ferejohn uit 1994. De auteurs betogen dat de rationele keuze theorie van oorsprong een psychologische theorie is en het handelen van een individu verklaart. De handelingswijze van het individu zou gebaseerd moeten zijn op een rationele keuze, gebaseerd op bepaalde voorkeuren en overtuigingen. De mens wordt beschouwd als een wezen die kiest voor een handelingswijze die het meeste oplevert tegenover de minste kosten. Hierbij wordt een rationele afweging gemaakt tussen de kosten en baten van de verschillende handelingswijzen als deze worden uitgevoerd (Scott, 2000; Gertseva, 2005). Diverse sociologen, zoals Becker (1986) en Coleman (1990) hebben met behulp van eenvoudige economische modellen getracht te verklaren waarom personen bepaalde handelingswijzen kiezen (Ultee, Arts en Flap, 2003). Personen zullen volgens het model van Becker (1986) de uitkomsten van elke handelingswijze evalueren en de optie kiezen die voor hen het meeste oplevert. Becker (1986) betoogt dat zijn model een verklaring biedt voor alle criminaliteit en dat een economisch model een verklaring kan zijn voor alle overige strafbare feiten. Ultee, Arts en Flap (2003: 47) stellen in hun boek dat personen datgene doen waarmee hun lusten hoger zijn dan hun lasten. Deze redenering is afkomstig van klassiek filosoof Bentham, die tevens betoogde dat een mens een rationeel wezen is en altijd een afweging maakt tussen *pleasure* (positief) en *pain* (negatief), waarbij hij de handelingswijze zal kiezen die de meeste positieve effecten heeft (Gertseva, 2005).

Een individu die mogelijk gaat radicaliseren zal een afweging maken tussen de voor- en nadelen of kosten en baten van de beslissing om zich aan te sluiten bij een radicale groepering. Als de rationele keuze theorie wordt gevolgd zoals hierboven is beschreven, dan zou iemand kiezen voor een radicale groepering als de voordelen groter zijn dan de nadelen. Wanneer een persoon expliciet op zoek is naar een nieuwe identiteit en binnen een radicale groep verwacht een verandering te kunnen bewerkstelligen voor een

grote groep aanhangers, dan is dit een rationele keuze. In het uiterste geval kan de theorie ook een terroristische actie verklaren; als een dergelijke aanslag een positieve verandering teweegbrengt voor een groep aanhangers, dan zou dit ook een rationele keuze zijn.

4.2.6 Internet

Uit diverse bronnen (bijv. AIVD, 2002; AIVD, 2006; Sageman 2008a, 2008b; De Koning, 2004) blijkt dat de laatste jaren een verschuiving is geweest in de wijze waarop personen radicaliseren en het punt bereiken waarop ze een gewelddadige jihad willen voeren. Rekruten en geradicaliseerden maken steeds meer gebruik van het internet om onopvallend islamitische denkbeelden te verspreiden en groepen jongeren te bereiken. Ronselaars kiezen voornamelijk voor jongere moslims, omdat zij daar het meest kansrijk lijken te zijn om hen te laten radicaliseren (AIVD, 2002).

Sageman (2008a) omschrijft in zijn onderzoek dat de interactie binnen iedere groep de overtuiging van iedere individu kan beïnvloeden. Deze soort interactie vindt wereldwijd plaats op online forums waarin islamitische personen van over de hele wereld elkaar ontmoeten. Waar men vroeger gebruik maakte van face-to-face contact om ideologie te verspreiden wordt dit tegenwoordig gedaan via forums waarop terroristen als helden worden afgeschilderd, extremistische ideeën worden gepromoot en leden van de groepering sturing krijgen door gelijkgestemden.

Uit onderzoek van King en Taylor (2011) blijkt dat het internet in ieder geval drie functies heeft die eerst werden vervuld door fysieke organisaties. Allereerst biedt het internet een ideologische ondersteuning voor personen die het mogelijk niet op andere plekken kunnen vinden. Bovendien kunnen personen via chatboxen en fora niet alleen de ideologie overnemen, maar ook een bijdrage leveren aan de ideologie door zelf te preken. Ten tweede biedt het internet mogelijkheden voor het opbouwen en onderhouden van netwerken, zo stellen King en Taylor (2011). Ten slotte komt uit hun onderzoek dat het internet voorziet in een enorme hoeveelheid informatie en leerzaam materiaal die voor iedereen beschikbaar is.

De Koning (2004) werd door het NRC-Handelsblad geïnterviewd over radicalisering en de route naar de gewelddadige jihad. Hij vertelt dat jonge islamieten middels korancitaten via het internet communiceren over de dingen die ze volgens hun geloof wel of niet mogen doen. De Koning (2004) is van mening dat binnen de islam sprake is van individualisering, waarbij de vergelijking wordt getrokken met secularisering. Door de ontelbare chatboxen, websites, fora en nieuwsgroepen op het internet voelt het voor veel jonge moslims alsof de het internet een mondiale moslimsgemeenschap is.

De Koning (2004) beschrijft een proces waarin islamitische jongeren sterker het gevoel hebben dat ze bedreigd worden door een *outgroup*, ze des te fanatieker op het internet gaan zoeken naar beelden of informatie die de *outgroup* te verwijten valt.

Brachman (2014) laat in een artikel zien in welke mate het gebruik van social media een rol speelt in recente ontwikkelingen van de Islamitische Staat. In vergelijking tot vorige conflicten waren de mogelijkheden beperkt voor een strijder om zijn ervaringen te delen met het thuisfront. Het gebruik van mobiele telefoons tijdens de gevechten betekent dat een individuele strijder een propaganda machine kan

worden. Social media en bepaalde apps maken het mogelijk dat een continue stroom van beeldmateriaal ontstaat vanaf het front richting het thuisland, waarbij op elk moment van de dag updates kunnen worden toegevoegd. Het ondersteunen van Al-Qaida of IS is makkelijker geworden doordat personen alleen maar op 'like' of 'volgen' hoeven te klikken via social media. Volgens Brachman (2014) is het gevolg dat er een massa is ontstaan van individuen die zich allemaal als onderdeel zien van de wereldwijde moedjahedien.

4.2.7 Gevangenis

Precht (2007) stelt dat gevangenissen een broedplaats kunnen zijn voor radicalisering. Briggs et al. (2006) zien de gevangenis ook als een belangrijke locatie waar potentiële radicalen worden geronseld. De gevangenis creëert een omgeving waarin personen ergens bij willen horen, gevoelig zijn voor groepsidentiteit, bescherming zoeken en religieuze ondersteuning zoeken in hun tijd in de gevangenis. Het is bovenal een plaats waar criminelen en extremisten elkaar kunnen ontmoeten (Precht, 2007). In sommige gevangenissen ontbreekt het aan een gecertificeerde of gekwalificeerde preker, waardoor de gedetineerden vaak zelf de kans krijgen om te preken als spiritueel leider. Het ontbreken van imams in gevangenissen maakt het bijna onmogelijk voor gevangenen om direct contact te hebben met een religieus persoon om over hun problemen te praten (Khosrokhavar, 2013). Personen die weinig kennis hebben van de islam zijn voornamelijk vatbaar voor het vervormde beeld wat wordt geschetst door gedetineerden die preken (Precht, 2007). Gecombineerd met het zoeken naar religieuze steun, is dit een gevaarlijke combinatie, zo stelt Precht (2007).

Eenzijdig kunnen frustraties van gevangenen volgens Khosrokhavar (2013) toenemen als zij niet kunnen worden voorzien in hun behoeften om te sporten of te douchen. Doordat de onderzochte gevangenissen overvol zitten, is er weinig ruimte tijd voor iedere gevangene om hen te voorzien van de ontspanning waar ze recht op hebben. Neumann (2010) onderschrijft dat gevangenissen plekken zijn waar personen kunnen radicaliseren omdat ze in detentie kwetsbaar zijn. Deze kwetsbaarheid ontstaat doordat personen zich geïsoleerd voelen en hierdoor in een depressie komen. Kwetsbaarheid van gedetineerden vindt volgens Warnes en Hannah (2007) plaats doordat de individuen in een situatie zitten waarin ze gestraft worden, waarna zij spanning ervaren door gevoelens van afwijzing, vervreemding en isolement. Hannah, Clutterbuck en Rubin (2008) zijn ervan overtuigd het verlies van persoonlijke contacten en een afkeuring door de samenleving vanwege het gedrag van de gedetineerde meespelen in de vatbaarheid van een persoon. Daarnaast wordt aangevuld dat onzekerheid over de identiteit, angstgevoelens en een gewelddadige omgeving ertoe kunnen bijdragen dat een persoon in detentie kan radicaliseren (Hannah et al., 2008).

Bij gedetineerden is het opvallend als ze bijvoorbeeld boeken bestellen over extremisme (Neumann, 2010). Khosrokhavar (2013) laat in zijn onderzoek zien dat gevangenen fervente TV-kijkers zijn in de gevangenis en daarmee allerlei informatie tot zich nemen over hun geloof en de ontwikkeling van moslims over de gehele wereld. Het is echter niet gemakkelijk voor gevangenissen om te voorkomen dat personen radicaliseren omdat gedetineerden in sommige gevallen religieus materiaal willen om hun geloof te belijden (Neumann, 2010). De auteur geeft aan dat gevangenispersoneel moeite heeft met het

herkennen van radicalisering in een gevangenis die te klein is voor de aantallen gedetineerden en overbevolkt raakt. Verdere omgevingskenmerken in een gevangenis, zoals discriminatie en ongelijkheid kunnen ertoe leiden dat bepaalde personen vatbaarder zijn voor radicalisering (Neumann, 2010: 36).

In een recent artikel van Jones (2014) wordt een vergelijking gemaakt tussen verschillende Westerse landen in de manier waarop in gevangenissen wordt omgegaan met vermeende terroristen. In Australië worden gedetineerden met een terroristische geschiedenis ingeschat op 'high-risk' en daarom van andere gedetineerden gescheiden, om zo te voorkomen dat anderen ook radicaliseren. Jones (2014) laat zien dat de verwachting heerst dat radicalisering in de gevangenis alleen maar erger wordt, maar benoemt ook dat gevangenissen vol zitten met vatbare gedetineerden die een makkelijk doelwit vormen. Hoewel het rapport van Jones (2014) een mooie stap in de goede richting is, benoemt hij ook dat er meer onderzoek gedaan moet worden naar de rol van geradicaliseerden en het ronselen in gevangenissen. In het Verenigd Koninkrijk worden de terroristische gedetineerden wel tussen de andere gedetineerden geplaatst, maar zitten ze wel onder verscherpt toezicht en hebben ze meer frequente doorzoeken.

In het artikel van Jones (2014) wordt erkend dat de verregaande dreiging van terrorisme alle moslims verdacht heeft gemaakt voor het uitvoeren van terroristische activiteiten. De moslims in detentie ervaren een andere behandeling door bewakers en ander personeel, waarbij ze van mening zijn harder te worden aangepakt zonder dat van hen bekend is of ze een terroristische achtergrond hebben.

4.3 Stromingen islam

Voor moslims zijn verschillende stromingen in radicalisme en extremisme. Bij de beschrijving van deze stromingen zal gebruik worden gemaakt van een hoofdstuk van Buijs en Demant (2008) en dit zal op sommige punten worden aangevuld met andere beschikbare bronnen.

Conservatieve moslims zien de wereld als statisch en onveranderlijk en beschouwen de islam als definitieve en bepalende religie waarbij de Koran als leidraad wordt gehanteerd. De pragmatische stroming zet zich voornamelijk in voor het bewaren van de 'kern' van het geloof. In tegenstelling tot de pragmatische denkwijze is er ook een groep modernistische moslims die de letterlijke uitspraken van de Koran betwist en een meer historische gedachtegang propageert. De vierde stroming wordt aangeduid als fundamentalistisch of salafistisch, waarin de moslims van mening zijn dat hun religie gemarginaliseerd wordt en onder bedreiging is op diverse stukken van de wereld (Buijs en Demant, 2008).

Moslims met een salafistische denkwijze verdienen het meeste aandacht omdat ze het gevoel hebben dat de kern van de islam wordt bedreigd en dat het geloof volledig moet terugkeren naar de wortels van het geloof (Buijs en Demant, 2008), desnoods met geweld. Spalek en Lambert (2008: 266) schrijven in hun onderzoek dat salafistische moslims een significante bedreiging vormen voor de structuur van de Europese samenleving. Salafi's zijn van mening dat de islam superieur is ten opzichte van iedere andere religie en dat hetgeen de Koran voorschrijft een oplossing biedt voor alle problemen (Buijs en Demant, 2008; AIVD, 2004).

Binnen de groep salafi's is een onderverdeling te maken in verschillende stromingen. Zo zijn er de apolitieke salafi's, die ervan overtuigd zijn dat een god de wetten moet maken en de politiek moet worden overgelaten aan personen die daar verstand van hebben. Deze groep keurt een jihad in Nederland af, omdat Nederland een land is waar de moslims hun geloof mogen belijden (Buijs en Demant, 2008). Tegenover de apolitieke salafi's staan de politieke salafi's die er juist wel voor kiezen om op de voorgrond te treden. Ze keurden de aanslagen op onschuldige slachtoffers sterk af, echter is wel aangegeven dat men in zekere zin begrip had voor de motieven. De jihadistische salafi's rusten op de sterke overtuiging dat de wereldwijde moslimgemeenschap wordt bedreigd door 'het Westen'. Deze groep zal gewelddadig optreden tegen de ongelovigen en schuwt daarbij een gewelddadige grondslag niet (Buijs en Demant, 2008).

4.4 De-radicaliseringsproces

De-radicalisering komt in verschillende vormen, die allemaal zo hun aandacht behoeven. Eerst is het van belang om de terminologie verder te belichten. Een rapport vanuit het Verenigd Koninkrijk (Home Office, 2011) geeft de volgende beschrijving van de-radicalisering:

"Bij een individu wordt getracht gedragsverandering te bereiken waardoor een persoon zal terugtreden uit een terroristische groep waarin diegene al actief is geweest." (Home Office, 2011: 107)

Deze uitleg komt op grote lijnen overeen met de betekenis die Demant, Slootman, Buijs en Tillie (2008b) geven in hun rapport:

"De-radicalisering is het tegenovergestelde van radicalisering; het is het proces waarin een persoon minder radicaal wordt. Dit proces is van toepassing op gedrag, maar ook op de gedachtegang. De gedragsverandering is vooral zichtbaar in het stoppen met gewelddadige acties." (Demant et al., 2008b: 13)

De omschrijving van Demant et al. (2008b) zal in dit onderzoek worden gevolgd. Bij de ene onderzoeker wordt er gesproken over counter-radicalisering (Home Office, 2011: 107), bij andere onderzoeken wordt specifiek betoogd voor de-radicalisering (Demant et al., 2008a; Demant et al. 2008b). Wijn (2013) schrijft dat de wetenschap op zoek is naar succesvolle interventies voor het de-radicaliseren van geradicaliseerden, maar ook naar elementen die interventies laten slagen. In de wetenschap is weinig bekend over interventies die hun vruchten hebben afgeworpen in het laten de-radicaliseren van personen. In deze paragraaf worden tactieken besproken die ertoe kunnen leiden dat personen niet radicaliseren, of uit een radicaal milieu stappen wanneer ze daar wel hun aandeel in hadden.

4.4.1 Preventie

Voor de beschrijving van preventie wordt gebruik gemaakt van één rapport vanuit het Verenigd Koninkrijk van het Home Office (2011). In dit document worden de-radicaliseringsstrategieën vanuit Europa beschreven, zowel van preventieve als repressieve aard. In deze sub-paragraaf staat de preventie centraal, waarbij de volgende definitie wordt gehanteerd:

"Preventie is vooral gericht op het verminderen en verwijderen van risico's dat personen radicaliseren en zich aansluiten bij een groepering." (Home Office, 2011: 108)

Vidino en Brandon (2012) laten in hun onderzoek zien dat het counter-terrorisme en het de-radicaliseringsbeleid tussen verschillende Europese landen erg verschilt. Een aantal genoemde preventieve maatregelen vanuit het Verenigd Koninkrijk zijn onder andere:

- > *Spreekers over de terroristische ideologie hun toon laten matigen;*
- > *Activiteiten die kwetsbare en risicovolle personen steun bieden in identificatie en door middel van interventies*
- > *De sociale cohesie en integratie van extremisten bevorderen;*
- > *De algehele sociale cohesie en integratie te bevorderen;*
- > *Het trainen van imams in hun religieuze toon (Vidino en Brandon, 2012: 15).*

Hoewel preventie op het eerste gezicht een goede methode lijkt te zijn voor het voorkomen dat personen radicaliseren, hadden politici in het Verenigd Koninkrijk hun bedenkingen. Ze merkten op dat sommige projecten radicalisering alleen maar in de hand hebben gewerkt en de sociale polarisatie en spanning op een hoger niveau heeft gebracht. Bovendien werd er geschreven dat de evaluatie van de strategieën van preventie matig waren, maar dat er zeker vastgesteld kon worden dat er geld werd verspild (Vidino en Brandon, 2012: 23). De volgende leerpunten worden door Vidino en Brandon (2012: 25-26) aangedragen om de preventiestrategie effectiever te laten zijn:

- > *Toepassing van een integrale strategie met het toepassen van verschillende instanties;*
- > *Evalueren van effectiviteit en de plaats waar het geld terecht komt;*
- > *Sociaal werkers kennis bijbrengen over radicalisering en de omgang trainen met verschillende groepen moslims;*
- > *Een actieve rol voor de overheid voor sturing;*
- > *Preventieve maatregelen mogen er niet to leiden dat conservatieve moslimgroepen gesteund worden door geld.*

In de volgende sub-paragraaf is uiteengezet welke informatie bekend is over de uittreding en terugtreding van personen uit extremistische groeperingen.

4.4.2 Uittreding en terugtreding

Horgan (2008) schrijft in onderzoek dat er diverse vragen zijn die nog beantwoord moeten worden om te begrijpen waarom personen terroristische groeperingen verlaten, wat er met hen gebeurt als ze zich afzetten van een terroristische overtuiging, wat hen ertoe drijft de groep te verlaten en welke invloed het afstoten van een extremistische groep heeft op de strategie van de overheid. Terugtrekken uit een terroristische groepering kan volgens Horgan (2008) één (of meer) van de volgende redenen hebben; gedetineerd worden en daardoor in een gematigde omgeving terechtkomen, andere rolverdeling binnen de groep, andere activiteiten binnen de groep en uit de groep worden gezet door andere leden. Het is hierbij van belang te vermelden dat een persoon wellicht fysiek uit een groep is, maar psychologisch nog betrokken is bij de ontwikkelingen binnen de groep. De genoemde terugtreding kan het resultaat zijn van een individueel of collectief proces en kan binnen een individueel programma vrijwillig of niet-vrijwillig optreden. Volgens Horgan (2008) is het nog niet bekend in hoeverre een fysieke terugtreding uit een groep ook kan leiden tot een proces van psychologische de-radicalisering. Hij onderschrijft dat het noodzakelijk is om een individueel toegesneden traject te bieden aan iedere persoon zodat zij per persoon kunnen werken aan hun terugtred.

Studie van Demant et al. (2008a) laat zien dat een radicale beweging veel tijd en energie steekt in het rekruteren en inwijden van nieuwe leden omdat zij de ideologie moeten overnemen en betrouwbaar moeten zijn voor de groepering. De beweging kan het zich niet permitteren om leden binnen te halen die zij in een later stadium vroegtijdig de groep weer ziet verlaten omdat er immers hoge kosten zijn gemaakt met het rekruteren van nieuwe leden. Om te voorkomen dat leden toch binnen korte tijd de groepering verlaten werpt het netwerk bepaalde barrières op om te zorgen dat het voor een individu moeilijker wordt om weg te gaan uit de groep. Hierbij moet worden gedacht aan drempels als: psychologische afhankelijkheid, represailles, angst voor verlies van reputatie en een verminderde sociale positie in de maatschappij.

Zij betogen dat er in een radicale groepering een aantal factoren zijn die ertoe kunnen bijdragen dat personen zich minder aangesloten voelen bij het betreffende netwerk, en daardoor besluiten tot een vrijwillige terugtreding. Een falende ideologie zou volgens Demant et al. (2008a) een eerste reden kunnen zijn voor leden om minder binding te ervaren met de groep. Voorgenoemde auteurs schrijven dat een groepering een ideologie kan afkeuren zodra deze minder aansluit op het toekomstbeeld van een lid, waarmee een individu zich minder verbonden voelt met de groep en daardoor eerder geneigd is om de groep te verlaten. Tevens wordt genoemd dat een falend organisatorisch vermogen, waarin de sociale en culturele behoeften van een lid niet worden vervuld, een factor kan zijn die een individu ertoe kan zetten de groepering te verlaten. Als laatste noemen Demant et al. (2008a) dat falend leiderschap een beweegreden kan zijn voor een individu om uit een radicaal netwerk te stappen.

4.4.3 Europese initiatieven

Noorwegen

Noorwegen geldt volgens Demant et al. (2008a) als de grondlegger van de-radicalisering waarin Bjørge (2006) de voorloper is geweest op het gebied van de-radicalisering van rechts-extremisten in Noorwegen. In Noorwegen had men te maken met een groep jonge extremisten, waarvan slechts een aantal een middelbare opleiding hadden genoten en het overgrote deel van de jongeren een matig IQ.

Bjørge (2006) schrijft dat extremistische groepen snel in elkaar overgaan, maar dat een aantal daarvan na enkele maanden of jaren uit elkaar vallen. Slechts in enkele zeldzame gevallen zijn ze erin geslaagd om langer dan één decennium te bestaan. De meeste personen die ooit in een radicaal netwerk hebben gezeten zullen er op termijn weer uit komen en zich terugtrekken uit de groep. Het doel is natuurlijk om ervoor te zorgen dat jongeren zich terugtrekken uit de groep nog voordat ze een radicaal gedachtegoed tot zich hebben genomen, gewelddadige handelingsopties goedkeuren en hun eigen carrière hebben verbruid doordat ze een strafblad krijgen.

Volgens Bjørge (2006) is het van belang om te vermelden dat een radicale groepering tot een bepaalde hoogte geborgenheid en bescherming biedt voor jonge rekruten. In de meeste gevallen binden jongeren zich niet aan een radicale groepering omdat ze bij binnenkomst al een radicaal gedachtegoed hebben, maar wordt de radicale ideologie geleidelijk meegegeven. De zoektocht naar acceptatie en vriendschap kan een eerste mogelijkheid zijn voor een individu om zich aan te sluiten bij een radicale groepering.

Op een bepaald moment in hun leven nemen de radicalen in overweging of, en wanneer ze de groep gaan verlaten om daarna een ‘normaal’ leven op te pakken. Bjørgo (2006) onderscheidt *push* en *pull* factoren die kunnen beïnvloeden of iemand een beweging zal verlaten. Hij omschrijft *pushfactoren* als negatieve sociale omstandigheden die het onaantrekkelijk maken om in de groepering te blijven en onder *pullfactoren* schaaft Bjørgo (2006) de factoren die een persoon aantrekken om voor een alternatief te kiezen. Hij laat in zijn onderzoek de volgende push- en pullfactoren zien:

Tabel 2: Pushfactoren en pullfactoren (Bjørgo, 2006)

<i>Pushfactoren</i>	<i>Pullfactoren</i>
a) negatieve sancties tegenover uitredende leden;	a) verlangen naar een ‘normaal’ leven;
b) verlies van geloof in ideologie;	b) individu voelt zich te oud;
c) overschrijding persoonlijke norm;	c) carrière perspectief komt in gevaar;
d) desillusie over de werking van de groep;	d) andere verantwoordelijkheden, zoals een vriendin en een kind
e) het verlies van vertrouwen, status en positie binnen de groep;	
f) teveel spanning en stress door groepsactiviteiten	

Zodra een persoon de beslissing heeft genomen om een radicale beweging te verlaten, zijn er nog verschillende handelingsopties, aldus Bjørgo (2006). Een persoon kan een groep in één keer verlaten door publiekelijk afstand te nemen van de ideologie, maar dit kan ertoe leiden dat het verlatend lid in serieuze veiligheidsproblemen komt. Daarnaast kan iemand publiekelijk breken met de groep, maar hoeft het individu niet direct afstand te nemen van de ideologie. Als laatst beschrijft Bjørgo (2006) dat personen ook geleidelijk in stilzwijgen kunnen breken met een groep. Hierbij worden deze personen steeds minder actief in de groepering, zijn ze minder aanwezig in bij activiteiten en treden ze minder op de voorgrond.

Het Exit-project in Noorwegen had drie doelen (Bjørgo, 2006: 19):

- > *helpen en ondersteunen van jongeren die zich uit een radicale of gewelddadige organisatie willen terugtrekken;*
- > *het ondersteunen van ouders met kinderen die in een radicale of gewelddadige groep een aandeel hadden;*
- > *het ontwikkelen en verspreiden van kennis en methoden naar professionals over de wijze waarop jongeren geholpen moeten worden.*

Er werd de voorkeur gegeven aan ondersteuning door lokale teams boven het oprichten van een EXIT-instelling om jongeren te behandelen. Door lokale teams specifiek toegesneden kennis en methodieken aan te reiken werd in samenwerking met jongerenwerkers, leraren en politie een werkwijze ontwikkeld die direct succesvol was bij groepen jongeren.

In zijn onderzoek schrijft Bjørgo (2006) over een aantal vroegtijdige interventies die jongeren moeten helpen voorkomen dat ze in een radicale groepering komen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de inzet en sociale positie van de ouders van de kinderen, voornamelijk omdat ouders het gedrag van hun kind nog enigszins kunnen beïnvloeden. Door ouders samen te brengen in bepaalde forums kunnen ze met elkaar praten over hun dilemma's en zijn er mogelijkheden om te vergelijken welke maatregelen ouders

opleggen. Tevens wordt op dit soort bijeenkomsten uitgewisseld hoe ouders kunnen voorkomen dat ze hun kind indirect wegsturen door te strenge sancties en regels. Niet alle ouders zijn echter gemotiveerd om deel te nemen aan gesprekken omdat ze de problemen van hun kind niet erkennen, blij zijn dat hun kind eindelijk vrienden heeft gevonden of omdat ouders dezelfde radicale ideeën hebben als de jongere (Bjørge, 2006).

Een andere methode is door risicovolle jongeren vroegtijdig te signaleren en samen met de ouders in een vrijwillig en vrijblijvend gesprek uit te nodigen met iemand van de politie, een leraar en een jeugdwerker (Bjørge, 2006). In zo'n gesprek wordt de jeugdige duidelijk gemaakt wat de mogelijke consequenties kunnen zijn als de jongere hetzelfde gedrag blijft vertonen. Door de professional wordt samen met de ouders vooruit gekeken en wordt getracht oplossingen te bieden om een positief proces van heroriëntatie te bewerkstelligen.

Vidino en Brandon (2012) laten in onderzoek zien dat de strategie in Noorwegen vooral is gericht op het hervormen in plaats van het straffen van personen. Hij is er opgericht om personen te helpen om weg te blijven uit de hoek van radicalisering door negatieve invloeden weg te nemen en te inspireren om hun doelen te bereiken via gangbare wegen. Het ingrijpen van justitie wordt gezien als laatste redmiddel. Potentieel kwetsbare personen worden geholpen om hun politieke en sociale problemen met Noorse middelen op te lossen. Er wordt ingezet op hard werken en een plek vinden in de Noorse samenleving door ook deel te nemen in het democratische proces.

Zweden

Bjørge (2006) benoemt een initiatief uit Zweden waarin een programma van vijf stappen werd toegepast om enerzijds te beschrijven door welk proces een persoon gaat als een groepering wordt verlaten, maar daarnaast worden ook handvatten gegeven voor een terugkeer in de samenleving. De eerste stap is een fase van motivatie waarin de jongere twijfels krijgt over zijn positie binnen de radicale groepering, om vervolgens in de fase te belanden waarin de beslissing is genomen om uit de groep te stappen. In het volgende stadium is gebroken met de banden van de radicale groepering en bouwen de jongeren een ander leven op met een eigen woning, financiële inkomsten en een vaste baan. Daaropvolgend is een fase van reflectie waarin de jongere wordt geconfronteerd met de dingen die ze hebben gedaan tijdens hun lidmaatschap van de radicale groepering. Het laatste stadium kenmerkt zich door het zoeken van stabiliteit door het vinden van werk, het volgen van een studie en soms opbouwen van een familie.

Denemarken

Precht (2007) pleit voor een meer prominente rol voor basisscholen en middelbare scholen om misverstanden en mythes te laten zien. Kennis over de islam, de geschiedenis en de huidige rol zou op verschillende vakgebieden op scholen kunnen worden bijgebracht, zoals geschiedenis, kunst en literatuur. Het doel is dat dit voor jongere moslims een beter fundament biedt om extremistisch gedachtegoed tegen te gaan.

Butt en Tuck (2014) laten in een vergelijkend onderzoek zien dat de Deense werkwijze radicalisering heeft geprofileerd als een onderdeel van slechte integratie. De strategie was verdeeld in preventie en doelgerichte interventies. De preventieve maatregelen richtten zich vooral op het vergroten van sociale cohesie, de democratische rechtsstaat en het proberen te herintegreren van vervreemde groepen in de maatschappij. Deze strategie werd bewerkstelligd door jongeren te bereiken en hen aan te moedigen om meer ‘normale’ gemeenschappen te zoeken ten opzichte van de extremistische groeperingen. Deze werkwijze was voornamelijk gericht op rechts-extremisten.

Khader (2014) toont in een artikel de Deense strategie om radicalisering en extremisme via preventieve manieren te voorkomen. Daarvoor heeft de Deense Inlichtingdienst een piramidemodel opgesteld waarin drie stappen van radicalisering terugkomen. De eerste en onderste stap staat in het teken van het weghalen van bepaalde eigenschappen in de maatschappij die ertoe kunnen leiden dat potentiële radicalen in aanraking komen met radicaal gedachtegoed. Deense autoriteiten hebben in hun beleid vastgesteld dat er een continue dialoog moet zijn met de gemeenschappen die het vaakst worden geraakt door radicalisering, zo blijkt uit Khader (2014). Door gebruik te maken van een breed spectrum aan instanties en personen zoals leraren, trainers, mentoren, ouders en religieus leiders wordt getracht een effectieve dialoog aan te gaan met individuen.

In de middelste fase wordt geïnvesteerd in het ontwikkelen van een band met leiders van gemeenschappen en hen te gebruiken als onderdeel van de preventie van radicalisering. Afgevaardigden vanuit de overheid zullen training krijgen in preventief ingrijpen en zullen in contact treden met risicovolle gemeenschappen. Deze werkers zijn getraind om signalen als spijbelen en grotere distantie richting familie te herkennen en hierop te acteren. Als blijkt dat iemand een jihadist wil worden, dan zijn deze werkers professioneel getraind om iemand te overtuigen een ander pad te kiezen, zo stelt Khader (2014).

In de derde fase of de top van de piramide zijn individuen al het punt voorbij waarop ze geholpen kunnen worden door personen uit hun gemeenschap. Ook in deze fase zullen de Deense autoriteiten met preventieve maatregelen proberen te voorkomen dat de samenleving een slachtoffer wordt van de acties van deze individuen. Er wordt specifiek gestuurd op het maken van contact met het individu desnoods via families, vrienden of andere personen om potentiële aanslagen te voorkomen (Khader, 2014). Hierin staan individuele maatregelen centraal, waarbij het doel is om recidivekans te verkleinen door middel van psychosociale interventies.

Het uitvoeren van deze aanpak is vooralsnog effectief gebleken, zo laat Khader (2014) zien in een voorbeeld. Een moskee in Aarhus waaruit verschillende personen waren uitgereisd, werd getest in de nieuwe aanpak, waarbij potentieel radicalen een vaste baan of opleiding werd aangeboden. Er is gebleken dat na deze campagne niemand meer de keuze heeft gemaakt om uit te reizen naar Syrië. Hoewel dit slechts eerste signalen zijn, biedt het inzicht in de wijze waarop ingezet kan worden op het helpen van deze doelgroep. Door te zoeken naar de dialoog tussen potentieel radicalen, de moskee en getrainde werkers wordt getracht te radicalisering te voorkomen.

Duitsland

In het kader van de-radicalisering heeft Duitsland voornamelijk ervaring met de-radicalisering van rechts-extremisten en in mindere mate met andere radicale groeperingen. Vanaf de zomer in 2000 zet EXIT-Germany zich in om personen die zich terugtrekken uit rechts-radical groeperingen op te vangen en te assisteren bij hun terugtrekking. Sinds 1989 was EXIT-Germany (2014) actief in de opvang van radicalen uit verschillende milieus, waarna de aanpak is gespecificeerd op rechts-radicalen in 2000.

EXIT-Germany (2014) helpt individuen die betrokken zijn geweest in een rechts-radicaal milieu om een nieuw perspectief te ontwikkelen en te assisteren bij een 'nieuw' leven wanneer zij uit de groepering zijn gestapt. Tegelijkertijd probeert de organisatie extremistische ideologie te bestrijden door vast te houden aan twee hoekstenen van de visie; vrijheid en waardigheid van ieder mens. In het ondersteunen van de terugtrekkers wordt gezorgd door een bepaalde mate van veiligheid omdat het verlaten van rechts-extremistische groeperingen risicovol is en diverse gevaren bevat. Voor het beste effect is het van belang dat de banden met de extremistische groepering volledig worden verbroken. Met de inzet van diverse overheidsinstanties en particuliere organisaties kan worden bereikt dat een persoon het radicaal gedachtegoed achter zich laat.

Personen die lid zijn van een rechts-radical groepering moeten zelf een motivatie hebben om uit de groep te stappen. EXIT-Germany (2014) kiest bewust niet voor het actief benaderen van personen, maar laat ze hen opzoeken, zodat de innerlijke psychologische motivatie er is om het lidmaatschap te beëindigen en een hernieuwd netwerk op te bouwen. Hoewel in de brochure (EXIT-Germany, 2014) staat vermeld dat ze zich weinig laten zien bij acties, zijn ze op 18 november 2014 positief in het nieuws gekomen. Bij een 'pro-rechts mars' van een groep neo-nazi's hebben bewoners en bedrijven van het Duitse dorpje Wunsiedel toegezegd €10 te doneren aan EXIT-Germany voor iedere meter die door de rechts-extremisten werd gelopen. De neo-nazi's hebben hun statement gemaakt, wisten niet van deze actie en hebben zonder dat ze het merkten zelf geld opgehaald voor de-radicalisering door EXIT-Germany (Luxemburger Wort, 2014).

Per individu wordt er afzonderlijk gekeken wat de persoon, op basis van zijn oude netwerk en omstandigheden, nodig heeft om een bestaan te ontwikkelen zonder rechts-radicalisme. Daarbij zijn een aantal stappen essentieel (EXIT-Germany, 2014).

- a) *Besluiten om uit het rechts-extremisme te stappen;*
- b) *Werkelijk verlaten van de groepering en verbreken van contacten met het netwerk, vrienden en soms familie;*
- c) *Herstructureren door persoon weerbaarder te maken en opties voor een opleiding, een vaste baan en andere sociale netwerken aanbieden;*
- d) *Directe familie uitleggen over radicalisme.*

EXIT-Germany heeft niet alleen een rol in de repressie en opvang van de-radicaliserende personen, maar past ook instrumenten toe om te voorkomen dat personen radicaliseren. De ervaringen van personen die zijn gederadicaliseerd zijn essentieel voor het verzorgen van workshops en lezingen om zo jongeren te bereiken en hen te behoeden voor een rechts-extremistisch gedachtegoed. Daarnaast traint EXIT-

Germany (2014) docenten, politie, advocaten, sociaal werkers en andere belangstellenden die specialistische kennis nodig hebben over radicalisme en extremisme.

In gevangenissen zullen personen met een rechts-extremistisch gedachtegoed hun ideologie verspreiden en proberen hen ertoe te zetten om een rechts-extremistische gedachtegang te volgen. Door de machteloosheid en onrechtvaardigheid in een gevangenis sluit EXIT-Germany (2014) niet uit dat bepaalde personen een grote invloed kunnen uitoefenen voor wat betreft een werkwijze. De mate van sociale controle is hoog in de gevangenis wat ertoe leidt dat het erg lastig is om op zo'n moment uit een dergelijke groep te stappen. Communicatie tussen EXIT en de gevangene is erg lastig omdat de gedetineerde niet altijd gebruik kan maken van de telefoon en het grootste deel van het contact via brieven moet. Om het verspreiden van een rechts-extremistische ideologie binnen een gevangenis vroeg te kunnen signaleren is het van belang om personeel van de gevangenis te trainen voor de omgang met rechts-extremisme.

Verenigd Koninkrijk

De urgentie om te antwoorden op de ontwikkelingen binnen radicalisering en terrorisme heeft volgens Spalek en Lambert (2008) slechts geleid tot een aantal matige empirische pogingen om het overheidsbeleid in het Verenigd Koninkrijk te evalueren (Home Office, 2011). Van moslims werd verwacht dat zij samen zouden werken met de autoriteiten om het risico op terrorisme en radicalisering significant te verminderen. In het Verenigd Koninkrijk ziet de overheid lokale initiatieven van gemeenten essentieel in het oplossen van sociale problematiek.

Het Verenigd Koninkrijk stuurt in de ontwikkeling van radicaal gedachtegoed meer op burgerparticipatie en andere netwerken die een rol kunnen spelen in het voorkomen van terroristische aanslagen. Er moet meer aandacht en verantwoordelijkheid komen voor de gemeenten en minder voor de algehele overheid. Imams en moskeeën beschikken niet over de middelen om de verwachtingen van gemeenten waar te maken en zich te profileren als actieve burgers.

De moslimgemeenschap kan echter een belangrijke rol spelen in het voorkomen van radicaal gedachtegoed bij risicovolle jongeren, zodat zij worden behoed voor aansluiting bij extremistische groepen. Spalek en Lambert (2008) schrijven in hun onderzoek dat moslims vanuit de *ingroup* meer aannemen dan wanneer een advies van de *outgroup* komt. Dit lijkt logisch omdat cohesie binnen een groep bijdraagt aan meer vertrouwen (McCauley & Moskalenko, 2008).

Spalek en Lambert (2008) wijzen op de werkwijze van het maatschappelijk werk die niet aansluit bij de behoeften van de moslimgemeenschap. Enerzijds is het belangrijk om de politie te betrekken bij de radicalisering, anderzijds zorgt hun aanwezigheid voor een 'label' op de groep, waardoor moslims voelen alsof ze geen deel meer uitmaken van de samenleving. Zodra een specifieke groep wordt gezien als een probleemgroep en zij te maken hebben met politie en andere instanties, dan voelen zij alsof ze indirect worden genegeerd. In feite kun je stellen, aldus Spalek en Lambert (2008), dat de ideeën en verwachtingen van maatschappelijk werk verschillen tussen de gevende en nemende partij.

4.5 Conceptueel model b)

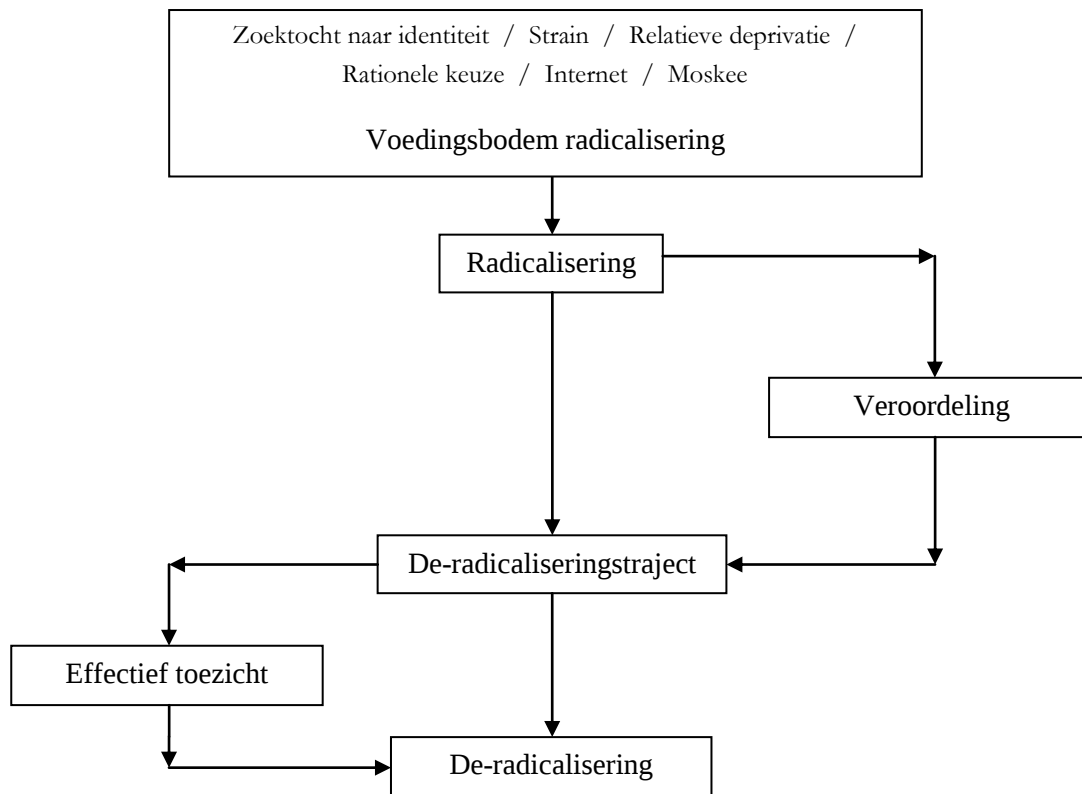
In deze paragraaf wordt het conceptueel model uit paragraaf 2.1 verder uitgebreid met bevindingen vanuit wetenschappelijke literatuur (zie volgende pagina). Uit de bestudeerde literatuur blijkt de voedingsbodem van radicalisering bepaald te worden door de onderstaande factoren. Echter, deze lijst is verre van sluitend omdat diverse wetenschappers geen consensus bereiken over het proces van radicalisering. Een klein gedeelte radicalen zet slechts de stap naar extremisme waarbij een gevoel van bedreiging en de zoektocht naar rechtvaardigheid dienen als katalysatoren.

In hoofdstuk 2 is reeds besproken dat de Reclassering Nederland middels interventies wil bereiken dat personen de-radicaliseren. Interventies vanuit andere Europese landen kunnen wellicht inzichten verschaffen in een werkwijze voor de-radicalisering van islamitisch geradicaliseerden. Een individu kan in theorie zowel vanuit een geradicaliseerde gedachte als vanuit een extremistisch gedachtegoed zelf starten aan het proces van de-radicalisering door de groepering te verlaten. De veronderstelling is dat de stap van uittreding bij een extremistisch gedachtegoed minder realistisch is omdat groeperingen drempels opwerken om te voorkomen dat personen de groep verlaten.

Het de-radicaliseringsproces wordt gestart zodra iemand gedwongen in het de-radicaliseringstraject komt, of met eigen motivatie aan een dergelijk traject start. Als de-radicaliseringsproces is begonnen, dan is het van belang om te onthouden dat het doel is om een individu weerbaarder te maken in de samenleving. Er moet worden opgemerkt dat dergelijke programma's niet bestaan in Nederland, maar dat de reclassering focust op het opbouwen van een werkalliantie waarin de band tussen de cliënt en professional goed is. Zonder consensus over radicalisering, is het echter ook enorm lastig om consensus te bereiken over succesvolle de-radicalisering.

Op de volgende pagina vindt u het verder uitgewerkte conceptueel model.

Figuur 2: Conceptueel model

4.6 Tussenconclusie

De literatuurstudie laat zien dat een aantal factoren het radicaliseringsproces kunnen doen starten of een bijdrage kunnen leveren in de vatbaarheid voor radicaal gedachtegoed. In de wetenschappelijke wereld is (nog) geen consensus of personen radicaliseren in een lineair proces met vaste stappen (Moghaddam, 2005; Borum, 2003; Wiktorowicz, 2004) of in fases die niet in een vaste volgorde doorlopen hoeven te worden (Silber en Bhatt, 2007).

Onder andere het zoeken naar een identiteit (Silber en Bhatt, 2007; Taylor en Moghaddam, 1994; Hogg en Abrams, 2003; Brown, 2000), ervaren onvrede (Agnew, 2010; Gurr en Moore, 1997) en relatieve deprivatie (Coser, 1957; Fahey, 2010) kunnen radicalisering in de hand werken. Daarnaast is duidelijk geworden dat het internet de afgelopen jaren een prominentere rol is gaan spelen in het ronselen van moslims (AIVD, 2002), het verspreiden van ideologie en propaganda (AIVD, 2006; Sterkenburg, 2014) en het onderhouden van netwerken (King en Taylor, 2011; Sageman, 2008a). Diverse wetenschappers laten zien dat kwetsbaarheid kan ontstaan in gevangenissen waarna men vatbaarder kan zijn voor een extremistische ideologie (Precht, 2007; Khosrokhavar, 2013; Neumann, 2010; Hannah et al., 2008).

Uit de uitgewerkte literatuur blijkt dat in het kader van de-radicalisering een onderscheid gemaakt moet worden tussen 'disengagement' en 'de-radicalisation' (Horgan, 2008; Home Office, 2011; Demant et al. 2008b). In de wetenschap is nog weinig bekend over interventies die hun vruchten hebben afgeworpen in

het de-radicaliseren van personen (Wijn, 2013). De kennis die er is lijkt vooral afkomstig uit de behandeling van rechts-extremistische personen in Duitsland en Noorwegen (EXIT-Germany, 2014; Bjørge, 2006). Aldaar wordt van personen verwacht dat ze zelf naar de behandelende organisatie stappen om geholpen te worden.

5. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van de dataverzameling en worden aan de hand van de kernbegrippen uit het conceptueel model interessante uitspraken van de respondenten naast elkaar gelegd en met elkaar vergeleken. Paragraaf 5.2 is toegevoegd die geen vermelding heeft in het conceptueel model, maar een beschrijving geeft van de werkwijze vanuit verschillende organisaties van deze casuïstiek. Het onderscheid in deze paragraaf is essentieel omdat de aanpak tussen de verschillende partners elkaar aanvult, maar ook in elkaar overloopt.

5.1 Radicalisering

Onvrede en onrecht

Volgens Expert B kunnen verschillende factoren een invloed hebben op het radicaliseringsproces. Zo noemt hij onder andere; behoefte hebben aan aansluiting in een groep en een gevoel van onrecht. Ook Expert C herkent zich in het onrecht en noemt daarnaast nog een aantal andere factoren die een radicaliseringsproces in gang kunnen zetten, of kunnen versnellen:

“Een heel sterke (...) gevoel van onrecht, algehele onvrede met de maatschappij op zich, denk ik. En, verder ook een hele grote slachtofferrol. Ze zien zich als slachtoffer van de overheid.” – Expert C

In deze quote stelt Expert C dat er sprake is van een zeker gevoel van onrecht en onvrede met de maatschappij. Dit is in overeenstemming met het model van Moghaddam (2005) die verklaart dat personen zich achtergesteld voelen en onvrede hebben met hun oneerlijke behandeling in de maatschappij. Dit onrechtvaardige gevoel kan ertoe leiden dat personen hun onvrede gaan richten op een doel waarbij agressie een mogelijke handelingswijze is. Het aannemen van slachtofferschap heeft een lichte overeenkomst met de derde fase uit het model van Borum (2003). Hij stelt in een onderzoek dat personen zich eerst achtergesteld voelen en daarna hun eigen positie gaan vergelijken met andere personen in de maatschappij, waarbij ongelijkheid als onrechtvaardig wordt gezien. Als gevolg van deze ongelijkheid zien deze personen zich als slachtoffer van de andere groepering en zullen zij in de laatste fase negatieve stereotypen verspreiden over de leden van de ‘betere’ groepering. Het slachtofferdenken leidt vaak tot maatschappelijke passiviteit en de neiging om zich af te keren van de samenleving (AIVD, 2006).

Later vult Expert C deze factoren aan:

“Wat ik denk is dat het mensen zijn die zoekende zijn naar iets, en dat gevoel van onvrede ervaren en ook al een stuk negatiever in het leven staan. Omdat ze onvrede hebben, zoeken ze een doel. Voor mensen die zoekende zijn naar iets, kan het heel prettig zijn om in een ideologie terecht te komen waar ze precies wordt voorgeschreven hoe ze dingen moeten doen” – Expert C

Expert C noemt in deze quote een aantal interessant factoren zoals onvrede en een zoektocht naar zingeving. De aanwezigheid van het ‘zoeken’ naar een doel, of een identiteit wordt ondersteund door Expert A, die stelt dat personen die zoeken naar een bepaalde identiteit, vatbaarder zijn voor een radicale ideologie. Bevestiging voor het zoeken van een identiteit of verklaringen voor het gevoel van onrecht is te

vinden in onderzoeken van Wiktorowicz (2004) en Silber en Bhatt (2007). Individuen kunnen zoeken naar een eigen identiteit of een nieuwe levensstijl op basis van de islam, zo stellen onderzoekers Silber en Bhatt (2007). Wiktorowicz (2004) ontdekt dat individuen zoeken naar verklaringen voor persoonlijke problemen en daardoor in de religieuze hoek kunnen vallen.

Onvrede werd eerder in dit onderzoek herkend als zijnde ‘strain’ door Agnew (2010). Hij stelt dat personen een spanning ervaren door een vijandige bejegening van een andere groep, die volgens de aangedane groep onrechtvaardig is. Individuen kunnen zich door deze vijandigheid bedreigd voelen in hun identiteit en hun maatschappelijke positie. Gurr en Moore (1997) stellen dat economische en politieke discriminatie ertoe kunnen leiden dat de onvrede bij een individu of een groep kan toenemen. Expert A herkent deze vorm van onrecht en onvrede doordat moslims in deze maatschappij over één kam worden geschoren, vooral na de aanslagen in Parijs.

Cultuur en opvoeding

Uit het gesprek met Expert A komt naar voren dat het vrij lastig is om te bepalen wat jongeren beweegt om de stap te maken richting radicalisering. Daarin noemt hij wel factoren als miskennis, puberteit, adolescentie maar ziet hij ook een verschil in cultuur.

“Een islamitische jongere woont in een Westerse maatschappij, hij wordt in een islamitische cultuur opgevoed”. – Expert A

De verklaring ligt volgens Expert A vooral in de het feit dat we in Nederland te maken hebben met slecht geïntegreerde ouders, waardoor zij op zoek blijven gaan naar banden uit het thuisland en opvoeding plaatsvindt vanuit een andere denkwijze. Expert A wijst op het verschil in schaamtecultuur tussen de Westerse denkwijze en de islam. Hij stelt dat moslims in het Westen wordt geleerd om schuld aan te geven als ze een norm hebben overtreden, maar in de schaamtecultuur van de islam wordt het overtreding van een norm gezien als het falen van een hele familie of gemeenschap. Hiermee zou een moslim afschuw over zichzelf en anderen afroepen.

Expert C kan factoren uit haar eigen ervaringen niet hard maken, maar ze vermoedt dat het mogelijk kan ontstaan door een tekort aan opvoeding of een tekort aan structuur en regels. Daarmee sluit de uitspraak van Expert C gedeeltelijk aan bij de uitspraak van Expert A die vermeldt dat de opvoeding van islamitische jongeren tweeledig is. Enerzijds moeten ze zich houden aan de vrije Westerse ideeën, anderzijds biedt de islam een set strenge regels. Uit het gesprek met Expert F komt naar voren dat volgens hem opgroei problemen ook één van de factoren kan zijn die er toe kan leiden dat iemand kan radicaliseren en in zo’n geval kunnen we ouders helpen met het stellen van regels en structuur.

Kennis over koran

Bovendien speelt volgens Expert A mee dat jongeren slecht geïnformeerd zijn over de koran, waardoor ze daar weinig verstand van hebben. Expert B ondersteunt deze lezing en vertelt:

“(...) maar ze schuiven heel veel uit de koran met allerlei rare redeneringen aan de kant. Oppervlakkig lijkt het een consistent verhaal, maar uiteindelijk is dat niet zo.” – Expert B

Expert C zegt het volgende over de kennis over de koran:

“Je hebt erg veel gasten en meiden die eigenlijk nog helemaal niet zo heel bekend zijn met de islam en dan gewoon een aantal spreken horen die ze wel aanspreken, en alles daarop baseren. Als dan doorgevraagd wordt dan blijkt dat ze er geen kennis van hebben.” – Expert C

Zoals hierboven staat beschreven zijn Experts A, B en C ervan overtuigd dat verminderde kennis van de koran een reden kan zijn voor de vatbaarheid van een radicaal gedachtegoed. Wiktorowicz (2004) schrijft in een artikel dat een persoon met individuele problemen in een periode kan komen waarin hij op zoek gaat naar een verklaring voor persoonlijke problemen. Een persoon kan bij toeval in een extremistisch gedachtegoed terechtkomen, maar deze aanraking met gedachtegoed kan ook door fysiek contact worden bewerkstelligd. Daarnaast stelt Wiktorowicz (2004) dat discussies en debat over denkbeelden en geldende onvrede ertoe kunnen leiden dat de ideologie wordt geaccepteerd en de lidmaatschap van een groepering volgt.

Naast kennis over de koran vermeldt Expert A ook dat een laag IQ mogelijk een factor kan zijn die ertoe kan leiden dat een persoon vatbaar is voor een radicaal gedachtegoed. Expert B weet vanuit ervaringen dat er sporadisch sprake kan zijn van licht verstandelijk beperkte (LVB) cliënten, maar dat de meesten dit absoluut niet zijn. Er zitten ook personen tussen met een HBO-opleiding of een universitaire studie; opleidingsniveau zegt in eerste opzichten nog niet veel.

Expert B geeft aan dat de doelgroep erg divers is en dat er weinig tot geen patronen te vinden zijn in groepen cliënten. De meerderheid van de cliënten zit in de leeftijdscategorie tussen 18 en 25 jaar, aldus Expert B, maar er zijn ook uitzonderingen van personen boven de dertig of veertig jaar. Deze lezing over leeftijd is in overeenstemming met de overtuiging van Expert A die eerder op deze pagina is beschreven.

Social media

Expert B geeft in het gesprek aan dat alle cliënten uit deze doelgroep, waarmee de Reclassering Nederland te maken heeft, eigenlijk bekenden van elkaar zijn via het hetzelfde netwerk. De jongens uit Den Haag komen nog wel eens bij elkaar, maar verder is er veel internetcontact via Facebookgroepen en via Twitter: “juist het online gebeuren is erg belangrijk in deze groep”. Contact via internet maakt de spreiding door het land ook makkelijker, aldus Expert B. Expert C ondersteunt deze stelling en schrijft:

“Radicale denkbeelden worden voornamelijk gevonden op het internet. We zien op social media dat de doelgroep hun accounts heeft afgeschermd, met een relatief klein netwerk dat wel landelijk actief en verbonden is.” – Expert C
“(…) social media is natuurlijk echt een broedplaats.” – Expert C

De landelijke activiteit van dit netwerk komt tot uiting doordat het de reclasseringswerkers uit Den Haag opvalt dat cliënten informatie hebben over rechtszaken uit Arnhem. In eerste instantie kun je deze cliënten niet met elkaar koppelen, maar blijken ze wel digitaal contact met elkaar te onderhouden, zo stelt Expert C. De veronderstelling dat personen contact met elkaar onderhouden via social media wordt ondersteund door rapportage van Sageman (2008a) die opmerkt dat er interactie plaatsvindt op online forums tussen moslims van over de hele wereld. Ook stelt Sageman (2008a) dat vroeger nog gebruik werd gemaakt van face-to-face contact tussen personen om de ideologie uit te wisselen, maar dat dit steeds

minder het geval is. Beatrice de Graaf (2015) stelt in de talkshow van Pauw op 20 maart 2015 dat jongeren zelf op het internet kunnen radicaliseren.

Expert E ziet social media als een plaats die nieuwe potentiële radicalen aantrekt, maar is er ook van overtuigd dat hele *scene* eromheen van vriendjes en familieleden ervoor kan zorgen dat iemand gaat uitreizen. Hij ondersteunt daarmee de visie van Beatrice de Graaf (2015) niet. Hij merkt op dat moskeeën de deuren dichtgooien voor jongeren die gaan radicaliseren, waarna jongens ergens en garagebox huren en daarin huiskamerbijeenkomsten organiseren. Expert C ondersteunt de visie van Expert E geeft aan dat er nog steeds huiskamerbijeenkomsten zijn, maar wel in mindere mate omdat de politie ze goed in de gaten houdt. Daarnaast wijt ze de lagere frequentie van huiskamerbijeenkomsten in het feit dat buurtbewoners een signalerende functie hebben, sneller dingen opmerken en kunnen doorgeven aan de politie of andere instanties.

Reden voor uitreizen

Volgens Expert F is contact via social media een trigger voor personen om uit te reizen, maar kan het nooit de enige factor zijn die daarin meespeelt. Hij onderscheidt de zoektocht naar sensatie en avontuur als factoren die ertoe kunnen bijdragen dat iemand zal uitreizen. Als aanvulling op Expert F vertelt Expert C dat het voor sommigen stoer en avontuurlijk is om ergens voor te vechten. Verder merkt hij op dat mensen op zoek zijn naar een samenleving waarin ze kunnen leven volgens de normen die zij aanhangen. Ook Expert E ondersteunt de opmerking van Expert F dat het zoeken naar avontuur een reden kan zijn om uit te reizen naar Syrië of een ander oorlogsgebied.

Het afreizen naar de Islamitische Staat (IS) werd meer aantrekkelijk toen het kalifaat werd opgericht, zo vertelt Expert B. Expert A stelt dat de IS zichzelf heeft uitgeroepen als enige waardige vertegenwoordiger van alle moslims over de hele wereld, waar iedere moslim een aandeel in moet leveren. Hij wijt de aantrekkingskracht ook aan het ingrijpen van de Westerse landen:

“Op uitnodiging van IS gaan wij (red. Westerse landen) erop reageren, waardoor zij meer aandacht krijgen en de aanzuigende werking wordt versterkt.” – Expert A

Direct gevolg is volgens Expert A dat de aanzuigende kracht groter is als moslims zien dat hun ‘broeders’ worden vermoord door ‘het Westen’. Volgens Expert E is het ‘moslim-zijn’ niet de grondoorzaak waarom jihadistische radicalen naar Syrië gaan, hij stelt dat er veel meer speelt dan alleen het geloof. In combinatie met het internet kunnen moslims van over de hele wereld met elkaar contact houden en kan het voor jonge moslims voelen als een mondiale moslimgemeenschap, zo stelt De Koning (2004).

Overige factoren:

Expert D onderscheidt bijvoorbeeld bepaalde teleurstellingen, uitsluitingen, het niet gehoord voelen of ergens niet bij kunnen horen. Allerlei negatieve bevestigingen of gebeurtenissen, zoals het scheiden van ouders, kunnen volgens Expert D ertoe leiden dat een persoon vatbaarder wordt voor radicale ideeën. Expert G draagt aan dat depressies en persoonlijkheidsstoornissen er toe bij kunnen dragen dat personen vatbaarder worden voor het overnemen van een ideologie. Ze acht het mogelijk dat een extreme teleurstelling in de maatschappij ertoe kan leiden dat deze maatschappij wordt afgewezen en dat men

vertrekt naar het kalifaat. Andere factoren die zouden kunnen leiden tot het overnemen van een radicaal gedachtegoed kan Expert G niet onderscheiden, daar heeft ze geen idee van.

De volgende factoren zijn volgens de respondenten een voedingsbodem voor radicaal gedachtegoed, met daarachter het aantal keren dat deze factoren werden genoemd:

Tabel 3: Genoemde radicaliseringsfactoren incl. frequentie

Aansluiting in een groep	1	Kennis over de koran	3
Onrecht	3	Laag IQ	1
Onvrede	2	Social media	4
Slachtofferrol	1	Avontuur	3
Zoeken naar een doel	1	Persoonlijkheidsstoornissen	1
Zoeken naar identiteit	1	Teleurstellingen	1
Opvoeding	2	Leeftijd – puberteit / adolescentie	1
Cultuur	1		

Er zijn aanknopingspunten met het conceptueel model uit hoofdstuk 4, waarin een zoektocht naar een identiteit, strain, relatieve deprivatie, rationele keuze, internet en moskee als mogelijke oorzaken werden gezien voor het opnemen van radicaal gedachtegoed. De experts hebben factoren genoemd die wat meer praktisch van aard zijn en onder factoren uit het conceptueel model kunnen worden geschaard. Zo wordt strain herkend uit de factoren onrecht, onvrede, teleurstellingen en slachtofferrol. Onder de noemer internet komen social media en kennis over de koran terug, omdat uit bewoordingen van de experts blijkt dat personen zich slecht laten informeren over de koran en teksten op het internet zoeken die zij overnemen.

Interessante factoren die niet direct een vermelding hebben in het conceptueel model zijn leeftijd, het IQ van de doelgroep, opvoeding, avontuur en persoonlijkheidsstoornissen. Demant et al. (2008) hebben in hun onderzoek een aantal jaren geleden wel aangegeven dat ronselaars vooral jongeren rekruteren omdat zij op zoek zijn naar een identiteit en daardoor makkelijk te beïnvloeden zijn. Bovendien vinden zij deze identiteit niet in de huiselijke omgeving. Het lage IQ werd wel herkend door Bjørge (2006) tijdens zijn onderzoek naar de-radicalisering van rechts-extremisten in Noorwegen.

5.2 Werkwijze

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op een beschrijving van de aanpak van de partners uit de politie en gemeente, waarna ook de aanpak van de Reclassering Nederland tegen het licht wordt gehouden.

5.2.1 Gemeente en politie

Detectoren

Expert D legt in het gesprek uit dat vanuit de politie continu een aantal zoekopdrachten loopt door de systemen om te ontdekken of er gebeurtenissen zijn gemuteerd met specifieke woorden omtrent radicalisering. Een zoekstring bevat een aantal termen die mogelijk kunnen duiden op radicalisering, maar over de zoektermen liet Expert D niks los. Deze mutaties worden vervolgens geïnterpreteerd en er wordt

getracht duiding te geven aan het signaal uit de mutatie. Als er goede signalen zijn dat iemand radicaliseert, dan kan de politie besluiten om een specifiek individu te monitoren op naam, adres en voertuiggegevens. Naast de mutaties uit de systemen krijgt de politie ook signalen binnen via wijkagenten, districten en gemeentes. Van hen wordt verwacht dat ze hun signalen op de juiste plek kunnen leggen, zonder dat ze zelf duiding hoeven te geven aan het niveau van radicalisering. Later vult hij aan dat ze signalen binnen krijgen van diverse scholen, de Raad van de Kinderbescherming, Jeugdzorg, gemeentes, de Regionale Inlichtingen Diensten (RID's) en het NCTv. Als opvallende partner noemt hij een woningbouwvereniging die een signalerende functie heeft in het spotten van opvallende personen of activiteiten rond bepaalde huizen.

Monitoren

Naast monitoren op fysiek vlak, zoals hierboven staat beschreven, richt de politie zich ook op het monitoren op het internet, aldus Expert D. Daar beperken ze zich echter tot een aantal sites en internetfora waarvan de politie weet dat ze interessant zijn om in de gaten te houden. Als vervolgens op een degelijk forum iets opvallends wordt opgemerkt, zullen ze kijken vanaf welk Facebook of Twitteraccount het wellicht afkomstig is. Het is ondoenlijk voor de politie om dat allemaal bij te houden, zo stelt Expert D; daarom richten ze zich vooral op de personen in de eigen regio.

Bespreken bij gemeente

Nog voordat personen worden aangehouden op verdenking van een strafbaar feit voor een terroristisch wetsartikel worden signalen besproken in een gemeentelijk casusoverleg. Gemeentes moeten daarvoor de regierol pakken, zo stelt Expert H. Hierin overlegt de gemeente samen met het NCTV en iemand van monitoring van de politie met elkaar wat de signalen zijn en wat daarmee gedaan kan worden, zo vertelt Expert F. Daarbij letten ze vooral op zorgelijke signalen omtrent psychosociale zorgen, wat in combinatie met een geloofsovertuiging de vatbaarheid kan verhogen. De signalen die we binnenkrijgen worden beoordeeld op ernst en de toegevoegde waarde van op de nationale veiligheid en mogelijke waarde in een lopend strafrechtonderzoek. De huidige werkwijze van Expert F richt zich op vijf v's van het NCTv: volgen, verwijderen, vervolgen, verstoren, veranderen. Over de laatste twee zegt hij het volgende:

“Het verstoren en veranderen doen we ook echt vanuit de zorg daarbij te kijken naar desbetreffende jongen of meisje de meeste baat bij zou hebben. Op basis van een maatgerichte aanpak ga je kijken wie in het netwerk je gaat activeren om op een goede manier met een jongere in contact te kunnen komen. Je wil zo'n persoon laten voelen dat diegene ook een plek heeft binnen de Nederlandse samenleving en hier ook welkom is.” – Expert F

In het netwerk kunnen ze gebruik maken van een aantal organisaties of losse personen die mogelijk met zo'n jongere of diens ouders in gesprek kunnen gaan. Hierbij wordt veelal gebruik gemaakt van organisaties zonder overheidsstempel, zodat er vrijuit gesproken kan worden over problematiek.

“Primair blijft de zorg en de lokale taak om ervoor te zorgen dat de jongen of het meisje een plek terugvindt in de maatschappij.” – Expert F

Uitvoeren

Op het moment dat men in een gemeentelijk casusoverleg overeen komt wat de beste handelingsoptie is voor een signaal van een individu wordt uit het netwerk van organisaties er één gekozen die het contact

gaat zoeken. Daarbij maakt de lokale aanpak ook gebruik van geestelijken die vanuit verschillende stromingen met een persoon kunnen praten over het geloof.

“Dan ga je proberen of je mensen kan koppelen aan elkaar en het is de vraag in hoeverre je ze daarmee dan verder kan helpen.” – Expert F

Volgens Expert F heeft de geestelijke als doel om opvattingen te delen en uitleg te geven over het geloof, voornamelijk omdat jongeren allerlei teksten lezen en beeldmateriaal zien, maar niet direct weten welke betekenis ze eraan moeten geven. Door te helpen in de wijze waarop teksten ook geïnterpreteerd kunnen worden, kan een ander geluid worden gegeven aan de geloofsovertuiging. De geestelijken kunnen imams zijn, maar ook moskeevoorzitters of een jongerenwerker met een islamitische achtergrond. Er wordt gevraagd of een persoon openstaat voor een gesprek met een geestelijke en zo niet, dan worden personen niet gedwongen om te praten met een geestelijke. Dan is het nog wel belangrijk om duiding te geven aan de signalen van een persoon en dan probeer je op alle mogelijke manieren contact met iemand te houden. Expert F geeft aan dat het vooral personen zijn die nog zoekende zijn, waarbij je ze uit hun ‘enge’ blik moet halen en een brede blik moet laten zien zodat ze kunnen ontdekken dat ook op een andere manier gekeken kan worden naar problemen vanuit de geloofsovertuiging.

Aandachtspunten voor de lokale aanpak zitten volgens Expert F in de kennis van het fenomeen en hoe signalen nu duiding gegeven kan worden. De kennisvraag is er continu, omdat het enorm diffuus is hoe je personen in een vroeg stadium kan helpen in hun problematiek. Het is enorm lastig om te bepalen of je iemand zijn opvatting moet veranderen zonder dat je daarmee een soort staatsideologie gaat opdringen. Het is van belang om te kijken wat iemand nu motiveert om iets wel of niet te doen en waarom deze ideeën ontstaan. Als iemand al in een stadium zit dat hij geen behoefte meer heeft aan een gesprek, dan kom je in een fase waarin je het zo’n persoon moeilijk gaat maken. Je gaat zoeken naar manieren om iemand dwars te zitten.

5.2.2 Reclassering

In het kader van signalering geeft Expert B aan dat als ergens duidelijke signalen van radicalisering worden vermoed, dat deze bij de Reclassering Nederland terecht kunnen komen. Deze signalen kunnen komen vanuit de gevangenis, de politie, het NCTV, gemeenten, maar ook door signalen uit de eigen organisatie.

Adviseren

Als er iemand wordt aangehouden op verdenking van terrorisme; afreizen naar Syrië, opruien of ronselen dan krijgt de Reclassering Nederland de opdracht om een advies te schrijven. Het advies wordt gegeven aan het OM, de advocaat en de rechtbank. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat het afreizen naar Syrië nog niet direct een aanwijzing hoeft te zijn dat iemand daar meedoet aan de gewapende strijd. Expert G draagt aan dat iemand wellicht in Syrië een bijdrage levert op humanitaire gronden. De Reclassering Nederland gaat met een cliënt in gesprek zodra er een advies moet worden gegeven. Het gesprek richt zich onder andere op de situatie van de cliënt over huisvesting, opleiding, werk, financiën, vrienden, een delictverleden en bovenal het ideologische aspect. Expert B geeft aan dat ideologie de nadruk heeft, maar dat de andere factoren die aandacht behoeven afhankelijk zijn van de situatie van de cliënt. Afhankelijk

van de problematiek van de cliënt wordt een advies opgesteld aan het Openbaar Ministerie, waarbij gebruik kan worden gemaakt van een aantal begeleidingsinitiatieven of controles:

“We proberen met enige regelmaat de enkelbanden te adviseren, maar daar zijn de rechtbanken niet echt happig op omdat het een te zwaar vrijheidsbeperkend middel is. We zouden ze meer ingezet willen zien” – Expert B

Voor het controleaspect is een enkelband een prima middel, aldus Expert B, maar daarmee ben je nog niet in de gelegenheid om iemand zijn denkbeelden weg te nemen. Expert C geeft aan dat voor het opstellen van een advies gebruik wordt gemaakt van het analyse-instrument RISC, omdat deze doelgroep ook andere problemen kan hebben zoals schulden. Dit instrument draagt ertoe bij dat per persoon bepaald kan worden wat zijn problemen zijn en waarop geadviseerd moet worden. Expert E ondersteunt deze aanpak en stelt dat de Reclassering Nederland moet kijken naar de beweegredenen van personen om uit te reizen, om vervolgens per individu te kijken wat diegene nodig heeft; de persoonsgebonden aanpak.

Bespreken bij Reclassering

Voordat er een advies over een cliënt wordt gegeven aan het Openbaar Ministerie, wordt de casus van deze cliënt besproken in de groep medewerkers uit Team-TER. Expert B vertelt dat ze intensief met elkaar samenwerken en ze iedere twee weken bij elkaar komen, waarbij het team samen met een psycholoog en een islamitisch theoloog per casus bespreken wat de mogelijkheden zijn voor de Reclassering Nederland. Een theoloog heeft in deze tweewekelijkse overleggen een rol waarin hij de fase van radicalisering bij een persoon probeert te duiden. Bovendien adviseert de theoloog over mogelijke interventies op basis van de situatie van een cliënt, zo stelt Expert G. Naast de tweewekelijkse overleggen adviseert de theoloog ook tussendoor per casus, waarbij hij beoordeelt of er inzet noodzakelijk is. Bij de inzet van interventies moet worden gedacht aan:

“Inzet van een imam, inzet van een psycholoog, inzet op dagbesteding, inzet op scholing, betrekken van netwerk of juist niet, informatie geven over het netwerk, welke signalen we rekening moeten houden, maar ook hoe we in een gesprek moeten zitten met zo’n persoon.” – Expert G

Daarnaast wordt in deze overleggen besproken wat de stand van zaken is bij de cliënten die de Reclassering Nederland onder hun hoede heeft. Het is niet zo dat de reclassering een soort stappenplan heeft om iemand te de-radicaliseren, zo stelt Expert C. We doen gewoon wat we kunnen en als je de mogelijkheid ziet, dan ga je het gesprek aan over de ideologie. Sommige imams zijn welwillend om dit gesprek aan te gaan en richten zich daarbij op jongeren om daar een vertaalslag naar te maken, zo vertelt Expert G. Vervolgens vult ze aan dat ze bij sommige imams ook uit de buurt blijven omdat ze een boodschap verkondigen waar de reclassering last van heeft.

Expert G bevestigt in het gesprek dat tweewekelijks de casuïstiek wordt besproken in het hele team, met een psycholoog en/of theoloog die meekijkt. Laatstgenoemden geven adviezen en tips over de behandeling van een cliënt:

“Er is een psycholoog die met ons meekijkt om ook nog wat te sturen waar we dit nodig hebben en er wordt uitvoering gegeven aan de opdracht. Welke opdracht het nu is, een advies of een toezicht, we delen hem altijd met de hele groep, juist om te zorgen dat alles wat we tegenkomen in die casus, leermomenten voor de rest van het team zijn.” – Expert G

Toezicht houden

Vanuit de Reclassering Nederland zitten er in Team-TER twaalf medewerkers die zich verspreid over het hele land bezighouden met zaken omtrent jihadistisch geradicaliseerden. Expert B geeft aan dat de begeleidingstraject van Team-TER bestaat uit twee onderdelen: begeleiding en controle, waarbij hij het volgende opmerkt:

“Contact krijgen met de persoon is het meest cruciale element aan toezicht en behandeling van een jihadistisch geradicaliseerde. (...) Als je tot iemand wil doordringen, dan moet je contact met hem zien te krijgen en moet er een werkrelatie ontstaan.” – Expert B

De essentie van contact wordt ondersteund door Expert C:

“Er moet een opening zijn om met iemand in gesprek te gaan.” – Expert C

Niet alleen binnen de Reclassering Nederland ziet men contact als een essentiële voorwaarde voor een strategie, ook Expert F geeft aan dat contact nodig is om duiding te geven aan de situatie waarin iemand verkeerd. Dit contact moet wel echt worden gezocht om te bepalen wat bij iemand de beste aanpak kan zijn vanuit gemeentelijk oogpunt. Expert F vervolgt dat er per individu wordt gezocht naar personen die contact kunnen maken met een jongere.

“Het vraagt altijd om maatwerk.” – Expert F

“We leveren maatwerk. De één heeft heel veel nodig, de ander heel weinig.” – Expert G

Expert B stelt dat er wordt ingezet op het opbouwen van een contactrelatie door de advisering en begeleiding door dezelfde werkers te laten doen. Aan een aantal experts van de Reclassering Nederland werd gevraagd wat zij het doel vinden van het toezicht op jihadistisch geradicaliseerden. Expert C zegt daar het volgende over:

“Wat mij betreft het hoogst haalbare is dat er aan praktische problemen gewerkt wordt en dat iemand in de tussentijd geen nieuwe strafbare feiten pleegt. Als mensen daarna nog steeds een gedachtegoed hebben, dan moeten we dat misschien maar accepteren.” – Expert C

Daarna geeft Expert C aan dat het motto van de Reclassering Nederland is om de samenleving veiliger te maken wat gebeurt door het risico op recidive weg te nemen. De Reclassering Nederland zal ook bij deze doelgroep inzetten op het verminderen van het recidiverisico door strafbare feiten zoals opruien, haatzaaien en ronselen te voorkomen.

Over de werkwijze komen Experts B en D overeen dat deze nog niet duidelijk is. Expert B zegt hierover:

“De aanpak is nog heel erg zoeken (...) en is nog niet erg helder ingekaderd. De aantallen zijn enorm toegenomen, maar zijn nog te klein om een aparte aanpak op te baseren.” – Expert B

Expert G geeft ook aan dat de reclassering nog zoekende is, maar goede stappen heeft gemaakt in het tijdig laten invliegen van de juiste experts afhankelijk van de problematiek van een cliënt. Aan Expert D is gevraagd in hoeverre hij zicht heeft op de aanpak van de Reclassering Nederland. Hij vertelt dat het voor de Reclassering Nederland een onontgonnen gebied is, waarin de organisatie het moeilijk vindt om hun weg te vinden, juist omdat ze zoekende zijn. Daarna wordt de volgende opmerking nog gemaakt:

“(...) in de Haagse zaak en de Huizense zaak: in Huizen moet het OM nog besluiten of ze wel gaan vervolgen.” – Expert D

Door onduidelijkheid in de Haagse en Huizense zaak is het ook voor andere ketenpartners nog niet helder hoe ze hun weg moeten vinden. Expert B wijt de onduidelijkheid omtrent een aanpak deels aan de situatie waarin de meeste cliënten nog in de adviesfase zitten en nog niet begonnen is met een begeleidings- en toezichtstraject. Hij vermeldt daarbij ook dat het nog zoeken is omdat het niet bekend is in hoeverre personen ook veroordeeld gaan worden en de zaak rond te krijgen is. Expert E geeft aan dat er veel onderzoeken worden gedaan, maar dat er heel veel informatie simpelweg ontbreekt. Hij merkt op dat er te weinig empirisch onderzoek wordt gedaan onder jihadistisch geradicaliseerden om te achterhalen wat hen drijft.

Expert C geeft aan dat ze over het algemeen altijd met zijn tweeën op huisbezoek gaan bij een cliënt uit de geradicaliseerde doelgroep. Expert B ondersteunt deze uitspraak en stelt dat elke zaak van deze doelgroep in tweetallen wordt gedaan om dat de problematiek anders is en het nog erg zoeken is naar een goede aanpak. Vooral in de voorbereiding en gedurende gesprekken is het handig als je met twee personen bent omdat je elkaar dan kan bijvallen, zo stelt Expert B. Expert G bevestigt de uitspraken van de voorgaande experts dat er voor deze doelgroep twee reclasseringswerkers per cliënt worden ingezet.

Aandachtspunten voor de reclassering zitten volgens Expert G vooral in het wel of niet mogen delen van informatie met verschillende samenwerkingspartners. Met justitiële partners mag bijvoorbeeld veel informatie worden gedeeld, maar voor andere partners moet de reclassering zich houden aan privacyregelgeving. Een praktisch voorbeeld is dat als instanties informatie willen hebben uit een rapport, dat dit te raadplegen is via het Openbaar Ministerie en niet via de reclassering. Ook Expert H onderschrijft de privacyregelgeving waarmee voorzichtig omgesprongen moet worden. Voor sommige soorten informatie zijn convenanten vastgesteld waarbij informatie gedeeld mag worden met gemeentes, maar lang niet alles. Ook met veiligheidshuizen mag niet alles worden besproken, zo vertelt Expert H.

Daarnaast wordt ook door Expert G vermeld dat de reclassering als organisatie een achterstand heeft ten opzichte van politie en justitie, omdat de reclassering in vergelijking tot deze organisaties nog geen goede gesprekspartner is voor cliënten. Er is in de organisatie een gebrek aan kennis over het geloof, zo stelt Expert G. Het is volgens haar echter geen zwakte dat er geen persoon met een moslimachtergrond in Team-TER zit, omdat het voor hen moeilijker zou zijn om het gesprek aan te gaan over het geloof en de ideologie. Volgens Expert H is het gebrek aan kennis groot bij gemeenten die ad hoc een ambtenaar aanstellen die zich met deze problematiek bezig moet houden, waarbij die persoon eigenlijk niet weet wat hij moet organiseren. Betere voorlichting en opleiding over dit onderwerp zou volgens Expert H een goed idee zijn.

Delen van kennis

Over het algemeen verricht de Reclassering Nederland in detentie geen begeleiding, omdat daar geen tijd voor is, zo stelt Expert B. Expert C is stelliger en ziet geen rol voor de Reclassering Nederland in een Penitentiare Inrichting (PI), omdat de Reclassering altijd bij cliënten komt met een doel als een

adviesrapport of een toezicht. Expert G van de reclassering vertelt echter dat de organisatie wel een rol heeft in de PI:

“De PI wil dat we meekijken over hoe zij dingen moeten aanpakken. Er wordt verwacht dat we informatie uit de rapportagefase geven. Ze zijn heel erg intern gericht en wij komen van buiten en wij zijn bekend met het interne gedeelte. Wij zijn eigenlijk de brug die zij moeten slaan van intern, naar extern.” – Expert G

Het verwachtingspatroon van de PI is dus dat de reclassering de kennis en kunde heeft om de problematiek te lijf te gaan. Ook andere partners hebben een bepaald verwachtingspatroon van de reclassering:

“Op de één of andere manier lijken wij de spin in het web te zijn. Het OM houdt aan en is afhankelijk van ons om de casus in beeld te krijgen. Dan is het de Terroristen Afdeling (TA) in de PI die vooral ideeën heeft, maar niet uitvoeringsgeschikt is waarin we mee moeten kijken. Dan is het de rechtbank die verwacht dat wij met goede strafadviezen komen. De veiligheidshuizen zijn plekken waarbij men verwacht dat wij informatie hebben en deze informatie ook delen.” – Expert G

“Als eenoog in het land der blinden is er al heel snel: ‘vertel maar hoe het moet’. Maar dat kunnen wij ook niet, wij zijn ook nog aan het proberen en aan het uitvinden hoe het allemaal moet. Dus wij weten dat ook niet.” – Expert H

Naast de voorgaande partners vertelt Expert H dat hij door het land aanwezig is bij diverse bijeenkomsten waarin hij samenwerkingsverbanden adviseert over de aanpak van deze doelgroep:

“Het is juist van belang dat alle partners vanuit hun eigen werk en invalshoek zicht hebben op een dergelijk persoon. Hierdoor kun je risico's op uitreizen of plegen van een handeling in kaart krijgen. Ook kun je signalen uit de wijk opvangen, waarbij je eerder kunt interveniëren en er preventief iets mee kunt.” – Expert H

Effectiviteit traject

Bij een aantal interviews is terloops naar voren gekomen of de huidige aanpak als effectief wordt ervaren. Expert B geeft hierin aan dat er nog onduidelijkheid is over de aanpak, maar dat komt volgens hem vooral doordat de meeste cliënten nog in een adviesfase zitten waarin men nog niet is begonnen met een begeleidings- en toezichtstraject. Hij vermeldt daarbij ook dat het nog zoeken is omdat het niet bekend is in hoeverre personen ook veroordeeld gaan worden en de zaak rond te krijgen is. Een oordeel over de effectiviteit kan hij dus niet geven.

In het gesprek met Expert D komt naar voren dat hij een aantal keer contact heeft gehad met de Reclassering Nederland en ook met hen samenwerkt bij deze doelgroep. Hij geeft aan dat de organisatie zoekende is in hun aanpak en slechts heel beperkt in beeld is, namelijk zodra iemand al een strafbaar feit heeft begaan. Over de werkwijze zegt hij het volgende:

“(…) in het traject komen we niet tot een verandering, je ziet dat hun handelingsperspectieven of mogelijkheden achterblijven. Het is niet dat de reclassering niet bij machte is, maar hun handelingsperspectief is heel klein.” – Expert D

Volgens Expert E zit het probleem van de Reclassering Nederland in het gegeven dat het onderwerp erg politiek beladen is waarbij de toon van het debat hard is, maar de politieke ruimte erg beperkt is. Zo wijst

hij erop dat in de ene gemeente wellicht een bepaalde aanpak mogelijk is, maar in een andere gemeente niet. Het is lastig, want er moet altijd geld zijn voor het aanpakken van de problematiek. Op basis van deze beperkte informatie kan nog geen uitspraak worden gedaan over de effectiviteit van de werkwijze van de reclassering met de jihadistisch geradicaliseerden.

5.3 De-radicalisering

Disengagement

Aan Expert E werd de vraag voorgelegd in hoeverre volgens hem de-radicalisering mogelijk is. Hij gaf het volgende antwoord:

“Er zijn twee scholen, je hebt ‘de-radicalisering’ en ‘disengagement’. ‘Disengagement’ betekent uit een groep stappen, ‘deradicalisation’ gaat meer over het aanpassen van iemand zijn ideeën. Ik ben zelf meer voor ‘disengagement’, je laat iemand in zekere zin nog wel in zijn waarde en soms kan disengagement er ook toe leiden dat de scherpe randjes ervanaf gaan.” – Expert E

Hij vervolgde met het voorbeeld van Dennis Abdelkarim Honing, die zich bekeerde tot de islam en een orthodox moslim werd. Hij zag vrienden vertrekken naar Syrië of in de gevangenis belanden, waarna hij zijn radicale gedachtegoed de rug toekeerde (Salome en Van Der Wal, 2015). Expert E zegt over de redenen van de-radicalisering van Dennis:

“De belangrijkste reden is zijn persoonlijkheid (...), blijft verder zoeken en begint zich dingen af te vragen over het letterlijk opvatten van het geloof. Ook leeftijd speelt een rol, hij heeft kinderen en hij heeft een vrij nuchtere vrouw. Dat zijn in een thuissituatie hele normale dingen die heel vaak iets bepalen; er zijn heel veel andere factoren dan alleen geloof. (...) Daarnaast is het belangrijk of een persoon nog gebonden zit aan een groep die niet in de salafistische scene zit, ze moeten fall-back opties hebben die de banden niet verbreken. Dennis kon altijd terug naar zijn vader.” – Expert E

Expert E ziet ruimte in de aanpak van de overheid om jongens uit de scene te trekken en daarna eventueel te proberen de scherpe randjes eraf te halen. Deze doelgroep moet de ruimte krijgen om uit de gemeenschap te stappen en daarna door een andere gemeenschap te worden opgevangen, zoals hierboven staat beschreven. De twee bovenstaande quotes vertonen opvallend veel overeenkomsten met een artikel van Horgan (2008) die in één van zijn artikelen stelt dat iemand er een onderscheid moet zijn tussen terugtreden (disengagement) en de-radicaliseren (de-radicalisation). Hij stelt dat het nog niet bekend is in hoeverre het fysiek terugtreden uit een groep ook kan leiden tot psychologische de-radicalisering, omdat iemand zich nog wel psychologisch betrokken kan voelen bij een groepering. Na terugtreding is het volgens Horgan (2008) noodzakelijk dat er een individueel traject wordt geboden per individu, zodat ze ook kunnen werken aan psychologische verandering.

De reden voor terugtreding van Dennis Honing werd treffend door Expert E beschreven:

“Door bepaalde gebeurtenissen kan hij (Dennis) hypocrisie ontdekken van personen die ‘recht in de leer’ lijken te zijn. Op deze manier gaat de ideologie wankelen, hij blijft zelf verder kijken (...). Op een gegeven moment wil de groep je niet meer omdat je vervelende vragen stelt.” – Expert E

Demant et al. (2008a) benoemen dat een falende ideologie een eerste reden kan zijn voor een individu om uit een groepsstructuur te stappen. Horgan (2008) vermeldt dat uit de groep worden gezet een reden kan zijn om minder betrokken te worden bij een groep. Bjørge (2006) laat in zijn onderzoek met rechts-extremisten zien dat het hebben van andere verantwoordelijkheden, zoals een vriendin en een kind redenen kunnen zijn voor iemand om een groepering te verlaten.

De-radicalisation / de-radicalisering

De experts werd gevraagd in hoeverre de-radicalisering mogelijk én wenselijk is. Expert A is ervan overtuigd dat er voldoende kennis moet zijn over hoe de islamitische achtergrond in elkaar zit. Daarnaast is het volgens hem van belang dat men eerst weet hoe iemand in het radicale circuit is terechtgekomen, zodat je daarna maatregelen kan nemen op de factoren die de aanleiding waren. Expert B is er niet van overtuigd dat de denkbelden van personen compleet omgegooid kunnen worden. Hij wijst op het zwart-wit beeld waar sommige cliënten mee kampen en geeft de volgende toelichting:

“Ik heb meer het idee dat je iemand subtiel wat bijsturing kan geven en het blikveld kan verruimen doordat ze vooral denken in een tunnelvisie. Als je daar wat gaatjes in kan prikken, dan denk ik dat je al een heel eind bent” – Expert B

Daarnaast geeft Expert B aan dat het beeld in de media heerst dat men personen in een de-radicaliseringstraject zet wat vergelijkbaar is met een wasstraat, maar zo simpel is het absoluut niet, aldus Expert B. Overeenkomstig met Expert B geeft ook Expert G aan dat het geen wasstraat is waar je iemand in kan zetten, waar de cliënt vervolgens gederadicaliseerd uit komt. Op de wenselijkheid van de-radicalisering geven Expert B, Expert C en Expert G vanuit het oogpunt van de Reclassering Nederland de volgende visie:

“Wij hoeven niet perse hun denkbelden volledig te veranderen. Aangezien het met een geweldsaspect strafbaar wordt, dan zetten wij in op het bijsturen van strafbaar gedrag. Dus als denkbelden niet leiden tot strafbaar gedrag, dan is er voor ons geen probleem.” – Expert B

“Mensen mogen denken wat ze willen zolang ze maar geen strafbare feiten plegen, zoals haatzaaien en aanzetten tot geweld.” – Expert C

“Dat iemand radicaliseert, dat is het probleem niet. Als iemand vanuit radicale ideeën de omslag maakt naar geweld, waaronder ook het ronselen, dan wordt het wel een probleem want dan pleegt hij strafbare feiten.” – Expert G

Net als Expert E is ook Expert F ervan overtuigd dat gedwongen de-radicaliseren geen uitkomst is, waarna hij stelt dat het niet mogelijk is om iemand van de één op de andere dag een cursus te geven om van zijn opvattingen af te komen. Khader (2014) laat zien dat een programma in Denemarken ook inzet op het verkleinen van de recidivekans. Volgens Expert D moet er een bepaalde mate van motivatie zijn bij een cliënt om succesvol te kunnen de-radicaliseren:

“Je kan alleen de-radicaliseren als een persoon er zelf klaar voor is en wil veranderen. Op het moment dat iemand dat radicale gedachtegoed houdt, moet in een gesprek worden gevraagd op welk moment er een gewetensvraag gaat spelen bij een dergelijk persoon.” – Expert D

Dit sluit gedeeltelijk aan bij de uitspraak van Expert B die vertelt dat het niet mogelijk is om iemand zijn denkbeelden volledig om te gooien. Later vult Expert D aan dat het mogelijk is om gedwongen de geweldsfactor te beperken, maar het is een utopie dat iemand van zijn ideeën afgehouden kan worden.

Ook aan Expert H werd de vraag voorgelegd in hoeverre de-radicalisering mogelijk is. Hij geeft in zijn antwoord een specifieke vertaling naar de organisatie waarin hij werkt:

“Ik denk dat het wel kan, maar ik denk niet dat wij als Reclassering Nederland kunnen de-radicaliseren. De cognitieve openingen om iemand te laten radicaliseren, die zijn er door een proces waarin negatieve ervaringen worden opgedaan en waarin iemand zijn eigen waarheid maakt. Er zijn ook cognitieve openingen om iemand te de-radicaliseren.” – Expert H

Hoe de-radicalisering dan zou moeten plaatsvinden, daar heeft hij geen idee over. Wel vindt hij dat de reclassering een rol heeft in het re-integreren van iemand in de samenleving. Bjørgo (2006) geeft in een artikel aan dat de re-integratie bereikt kan worden door een persoon stabiliteit te bieden en te helpen met het vinden van werk, het volgen van een studie en het opbouwen van een familie. Expert C geeft aan dat de reclassering rust kan creëren door een woning te regelen, financiën, een opleiding of een stabiele baan. Het invullen van een de-radicaliseringstraject wordt in de volgende paragraaf besproken. Expert G zou het woord de-radicalisering helemaal niet willen gebruiken omdat er nog geen enkele organisatie in Nederland is die de-radicaliseringsprogramma's heeft. Ze vervolgt dat het aanbieden van een zorgaanbod ertoe bij zou kunnen dragen dat een persoon een andere focus krijgt in het leven.

5.4 De-radicaliseringstraject

Aan iedere respondent werd gevraagd hoe zij een de-radicaliseringstraject zouden willen inrichten als zij hiervoor de mogelijkheid zouden krijgen. De uitkomsten van deze vraag zijn hieronder weergegeven.

Inventariseren

Expert D stelt dat de overheid personen wil de-radicaliseren, maar daarvoor de kennis en kunde niet in huis heeft en deze expertise ergens anders moeten halen om het succesvol te laten zijn. Hij benadrukt dat het enorm lastig is om iemand te de-radicaliseren:

“Iemand die je wil de-radicaliseren zit heel hoog in zijn eigen ideologie en voor hem is dat keihard de waarheid.” – Expert D

Hij geeft bovendien dat iemand niet gedwongen in een traject kan worden gezet:

“De persoon moet zelf willen en deze persoon moet worden wakker geschud.” – Expert D

In Duitsland is het EXIT-Germany project bekend geworden waarin rechts-radicalen vanuit eigen motivatie naar een hulpverleningsinstantie moeten gaan. EXIT-Germany (2014) stelt dat iemand eigen motivatie moet hebben om te willen veranderen. Expert A pleit voor het toepassen van de plan-do-check-act cyclus van Deming, waarbij je eerst moet inventariseren wat er al beschikbaar is aan best practices, nog voordat je de partners zoekt en iets gaat ontwerpen. De oorzaak van jihadistische radicalisering moet worden verklaard met een cultuuraspect, omdat dit aspect volgens Expert A altijd een rol speelt.

“Ik zou hier in Amsterdam de Top-600 aanpak op deze doelgroep loslaten: goed in kaart brengen en maatwerk leveren.” – Expert A

Net als Expert A is Expert E van mening dat het allereerst van belang is dat je goed in beeld hebt met wie je te maken hebt, wat zijn of haar netwerk is en waarom diegene bij een radicaal netwerk is gekomen. Het sociaal netwerk van iemand buiten de jihadistische groepering moet goed in kaart worden gebracht, zo stelt Expert E, waarbij de familie ook een rol speelt. Hij vervolgt dat de persoonsgebonden aanpak van groot belang is, maar er moet wel een bepaalde druk achter zitten, het mag niet vrijblijvend zijn. Daarnaast zijn er natuurlijk ook gewoon mensen die niet te helpen zijn, en daar moet je heel hard tegen zijn, zo stelt Expert E. Hij is van mening dat ze dan maar een keer de grens moeten passeren en vervolgd moeten worden.

Moslimgemeenschap

Een aantal experts benoemd dat zij de moslimgemeenschap een rol zouden geven in een de-radicaliseringstraject. Expert A pleit voor een signalerende rol in de moskee:

“Hij (imam) kan een signalerende rol hebben. Hij is een gezaghebbende man binnen een gemeenschap en je moet die jongens laten zien dat er nog meer is dan alleen de islam.” – Expert A

Expert B staat positief tegenover het betrekken van een moskee, maar merkt op:

“De jongens uit radicale hoek hebben geen vertrouwen in imams; (...) de imam is te gematigd in vergelijking tot hun eigen denkbbeelden.” – Expert B

Wel ziet hij in een vroeger stadium een rol voor een imam:

“Een imam heeft wel een rol zodra er iemand is die naar radicalisering neigt, maar nog heel erg zoekende is.” – Expert B

De quotes van Expert B ligt in de lijn van hetgeen Silber en Bhatt (2007) in een onderzoek hebben beschreven. Silber en Bhatt (2007) beschrijven dat moskeeën worden afgekeurd omdat deze niet meer kunnen voldoen aan de radicale gedachtegang waaraan deze personen behoefte hebben. Het is dan dus ook de vraag of moskeeën daaraan mee kunnen werken als de personen minder vaak in de moskee komen. De samenwerking met moskeeën ligt volgens Expert B bij de doelgroep gevoelig omdat zij geen radicale moslims over de vloer willen en dit tot negatieve publiciteit kan leiden in de media.

“Moskeeën gooien de deuren dicht voor jongeren die radicaliseren en trekken hun handen ervan af” – Expert E

Hij geeft de volgende uitleg wat er gebeurt als moskeeën de deuren dichtgooien voor jongeren:

“(...) jongeren raken dan banden kwijt, niet alleen in de moskee, maar eigenlijk de hele gemeenschap. Zodra dit soort mensen dreigen buiten een netwerk te vallen moet je ze eigenlijk weer koppelen aan een moskee. (...) Als dat er niet is dan blijft dat jihadistische kringetje heel klein, daar zit dan alles: je toekomst, je vrienden, het avontuur. Er moet wel een weg terug zijn.” – Expert E

Later licht hij toe dat hij het politiek niet wenselijk vindt om als overheid een persoon aan een imam te koppelen, zoals dat in het verleden wel eens is gedaan. Het risico daarvan is dat je dan iemand zijn

denkbeelden gaat sturen, terwijl voor de denkbeelden wel ruimte moet zijn en je de ideeën mag ondersteunen mits je deze niet actief gaat nastreven. In Duitsland is een werkwijze van EXIT-Germany (2014) die erop is gericht om rechts-radicalen personen die zich hebben teruggetrokken uit een groepering, op te vangen en te assisteren. Met verschillende organisaties kan worden bereikt dat een persoon het radicaal gedachtegoed achter zich laat. Het verlaten van een groep is essentieel, omdat dat het grootste netwerk is geweest van het individu. Na uittreding kan worden gewerkt aan het bieden van structuur in de vorm van een baan, opleiding en een ander netwerk.

Expert C ziet ook in de preventie een rol weggelegd voor de moskeeën en de imam:

“Voor de imam is het belangrijk dat hij gewoon het publiek in zijn moskee in de gaten houdt en daarmee ook open een discussie aangaat als er een bepaalde sfeer hangt. Ik denk dat de imam één van de grootste rollen heeft in deze problematiek, maar dat is meer een preventieve rol dan een rol in het reclasseringstraject. Als de imam (...) ziet dat mensen minder vaak komen, dan is het belangrijk dat de imam het gesprek aangaat, daarbij het netwerk betreft met misschien ook wel ouders en probeert om dan iemand binnen te houden” – Expert C

Het betrekken van een imam uit de moslimgemeenschap is een risico, zo stelt Expert H. Een imam heeft wel draagkracht, maar bij jongeren merk je dat ze een imam al passeren omdat ze andere geloofsinvloeden krijgen. Vidino en Brandon (2012: 15) laten in een overheidsrapport zien dat in het Verenigd Koninkrijk is ingezet op het trainen van imams in het matigen van hun religieuze toon als vorm van preventie. Spalek en Lambert (2008) zijn wel van mening dat de moslimgemeenschap een belangrijke rol kan spelen in het voorkomen van radicaal gedachtegoed. Personen zullen uit hun eigen groepering (ingroup) eerder iets aannemen dan van een buitenstaander (outgroup).

Preventie

Tezamen met deze repressieve aanpak pleit Expert C ook voor het belang van een preventieve aanpak omdat je beter kunt voorkomen dat personen radicaliseren. Ze is van mening dat in een preventieve aanpak ingezet moet worden op het bieden van een ‘alternatief’ voor kwetsbare personen, zoals het betrekken van ouders in de problematiek en het informeren van kinderen over gebeurtenissen in de wereld. Ook Expert B pleit voor een preventieve aanpak, waarbij contact in eerste instantie de belangrijkste voorwaarde is:

“Het contact krijgen met een persoon is het belangrijkste. (...) Als er signalen zijn dat iemand dreigt te radicaliseren, dan is het belangrijk dat iemand van welke organisatie dan ook, het contact legt en in gesprek blijft.” – Expert B

Björger (2006) ziet een belangrijke stap in het vroegtijdig signaleren in een methodiek waarin risicovolle jongeren vroegtijdig worden herkend en samen met de ouders in een vrijwillig en vrijblijvend gesprek wordt uitgenodigd iemand van de politie, een leraar en een jeugdwerker. In een dergelijk gesprek kun je nog aangeven wat de consequenties zullen zijn als iemand hetzelfde gedrag blijft vertonen.

Expert D is ervan overtuigd dat scholen de instanties zijn die heel veel zien, maar niet direct weten waar ze met hun informatie naartoe moeten. Scholen kunnen meer signaleren als ze weten waar ze op moeten letten en dan ook de moeite doen om deze signalen op te vangen. Expert H vindt dat een school een signalerende functie moet hebben, maar dat dit in veel gemeentes nog niet is geregeld en dus de scholen

niet weten hoe ze dit moeten organiseren. De reden dat scholen een signaleringsfunctie hebben is vooral omdat de middelbare school periode voor jongeren de periode is waarin ze het meest kwetsbaar zijn en op een middelbare school de gemeente nog invloed kan uitoefenen op het beleid. Precht (2007) ziet ook het nut van scholen en is van mening dat basisscholen en middelbare scholen een rol hebben om misverstanden en mythes te laten zien over de islam en de bijbehorende stromingen. In vakken als geschiedenis, kunst en literatuur ziet hij mogelijkheden om een breder fundament over de islam neer te leggen om jonge moslims te behoeden voor extremistisch gedachtegoed.

Nog tijdens het signaleren moet er volgens Expert D al gereageerd worden op de mogelijke problemen van een persoon, omdat je een negatieve spiraal moet doorbreken. Allereerst is het daarbij van belang om in gesprek te gaan met zo'n persoon, zodat je zaken kunt benoemen zonder daarbij te oordelen en iemand weer bewust te maken van zijn gedrag. Het maakt op zo'n moment nog niet uit welke organisatie het eerste gesprek voert, als het maar aansluit bij de problematiek van zo'n persoon. Expert H is van mening dat ook maatschappelijk werkers in een wijk een preventieve functie hebben door alleen aanwezig te zijn en opvallende signalen door te geven.

Tegengeluid

Naast het bouwen van een netwerk om een geradicaliseerde en het in kaart brengen van iemand zijn geschiedenis, is het volgens Expert E van belang om een tegengeluid te laten horen. Dit kan volgens hem op verschillende manier, zoals uit familie, uit de godsdienstgemeenschap, maar ook vanuit de wijk. Men is lokaal aan het experimenteren of er personen zijn die goed zijn om jongens weer te de-radicaliseren. Hierbij moet bijvoorbeeld worden gedacht aan voormalig radicalen, die de stap terug hebben gemaakt en wellicht een de-radicaliseringsproces in gang kunnen zetten. Daarnaast stelt Expert E voor om met sociaal werkers en charismatische jongerenprekers een werkwijze te ontwikkelen om een tegengeluid te laten horen.

Ook via het internet moet meer tegengeluid te vinden zijn, het is op dit moment niet prominent genoeg aanwezig. Dit tegengeluid moet gestalte krijgen met humor of gruwelijke beelden van de strijd in Syrië, waarmee mogelijk afschrikking kan worden bereikt onder potentiële uitreizigers. Het laten horen van een tegengeluid uit de gemeenschap wordt ook ondersteund door Expert G, die het volgende zegt over het tegengeluid en een de-radicaliseringstraject:

“Als je in een goed gesprek wil gaan over het geloof dan moet je respect hebben voor het geloof, (...) dan moet je ook serieus een tegengeluid laten horen en (...) dat moet uit de gemeenschap komen.” – Expert G

In Engeland zijn wel eens filmpjes ontwikkeld om een tegengeluid te laten horen, zo stelt Expert E, maar er moet meer beeldmateriaal zijn dat aansluit bij jongeren via social media. Eerder in dit hoofdstuk hebben resultaten laten zien dat het netwerk via het internet prominenter aanwezig is en contact verloopt via social media.

Hij pleit voor het bespreken van de ideologie en iemand die op theologisch vlak met zo'n jongen kan praten op gelijkwaardig niveau. Deze persoon moet volgens Expert D zonder hiërarchie en belerend te zijn de verbinding zoeken met een persoon die hem tegelijkertijd aan het denken zet. Dit is echter een

langzaam proces, zo stelt Expert D. Een theologische invalshoek kan worden gegeven door een imam, maar dan moet er wel rekening worden gehouden met de verschillende islamitische stromingen waarmee een imam verbonden kan zijn.

Bouwen aan een netwerk

Expert E is van mening dat het ontwikkelen van een netwerk belangrijk kan zijn:

“In de wijken zelf moeten er organisaties zijn van moeders en personen vanuit de gemeenschap. Natuurlijk moeten mensen zich thuis voelen, maar sommigen hebben gewoon een heel strak regime nodig.” – Expert E

Een dergelijke gemeenschap fungeert dan als een soort vangnet voor een persoon waarop hij terug kan vallen. Eerder in dit hoofdstuk heeft Expert E al aangegeven dat hij toegevoegde waarde ziet in het in stand houden van een netwerk om een persoon, zodat deze een ander geluid kunnen laten horen. Hij pleit voor een aanpak waarin je een netwerk bouwt om een geradicaliseerde om een alternatief te bieden den opzichte van zijn vergaande ideologie. Zoals eerder in dit hoofdstuk is aangetoond in de casus van Dennis Honing, kan het in standhouden van ‘fall-back’ opties van belang zijn in een de-radicaliseringstraject.

Expert F geeft een antwoord dat heel erg overeenkomt met de opinie van Expert E:

“Het is wel zo dat er grenzen zijn in hetgeen dat in de maatschappij nog wenselijk is, dus als je onze wet overtreedt, dan zullen we ook het OM inseinen. In de meeste casuïstiek kom je toch uit op de aansluitingen die een persoon heeft in zijn netwerk en het zich thuis voelen in Nederland.” – Expert F

Expert E verwijst in het bouwen van een netwerk ook naar de ouders die een prominente rol kunnen spelen. Als er een conflict is met ouders, dan moet men proberen om via ooms en tantes alsnog een groep te maken tegenover de jihadistische groepering. Het moet verleidelijker worden om uit een groep te stappen:

“De jihadistische groep biedt bijna alles, bij wijze van spreken tot vrouwen aan toe.” – Expert E

Ouders zijn natuurlijk heel belangrijk. Als er een conflict is met ouders, dan moet je proberen om via ooms en tantes weer een groep te maken tegenover de jihadistische groep. De doelgroep moet de ruimte krijgen om uit de groepering te stappen, om vervolgens door een andere gemeenschap te worden opgevangen.

Expert C zou meer inzetten op het organiseren van sociale voorzieningen als onderdeel van een netwerk, waarover zij het volgende zegt:

“(…) redeneren vanuit het doel, dan is een groot onderdeel daarvan dat je de randvoorwaarden schept waarin iemand zich thuis zou kunnen voelen. Dat doe je door het regelen van een woning, financiën, opleiding of werk waarmee je een bepaalde vorm van rust creëert. Daarna kun je een opening zoeken om de theologische discussie aan te gaan.” – Expert C

In een dergelijke aanpak ziet zij voor zich dat de Reclassering Nederland fungeert als case-manager, waarbij wordt samengewerkt met de politie en de gemeente om een dergelijk traject uit te voeren. Ook in het traject van EXIT-Germany staat het creëren van rust en stabiliteit centraal om iemand weerbaarder te

maken. Deze rust en stabiliteit kan bijvoorbeeld worden bereikt door een opleiding, vaste baan en andere netwerken.

Defensie

Ook aan Expert G is voorgelegd hoe zij een de-radicaliseringstraject zou vormgeven. Ze gaf aan dat ze gebruik wilde maken van Defensie om de problematiek op individueel niveau aan te pakken:

“Defensie. Ik zou Defensie willen inhuren. Daar leer je discipline, respect, omgaan met gezag, omgaan met hiërarchie, daar ontwikkel je zelfvertrouwen, daar leer je samenwerking en groepsgevoel te krijgen, je krijgt sturing en je leert enorm veel over je eigen grenzen en waar je mogelijkheden liggen.” – Expert G

Waar Expert G een stellig beeld voor zich had over het organiseren van een de-radicaliseringstraject, heeft Expert H geen ingeving. Hij weet niet hoe een dergelijk traject vormgegeven zou moeten worden, maar vertelt wel het volgende:

“Ik weet dat ze in Denemarken aan het kijken zijn, in Engeland wordt gekeken of er iets aangeboden kan worden. De waarheid is er niet. Het is lastig om te duiden waar een geradicaliseerde nu precies ‘last’ van heeft.” – Expert H

Om te kijken wat deze programma's inhouden en of deze programma's succesvol zijn, gaat een delegatie van het NCTv, De Waag en Reclassering Nederland over een aantal maanden naar Denemarken. Men gaat beoordelen of dergelijke interventies ook toegepast zouden kunnen worden op de doelgroep in Nederland.

Expert E benadrukt aan het eind van het gesprek de noodzaak van onderzoek doen en zei op de valreep nog het volgende:

“Er wordt wel heel veel onderzoek gedaan, maar heel veel weten we simpelweg niet” – Expert E
“Vanuit Den Haag is dat politieke spel zo enorm dominant. Ik hoop dat de reclassering hierbuiten kan blijven en een expertorganisatie wordt.” – Expert E

5.5 Cursus ISDEP

Een aantal reclasseringswerkers uit Team-TER zijn via een cursus in het Verenigd Koninkrijk getraind om de juiste interventies toe te passen in de omgang met jihadistisch geradicaliseerden. In paragraaf 3.4 is aangegeven dat slechts in beperkte mate onderzoek is uitgevoerd naar de aanpak en werkwijze uit het cursusmateriaal. Vanwege de beperkte uitwerking van deze cursus zullen de onderstaande resultaten niet worden meegenomen in de conclusie en discussie.

De cursus is verzorgd door het ‘Improving Security by Democratic Participation’ (hierna: ISDEP) in het Verenigd Koninkrijk. De verschillende modules in de cursus hebben een opbouwend karakter en zijn complementair aan elkaar; als de cursist de vorige module niet heeft gevolgd, dan mist hij een deel van de volgende module. Eerst wordt aandacht gegeven aan het ontstaan van terrorisme en de beweegredenen, waarna de focus komt te liggen op het herkennen van radicaal gedachtegoed. Daaropvolgend worden redenen voor radicalisering en de mogelijkheden tot preventie en de-radicalisering besproken.

De cursus bestudeerd om inzichten te krijgen in de interventies die door het ISDEP worden voorgeschreven. In de module die gewijd is aan de interventies blijkt vooral een informatieve achtergrond te worden gegeven over de terminologie van de-radicalisering, zonder daarbij praktische interventies te geven. Er zijn volgens het ISDEP wel een aantal ondersteuningsfactoren, zoals het helpen met sociale vaardigheden, agressietrainingen en het herstellen van contact met de familie. Over de effectiviteit van deze maatregelen kan op grotere schaal niks worden gezegd. Wel worden er een aantal personen besproken van wie bekend is dat zij zijn gederadicaliseerd.

In de daaropvolgende module ligt de nadruk op preventief handelen. Voor een aantal organisaties wordt besproken wat hun rol zou kunnen zijn in het signaleren en voorkomen van een extremistische ideologie. Hoewel in de doelstelling staat dat de rol van eerstelijns werkers centraal staat, is dit niet zichtbaar in de uitwerking van de module. Bovendien valt op dat er geen informatie wordt gegeven over de effectiviteit van preventiemaatregelen. Met videomateriaal wordt ondersteuning gegeven aan de theoretische onderbouwing, maar in dit videomateriaal komt de rol van eerstelijns werkers zijdelings naar voren.

5.6 Tussenconclusie

Uit de resultaten van de interviews blijkt dat de respondenten niet allemaal dezelfde factoren onderscheiden die een radicaliseringsproces in de hand zouden kunnen werken. Doordat personen slecht geïnformeerd zijn over de islam en de koran nemen zij oppervlakkige aannames over die zij zien als waarheid, terwijl de achtergrondkennis over het geloof ontbreekt. Drie respondenten noemden de ‘opvoeding’ van een persoon als een mogelijke factor die radicalisering tot gevolg zou kunnen hebben. Een aantal respondenten benoemde teleurstellingen in de maatschappij en een gevoel van onrecht als *triggers* voor kwetsbare personen om een weg te zoeken in radicaal gedachtegoed. Ook social media werd een aantal keren genoemd als een manier om de radicale ideologie te ontdekken en door contacten met bekenden in dezelfde *scene* te onderhouden. Factoren die minder vaak werden genoemd: persoonlijkheidsstoornissen, leeftijd, verschil in cultuur en uitsluitingen.

Voordat de Reclassering Nederland in beeld komt is er al sprake van een gemeentelijke en lokale aanpak door een aantal partners, zo blijkt uit de gesprekken met de experts. Uit het gesprek met één expert wordt duidelijk dat de gemeente, politie en diverse partners een preventie- en signaleringstraject hebben opgezet, nog voordat iemand verdacht wordt van een terroristisch wetsartikel. Dit betekent dat radicaal gedrag, voor zover zichtbaar, eerder kan worden gesignaleerd en dat daarop met ongedwongen interventies kan worden gereageerd. Een aandachtspunt is hierin dat de kennis bij de verantwoordelijke ambtenaar in de gemeente, nog wel eens wil ontbreken.

Zodra een persoon wordt aangehouden op verdenking van een strafbaar feit voor haatzaaien, opruien, uitreizen, ronselen of een ander terroristisch wetsartikel, wordt de Reclassering Nederland gevraagd een advies te geven aan het Openbaar Ministerie. De verdachten worden in een tweewekelijks intern overleg met het hele team besproken, waarna een advies wordt gegeven afhankelijk van de problematiek van een individu. Uit de gesprekken blijkt dat contact de belangrijkste voorwaarde is voor het inrichten van een begeleidings- en toezichtstraject. Meerdere experts geven aan dat de aanpak van de Reclassering

Nederland nog erg zoeken is, maar dat er niet wordt gestreefd naar aanpassing van denkbeelden; het wegnemen van strafbare feiten is voldoende, zo stellen vijf experts. Aandachtspunten voor de werkwijze van de reclassering zitten in het delen van privacygevoelige informatie met partners die bepaalde informatie niet mogen krijgen. Daarnaast geven twee respondenten aan dat samenwerkingspartners verwachten dat de reclassering veel kennis heeft en het traject voor hen uitzet, terwijl de reclassering zelf ook nog onwetend is.

Het verschil tussen disengagement (terugtrekking) en de-radicalisation (de-radicalisering) wordt slechts door één respondent herkend. Voor de reclassering is het van belang om van beide onderdelen voldoende kennis te hebben, omdat terugtrekking kan worden gecontroleerd en de-radicalisering een gevolg kan zijn van terugtrekking. Hoewel respondenten er niet van overtuigd zijn dat denkbeelden omgegooid kunnen worden, zijn er wel mogelijkheden om iemand te sturen in ideologie. Hierin is volgens een aantal experts specifiek een rol weggelegd voor een imam, moskee en een theoloog. Over de wenselijkheid om een cliënt te koppelen aan een imam zijn de meningen verdeeld.

6. CONCLUSIE

Op 29 augustus 2014 maakt de Rijksoverheid bekend dat er een integrale aanpak komt ter bestrijding van jihadisme en radicalisering. Het actieprogramma stelt een aantal nieuwe maatregelen voor die opgelegd kunnen worden aan geradicaliseerden in Nederland die zich schuldig hebben gemaakt aan het overtreden van een terroristisch wetsartikel. Deze artikelen zijn in het leven geroepen om terroristische activiteiten strafbaar te stellen. Strafrechtelijke maatregelen kunnen worden toegepast zodra iemand verdacht wordt van een strafbaar feit met het oogmerk terroristische strijd op enige wijze te ondersteunen. Reclassering Nederland is belast met de begeleiding en toezicht op personen die strafbare feiten hebben begaan, zo ook voor de groep jihadistisch geradicaliseerden. Reclassering Nederland heeft een team samengesteld dat alle personen behandelt die verdacht worden van een terroristisch misdrijf. Reclassering Nederland wil met dit onderzoek:

Inzicht krijgen in de factoren die van invloed zijn op (de-)radicalisering en hoe Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht kan houden op jihadistisch geradicaliseerden.

De bijbehorende hoofdvraag werd als volgt geformuleerd:

Welke factoren zijn van invloed op (de-)radicalisering en hoe kan Team-TER van Reclassering Nederland effectief toezicht houden op jihadistisch geradicaliseerden?

De literatuurstudie heeft laten zien dat radicalisering verklaard kan worden aan de hand van lineaire modellen of een proces waarin fases niet in een vast stramien worden doorlopen. Onder andere het zoeken naar identiteit, het ervaren van onvrede, onrecht en relatieve deprivatie kunnen radicalisering in de hand werken. Het internet is een steeds prominenter aanwezig in het ronselen van moslims, het verspreiden van ideologische propaganda en het onderhouden van netwerken. Gesprekken hebben uitgewezen dat vrienden en familie nog steeds een belangrijke rol spelen in het radicaliseringsproces. Experts onderkennen tezamen de bovenstaande factoren en voegen toe dat jihadistisch geradicaliseerden slecht geïnformeerd zijn over de koran. De gevangenis wordt door wetenschappers gezien als een broedplaats voor radicalisering, deze factor werd niet genoemd door experts.

De-radicalisering moet worden opgesplitst in twee onderdelen, de terugtreding (disengagement) en de-radicalisering (de-radicalisation). Terugtreding uit een groepering wordt in de literatuur gezien als een voorwaarde om te kunnen werken aan psychologische verandering. De ideologie van een persoon kan niet volledig worden omgegooid, maar er is volgens de experts wel ruimte voor bijsturing. Gedwongen de-radicaliseren lijkt niet de oplossing; de cliënt moet een intrinsieke motivatie hebben om te willen de-radicaliseren. Experts lijken afzonderlijk van mening dat personen mogen denken wat ze willen en de recidivekans moet worden verkleind door het bijsturen en wegnemen van strafbaar gedrag uit de ideologie. Het bieden van structuur in de vorm van een baan, opleiding of dagbesteding speelt een rol in de terugtreding van een persoon uit een groepering. Het is echter niet mogelijk om voor iedere cliënt hetzelfde programma toe te passen, bij ieder individu zijn maatwerk en een persoonsgebonden aanpak van belang.

De reclassering komt in aanraking met jihadistisch geradicaliseerden zodra iemand wordt aangehouden op verdenking van terroristische misdrijven. De reclassering formuleert een advies aan het Openbaar Ministerie met begeleidings- en toezichtsmaatregelen toegespitst op individuele problematiek van een verdachte. Alle personen die de reclassering onder haar hoede heeft worden tweewekelijks besproken met het hele team, waarbij een theoloog en psycholoog een adviserende rol hebben op de interventies voor een individu. De reclassering heeft op het gebied van ideologie te weinig kennis van de islam en maakt gebruik van een theoloog om de fase van radicalisering te duiden. Iedere cliënt krijgt in zijn behandeling bijzondere voorwaarden opgelegd op basis van diens problemen. Het doel is om de recidivekans bij cliënten te verkleinen, maar indirect hoopt men op een verandering van ideologie. Drie geïnterviewden van de reclassering geven aan dat ze nog erg zoekende zijn in de aanpak doordat veel cliënten nog in de adviesfase en niet in de begeleidingsfase zitten.

Er is weinig onderzoek gedaan naar de effectiviteit van toezicht op jihadistisch geradicaliseerden en er bestaat behoefte naar een succesvol de-radicaliseringstraject voor deze doelgroep. Het vaststellen van de effectiviteit van de taken van Team-TER is nog niet goed mogelijk doordat te weinig cliënten in de begeleidingsfase zitten. In de vorige alinea staat aangegeven dat het team zoekende is, maar dat zij door haar partners wel wordt gezien als expert in de omgang met jihadistisch geradicaliseerden. Essentieel in de huidige aanpak is het opbouwen van de dialoog en onderhouden van contact met de cliënt.

In de begeleiding is van belang te onderkennen dat niet alleen het geloof een rol speelt, maar ook andere problemen te herkennen. Eerder in het proces is het belangrijk dat wordt achterhaald welke factoren hebben geleid tot de stap naar radicalisering. Het inventariseren van het netwerk van een cliënt kan een reden zijn om een ander netwerk op te bouwen waarin stabiliteit kan worden geboden. De meningen zijn verdeeld over het inzetten van een theoloog of imam, maar hij kan een ideologie wellicht in een lang traject langzaam doen afbrokkelen.

Voorgaande handelingsopties kunnen een rol spelen in het toezicht op en de begeleiding van een cliënt, maar het allerbelangrijkste is dat er wordt gestuurd op een persoonsgebonden aanpak waarin maatwerk wordt geleverd. Centraal hierin staan de volgende factoren: (h)erkenning van radicaliseringsgronden, de fase van radicalisering, de behoefte van een cliënt, de achtergrond van de cliënt en het netwerk van de cliënt. Tijdens dit intensieve, doch langzame traject is het belangrijk dat actuele kennisontwikkeling en best practices uit het binnen- en buitenland continu worden geraadpleegd.

7. DISCUSSIE

De Reclassering Nederland zit met deze doelgroep in een enorm lastige positie, doordat zij pas om de hoek komt kijken wanneer een persoon wordt verdacht van het ondersteunen of uitvoeren van een terroristisch misdrijf. Gemeentes hebben de regierol op de lokale aanpak in hun gemeente, waarbij zij vrij zijn om deze aanpak te organiseren. Uit gesprekken met experts lijkt dat gemeentes een ambtenaar vrijmaken die zich bezig moet houden met deze problematiek, maar dat hij vaak onwetend is. Voordat iemand wordt aangehouden op verdenking van het plegen of ondersteunen van een terroristische organisatie is er een lokale aanpak die een geradicaliseerde al in beeld zou moeten hebben. In dit gemeentelijke traject wordt gebruik gemaakt van moskeeën, jongerenwerkers en theologen om te trachten iemand af te laten afzien van het radicale gedachtegoed.

De reclassering maakt in haar aanpak gebruik van organisaties en personen die in dezelfde richting liggen als de organisaties in de gemeentelijke aanpak. Een theoloog heeft in de werkwijze van de reclassering als doel om de fase van radicalisering bij iemand te duiden. Het is de vraag in hoeverre er nog een opening is voor het bespreken van de ideologie als, in de lokale aanpak mogelijk ook gesprekken hierover zijn gevoerd, maar kennelijk niet succesvol zijn gebleken.

Uit de gesprekken met experts is naar voren gekomen dat verschillende factoren van radicalisering werden onderscheiden door de experts. Tezamen vormden de antwoorden van de experts een breed scala aan factoren die kunnen leiden tot radicalisering. Daarbij zijn een aantal factoren genoemd die niet direct konden worden teruggevonden in de wetenschappelijke literatuur, zoals kennis van de koran en persoonlijkheidsstoornissen. De rol van het internet speelt in het kennisniveau van de koran een belangrijke rol, omdat het internet voorziet in een eenzijdig beeld van de strijd (De Koning, 2004; Brachman, 2014) en de mogelijkheid biedt aan ieder individu om zelf te preken (King en Taylor, 2011). Zoals in gesprekken met de experts werd voorgesteld, zou een sterker tegengeluid aangeboden moeten worden. Dit kan door op scholen een breed fundament te leggen over de islam (Precht, 2007), maar ook door een gematigd geluid in een moskee (Vidino en Brandon, 2012). Het verdient de aandacht om een breed kennisniveau over de islam te geven aan islamitische jongeren, zodat de weerbaarheid voor extremisme wordt vergroot.

Het is in Team-TER van belang om te benadrukken dat de-radicalisering twee componenten heeft, de terugtreding en aanpassing van ideologie. In de gesprekken hebben de experts aangegeven dat iemand vrij moet zijn om denkbeelden te hebben, maar werd slechts door één expert het onderscheid gemaakt tussen de bovenstaande begrippen. Voor de reclassering is geen rol weggelegd om denkbeelden aan te passen, maar moet wel worden overwogen of en hoe terugtreding uit een groepering kan worden bereikt. Uittreding is een onderdeel waar de reclassering gericht op kan sturen door het opleggen van contactverboden en een enkelband. Hoewel volledige uittreding wellicht niet mogelijk is kan door losweken een psychologische ontwikkeling in gang worden gezet waarbij de ideologie in een lang proces kan afbrokkelen.

Verschillende experts hebben in de gesprekken aangegeven dat de reclassering wordt gezien als de expertorganisatie met kennis over de werkwijze terwijl de reclassering zelf ook zoekende is in hun aanpak van deze doelgroep. De best-practices van de reclassering met de doelgroep kunnen voor organisaties en instanties in de lokale aanpak interessant zijn. Doordat er kennis ontbreekt op veel terreinen is het van belang om de kennis die er is, ook al is het mager, met de partners in het veld te delen.

Uit de gesprekken met de experts is duidelijk geworden dat rol van de moskee kleiner is geworden omdat moskeeën niets te maken willen hebben met radicalen en de aanwezigheid van radicalen negatieve publiciteit en imago schade kunnen veroorzaken. Er wordt echter wel verwacht dat moskeeën zo lang mogelijk proberen om potentieel radicalen ‘erbij’ te houden en hun blikveld te verbreden, zodat het jihadistische netwerk niet de overhand krijgt. Verschillende experts hebben aangegeven een preventieve rol te zien in de moskee, waarbij de imam signalen voor radicalisering kan waarnemen, melden en wellicht het gesprek aan kan gaan. Andere experts geven aan dat het koppelen van radicalen aan een imam politiek gezien geen verstandige keuze is, omdat daarmee wordt gestuurd op het aanpassen van persoonlijke denkbeelden. De lokale aanpak toont dat de imam wordt betrokken in het signaleren en aangaan van het gesprek met een jongere, om daarmee te trachten de weerbaarheid te verhogen. Onderzoek naar het ingrijpen van een imam op de ideologie van een (potentieel) geradicaliseerde zou interessante inzichten kunnen geven in de wijze waarop zij benaderd willen worden.

Conceptueel model

Met de conclusie en discussie in het achterhoofd is het van belang om nogmaals het conceptueel model tegen het licht te houden. De voedingsbodem van radicalisering vond bevestiging bij de experts. Er is gebleken dat de lokale aanpak van gemeentes erop is gericht om de voedingsbodem van radicalisering weg te nemen en te voorkomen dat iemand de stap zet in het daadwerkelijk radicaliseren. Ondersteuning voor de effectiviteit van de lokale aanpak kan niet worden vastgesteld omdat er te weinig onderzoeken naar dit onderwerp zijn gedaan.

Er werd verondersteld dat effectief toezicht een onderdeel zou zijn van een de-radicaliseringstraject. Er is gebleken dat er geen panklare de-radicaliseringstrajecten liggen en zodoende kan ook niet worden vastgesteld of effectief toezicht hier een onderdeel van is. Een aantal experts hebben wel aangegeven dat de-radicalisering niet het hoogste doel is, maar mogelijk kan worden bereikt in het begeleidingstraject. Er is nog te weinig onderzoek beschikbaar over de rol van begeleiding en toezicht in het de-radicaliseren van een cliënt.

7.1 Beperkingen in dit onderzoek

Een beperking van dit onderzoek zit in het aantal geïnterviewde experts en de organisaties waarvoor zij werkzaam waren ten tijde van de dataverzameling. In het kader van dit onderzoek hadden meer experts ondervraagd moeten worden over de-radicaliseringsinterventies. Ook het interviewen van één of meerdere experts vanuit de NCTV had een hele interessante toevoeging kunnen zijn voor het beoordelen van de werkwijze van de reclassering. Tijdens één van de gesprekken werd de onderzoeker geïnformeerd

over de lokale aanpak van jihadisme en radicalisering, wat niet direct een toevoeging was aan één van de deelvragen, maar wel interessante informatie opleverde.

Naast de achtergrond van de experts waren ook de interviewvragen niet bij iedere expert hetzelfde. Er is geen gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde vragenlijst, maar specifieke vragen over expertise van de expert zijn ingevoegd. Hoewel dit bij één expert informatie opleverde over de lokale aanpak in een gemeente, kwamen ook onderwerpen ter sprake die amper raakvlakken hadden met dit onderzoek.

Het opnemen van de interviews met een voice-recorder is de onderzoeker erg goed bevallen omdat dit tijdens de gesprekken rust gaf. Door deze rust kon effectiever worden doorgevraagd op interessante uitspraken en veronderstellingen van de experts. Bovendien is de onderzoeker van mening dat het laten nalezen van de interviewuitwerking door de experts een zeer goede toevoeging is geweest. Tijdens een gesprek waren diverse interpretatieverschillen ontstaan die door de experts in hun revisie zijn rechtgezet.

7.2 Aanbevelingen

Er blijkt een enorme behoefte aan kennis over succesvolle de-radicaliseringstrajecten. Er is meer empirisch onderzoek nodig naar factoren en *triggers* die ertoe leiden dat iemand de-radicaliseert.

De Reclassering Nederland wordt aangeraden om best-practices uit het binnen- en buitenland actief te blijven monitoren, zodat hier lessen uit gehaald kunnen getrokken. Het onderzoeken van best-practices wordt al gedaan door het organiseren van een zakelijke reis naar Denemarken, maar kan in landen als het Verenigd Koninkrijk en Duitsland wellicht ook inzichten opleveren.

Het is van belang dat het verschil tussen uittreding en het veranderen van denkbeelden voor de reclasseringswerkers duidelijk is, waarbij gedeeld moet worden dat uittreding kan leiden tot verandering in psychologische denkbeelden. De reclassering wordt aangeraden om te onderzoeken op welke manier zij uittreding kan bewerkstelligen en kan controleren.

Hoewel de reclassering niet van mening is dat zij de expertorganisatie is in het werken met deze doelgroep, heeft zij wel ‘hands-on’ ervaring met de behandeling van en toezicht op deze cliënten. De reclassering wordt aangeraden om herkende radicaliseringsfactoren te delen met de partners in de lokale aanpak, zodat in de gemeentelijke aanpak extra inzet op deze herkende factoren kan plaatsvinden.

LITERATUURLIJST

- Abraham, M., Dijk, B. van, Zwaan, M. (2007). *Inzicht in toezicht; de uitvoering van toezicht door de Reclassering*. WODC - Ministerie van Justitie, Amsterdam.
- Agnew, R. (2010). *A general strain theory of terrorism*. *Theoretical Criminology*, 14: 131.
- AIVD (2002). *Rekrutering in Nederland voor de jihad*. Den Haag.
- AIVD (2004). *Van Dawa tot Jihad*. Den Haag.
- AIVD (2006). *De gewelddadige jihad in Nederland*. Den Haag.
- AIVD (2008). Jihadistisch terrorisme in Nederland: dreiging en bestrijding. In: E.R. Muller, U. Rosenthal, R. de Wijk, *Terrorisme; studies over terrorisme en terrorismebestrijding*. Kluwer, Deventer.
- AIVD (2014a). *Transformatie van het jihadisme in Nederland; zwermodynamiek en nieuwe slagkracht*. Den Haag.
- AIVD (2014b). *Jihadistische ideologie*. Binnengehaald op 12 november 2014 van:
<https://www.aivd.nl/onderwerpen/terrorisme/jihadistische/>
- Bakker, E. (2008). *Terrorisme en politiek gewelddadig activisme in Nederland*. Jaarboek Vrede en Veiligheid.
- Bjørge, T. (2006). Reducing recruitment and promoting disengagement extremist groups. In: C. Benard (red.), *A Future for the Young: Options for helping Middle Eastern Youth Escape the Trap of Radicalization*. RAND Corporation, Santa Monica
- Borum, R. (2003). *Understanding the terrorist mindset*. FBI Law Enforcement Bulletin.
- Brachman, J. (2014). *Discussion point; transcending organization: individuals and 'the islamic state'*. Geraadpleegd op 15 april 2015 van:
http://www.start.umd.edu/pubs/START_TranscendingOrganizationIndividualsandtheIslamicState_AnalyticalBrief_June2014.pdf
- Briggs, R., Fieschi, C., Lownsbrough, H. (2006). *Bringing it Home; community based approaches to counter-terrorism*. Demos, Londen, p. 58-90.
- Brown, R. (2000). *Social Identity theory: past achievements, current problems and future challenges*. *European Journal of Social Psychology*, p. 745-778, Canterbury.

Buijs, F.J., Demant, F. (2008). Extremisme en radicalisering. In: E.R. Muller, U. Rosenthal, R. de Wijk, *Terrorisme; studies over terrorism en terrorismebestrijding*. Kluwer, Deventer.

Butt en Tuck (2014). *European Counter-Radicalisation and De-radicalisation: A Comparative Evaluation of Approaches in the Netherlands, Sweden, Denmark and Germany*. Institute for Strategic Dialogue.

Coser, L.A. (1957). Social Conflict and the theory of social change. *The British Journal of Sociology*, p. 197-207.

De Graaf, B. (2015). Videofragment van Pauw op 20 maart 2015. Binnengehaald op 19 april 2015 van: http://www.npo.nl/pauw/20-03-2015/VARA_101372810/POMS_VARA_817029

Demant, F., Slootman, M., Buijs, F., Tillie, J. (2008a). *Teruggang en uittreding: processen van deradicalisering ontleed*. IMES, Amsterdam.

Demant, F., Slootman, M., Buijs, F., Tillie, J. (2008b). *Decline and disengagement; an analysis of processes of de-radicalisation*. IMES, Amsterdam.

Doosje, B., Loseman, A., Van Den Bos, K. (2013). *Determinants of radicalization of Islamic Youth in the Netherlands; Personal uncertainty, perceived injustice and perceived group threat*. *Journal of Social Issues*, p. 586-604.

Eikelenboom, S. (2007). *Niet bang om te sterven; dertig jaar terrorisme in Nederland*. Amsterdam, Nieuw Amsterdam uitgevers.

EXIT-Germany (2014). *EXIT-Germany Brochure; we provide the way out*. EXIT-Deutschland, Berlijn.

Fahey, T. (2010). *Poverty and the two concepts of relative deprivation*. University College of Dublin, Dublin.

Gurr, T.R., Moore, W.H. (1997). *Ethnopolitical Rebellion: A Cross-Sectional Analysis of the 1980s with Risk Assessment for the 1990s*. *American Journal of Political Science*, p. 1079-1103.

Guru, S. (2008). *Social Work and the 'War on Terror'*. *British Journal of Social Work*, 42, 272-289.

Hannah, G., Clutterbuck, L., Rubin, J. (2008). *Radicalization or rehabilitation: understanding the challenge of extremist and radicalized prisoners*. Santa Monica, CA: The RAND Corporation.

Hogg, M.A., Abrams, D. (2003). Intergroup Behavior and Social Identity. In: M.A. Hogg and J. Cooper (red.), *The Sage Handbook of Social Psychology*. SAGE.

Home Office (2011). *Prevent strategy*. The Stationery Office Limited, United Kingdom.

Horgan, J. (2008). *Deradicalization or Disengagement?* Terrorism Research Initiative.

Horgan, J., Braddock, K. (2010). *Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-radicalization Programs*. International Center for the Study of Terrorism, Pennsylvania, Routledge.

Jones, C.R. (2014). *Are prisons really schools for terrorism? Challenging the rhetoric on prison radicalization*. Punishment and Society, p. 74-103.

Khader, N (2014). *The Danish Model for Prevention of Radicalization and Extremism*. Binnengehaald op 13 april 2015 van:

<http://www.hudson.org/research/10555-the-danish-model-for-prevention-of-radicalization-and-extremism>

Khosrokhavar, F. (2013). *Radicalization in Prison: The French Case*. Politics, Religion and Ideology p. 284-306.

King, M., Taylor, D.M. (2011). *The Radicalization of Homegrown Jihadists: A Review of Theoretical Models and Social Psychological Evidence*. Terrorism and Political Violence, 23:4, 602-622

Koning, J.J. de (2004). *De knip- en plak-islam; hoe jonge moslims in Nederland hun radicale wereldbeeld samenstellen*. NRC Handelsblad.

Lectoraat Werken in Justitieel Kader (2012). *Hybride werken bij diagnose en advies*. Geraadpleegd op 19 november 2014:

<http://www.werkeninjustitieelkader.nl/CmsData/Hybride%20werken%20bij%20diagnose%20en%20advies%20plenaire%20inleiding.pdf>

Luxemburger Wort (2014). *Town turns neo-Nazi march into tolerance fundraiser*. Binnengehaald op 19 november 2014 van:

<http://www.wort.lu/en/panorama/town-turns-neo-nazi-march-into-tolerance-fundraiser-546af12a0c88b46a8ce3e9b7>

McCauley, C., Moskalenko, S. (2008). *Mechanisms of political radicalization: pathways toward terrorism*. Terrorism and Political Violence, p. 415-433.

Meines, M. (2007). Radicalisation and its prevention from the Dutch perspective. In: NCTb (red), *Radicalisation in a broader perspective*. National Coördinator for Counterterrorism, The Hague.

Menger, A., Krechtig, L., Bosker, J. (2013). *Werken in gedwongen kader; methodiek voor forensisch sociaal werk*. SWP Uitgeverij, Amsterdam.

- Moghaddam, F.M. (2005). *The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration*. American Psychologist, pp. 161-169.
- Neumann, P.R. (2010). *Prisons and terrorism: radicalisation and de-radicalisation in 15 countries*. ICSR, London.
- Plaisier, J., Pennekamp, S. (2009). *Planevaluatie Reclasseringstoezicht*. WODC, Ministerie van Justitie.
- Poort, R. (2009). *Fundamenten voor toezicht; over de grondslagen voor de ontwikkeling van reclasseringstoezicht*. Reclassering Nederland.
- Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalisation in Europe: An assessment of the factors influencing violent Islamist extremism and suggestions for counter radicalisation measures*. Danish Ministry of Justice
- Reclassering Nederland (2009). *RISc; Informatie voor opdrachtgevers van de reclassering*. Utrecht.
- Reclassering Nederland (2014a). Missie en visie. Binnengehaald op 6 november 2014 van: <http://www.reclassering.nl/wie-wij-zijn/missie-en-visie>
- Reclassering Nederland (2014b). *Verdachten en veroordeelden*. Binnengehaald op 6 november 2014 van: <http://www.reclassering.nl/wat-wij-doen/verdachten-en-veroordeelden>
- Rijksoverheid (2014). *Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme; overzicht maatregelen en acties*. Den Haag.
- Rijksoverheid (2015). *Straffen en maatregelen*. Binnengehaald op 14 januari 2015 van: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/straffen-en-maatregelen/vraag-en-antwoord/wat-gebeurt-er-als-ik-word-veroordeeld-voor-een-straftbaar-feit.html>
- Runciman, W.G. (1966). *Relative deprivation and social justice : a study of attitudes to social inequality in twentieth-century in England*. University of California Press, Berkeley.
- Sageman, M. (2008a). *A strategy for fighting international islamist terrorists*. University of Pennsylvania Press, Pennsylvania.
- Sageman, M. (2008b). *Portrait of a modern terrorist group*. New Scientist.
- Salome, R. en Van Der Wal, C. (2015). *Ex-polderjihadist; vrienden zien me nu als een verrader*. Binnengehaald op 15 april 2015 van: <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3872377/2015/02/24/Ex-polderjihadist-Vrienden-zien-me-nu-als-een-verrader.dhtml>

- Satz, D., Ferejohn, J. (1994). *Rational choice and social theory*. The Journal of Philosophy, pp. 71-87.
- Scott, J. (2000). Rational Choice Theory. In: G. Browning, A. Halcli and F. Webster (red.), *Understanding Contemporary Society: Theories of The Present*. Sage Publications.
- Schmid, A. P. (2013). *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. ICCT, The Hague.
- Sedgewick, M. (2010). *The Concept of Radicalization as a Source of Confusion*. Terrorism and Political Violence, 479-494.
- Silber, M.D., Bhatt, A. (2007). *Radicalization in the West: The Homegrown Threat*. New York City Police Department, New York.
- Silke, A. (2001). *The devil you know: Continuing problems with research on terrorism*. Terrorism and Political Violence.
- Sliedrecht, K.Y. (2008). *Richtlijnen voor het onderzoeksverslag*. Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Letteren.
- Smith, H.J., Ortiz, D.J. (2000). Is it just me? The different consequences of relative and group relative deprivation. In: I. Walker en H. Smith (red.), *Relative Deprivation; specification, development and integration*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Spalek, B., Lambert, R. (2008). *Muslim communities, counter-terrorism and counter-radicalisation: A critically reflective approach to engagement*. International Journal of Law, Crime and Justice, p. 257-270, Elsevier.
- Sterkenburg, N. (2014). *Zij zetten aan tot de jihad*. Elsevier, jg 70, nr 40.
- Taylor, D.M., Moghaddam, F. M. (1994). Social Identity Theory. In: D.M. Taylor, F. M. Moghaddam. *Theories of intergroup relations. International Social Psychological Perspectives*, Westport Connecticut London.
- Ultee, W.C., Arts, W.A., Flap H.D. (2003). *Sociologie. Vragen, Uitspraken, Bevindingen*. Martinus Nijhoff, Groningen.
- Vermaat, J.A.E. (2008). Modern terrorisme in Nederland. In: E.R Muller, U. Rosenthal en R. de Wijk (red.). *Terrorisme; studies over terrorisme en terrorismebestrijding*. Deventer, Kluwer p. 243-268.
- Vidino, L., Brandon, J. (2012). *Countering Radicalization in Europe*. ICSR, Londen.

Warnes, R., Hannah, G. (2008). *Meeting the challenge of extremist and radicalized prisoners: the experiences of the United Kingdom and Spain*. Oxford University Press, p. 402-411.

Wijn, R. (2013). *What matters in counter- and de-radicalization efforts*. TNO.

Wiktorowicz, Q. (2004). *Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach*. Bloomington: Indiana University Press.

Zannoni, M., Van Der Varst, L.P., Bervoets, E.J.A., Wensveen, M., Bolhuis, V.J. van, Van Der Torre, E.J. (2008). *De rol van eerstelijnswerkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering; van 'ogen en oren' naar 'het hart' van de aanpak*. COT.

Zannoni, M., Stuger, E. (2007). *Aanpak van polarisatie en radicalisering: nationale en lokale versterking*, In: Nieuwsbrief Crisisbeheersing (april 2007).

Interne documentatie:

Andreas, A. (2014), een mondeling gesprek op 20 november 2014.

Reclassering Nederland (2014c). *Handboek Reclassering 3RO*. Reclassering Nederland, Utrecht.

Powerpoint presentatie:

De Doelder, H. (2014). *Betekenis van het strafrecht bij bestrijding van radicalisering*. Erasmus Universiteit Rotterdam, 17 oktober 2014.

Gertseva, A. (2005). *Rational Choice Theory and Deterrence Theory*. Washington State University.

BIJLAGE A: AANPASSINGEN

Locatie	Wijziging
Titelblad	Aangepast
Vooraf	Tekstueel aangepast

Probleemschets:

Typ- en spellingsfouten aangepast. Formuleringen over reclassering aangepast.

Operationalisering

Definiëring begrippen	Kopje ingevoegd
Meetbaar maken begrippen	Kopje ingevoegd, diverse aanpassingen aan de tekst gemaakt. Toegevoegd informatie over de werkwijze van de reclassering met deze doelgroep. Werkalliantie Menger, Krechtig en Bosker ingevoegd en meer laten aansluiten op de hedendaagse werkwijze.
Conceptueel model	Andere volgorde van begrippen.

Onderzoeksopzet

Gegevensverzameling	Uitleg over het verloop van de dataverzameling ingevoegd
---------------------	--

<u>Literatuurverkenning</u>	Aantal paragrafen toevoegd: gevangenis, internet (aangevuld), reclassering (aangevuld)
-----------------------------	--

<u>Bijlage C: Actualiteit</u>	Toevoeging actuele gebeurtenissen omtrent radicalisering en jihadisme incl. aparte bronvermelding.
-------------------------------	--

BIJLAGE B: RESPONDENTEN

Expert A	Politie Amsterdam
Expert B	Reclassering Nederland
Expert C	Reclassering Nederland
Expert D	Politie Midden-Nederland
Expert E	Universiteit Leiden
Expert F	Politie Midden-Nederland
Expert G	Reclassering Nederland
Expert H	Reclassering Nederland

Overeenkomstige vragen:

Wat zijn volgens u de belangrijkste factoren die ertoe kunnen leiden dat een persoon radicaliseert?

In hoeverre denkt u dat de-radicalisering mogelijk en wenselijk is?

Wat is de rol van uw organisatie in de aanpak van jihadistisch geradicaliseerden?

Stel dat u zou mogen bepalen hoe radicalisering tegen moet worden gegaan, zowel preventief als repressief. Voor welke aanpak zou u pleiten met welke organisaties?

BIJLAGE C: ACTUALITEIT

Een artikel van de Gelderlander op 20 september 2014 toont dat de rekeningen van vijf Nederlandse Syriëgangers zijn bevroren. In het kader van de anti-terreurregelingen heeft de regering beslag gelegd op alle financiële middelen die zij tot hun beschikking hadden (De Gelderlander, 2014).

Op 29 september 2014 wordt bekend gemaakt dat een Nijmeegs gezin is afgereisd naar Syrië (Omroep Gelderland, 2014). Er is gesproken over een vader, moeder, twee kinderen en een buitenstaander die gezamenlijk Nederland hebben verlaten en richting Syrië zijn vertrokken. De gemeente werd gewaarschuwd door de politie doordat zij verschillende signalen hadden opgevangen omtrent jihadisme.

Uit een artikel van het Rosman (2014) in het Haarlems Dagblad blijkt dat burgemeester Van Aartsen van Den Haag zijn zorgen uit over de opvang van teruggekeerde jihadisten. Den Haag en andere gemeenten kunnen dit niet alleen aan, zo betoogt hij. Hij stelt onder andere voor om ze allemaal een deradicaliseringsprogramma te laten volgen (Rosman, 2014). Tevens werd in dit artikel geschat dat er 160 Nederlanders zijn vertrokken naar Syrië en Irak en dat 30 daarvan terugkeerden.

Eind oktober werd een zestienjarig Nederlands meisje aangehouden bij Hongarije omdat ze voornemens was af te reizen naar Syrië (Salome, 2014). Het meisje stond via social media in contact met de extremistische gedachtegang.

Begin november publiceert het Algemeen Dagblad een artikel over de huidige situatie van een aantal leden van de Hofstadgroep (Salome en Van Der Wal, 2014a). Voormalig lid van de Hofstadgroep Jermaine W. uit Amersfoort kwam begin september weer vol in het nieuws toen bleek dat hij samen met zijn vrouw en drie jonge kinderen naar Syrië was vertrokken. Zijn broertje Jason W. studeert inmiddels op de Universiteit Leiden ‘crisis en securitymanagement’.

Tweede-Kamerlid Ahmed Marcouch laat in een krantenartikel van De Wever (2014) weten dat hij ervan overtuigd is dat Syriëgangers harder moeten worden bestraft. Marcouch reageert op het nieuws dat jongerenimam tijdelijk stopt met prediken omdat hij bedreigd werd vanwege zijn uitspraken dat jongeren vooral niet moeten afreizen naar Syrië. Volgens Marcouch moet men beter haar best doen om bedreigers voor de rechter te krijgen. De bedreigingen aan het adres van de jongerenimam worden gezien als een ondermijning van de vrijheid van meningsuiting en godsdienst (De Wever, 2014).

Groenendijk schrijft in haar artikel in het Algemeen Dagblad (2014) over een aantal uitspraken van Ahmed Aboutaleb, de burgemeester van Rotterdam. Hij druist tegen het beleid van het kabinet en betoogt dat Syriëgangers naar Syrië mogen vertrekken, maar dat ze dan niet weer terug moeten komen naar Nederland. Daarnaast geeft Ahmed Aboutaleb aan dat personen die voor zichzelf hebben besloten dat ze dit wereldbeeld willen aanhangen, hij ze niet gaat tegenhouden. Hij spreekt over het inleveren van het Nederlandse paspoort en het niet meer terugkeren naar Nederland.

Op 1 december werd de eerste teruggekeerde Syriëganger in Nederland veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf, zo blijkt uit een artikel van BN De Stem (2014). Het Openbaar Ministerie geeft in het artikel aan tevreden te zijn over de straf van de Syriëganger, maar niet over de vrijspraak van diens vrouw. De vrouw werd verdacht van het ronselen van ten minste zes personen voor de jihad en opruiing en wordt gezien als “drijvende kracht”. Het kon echter niet worden aangetoond dat de vrouw ronselde voor een gewelddadige jihad (BN De Stem, 2014).

Smit en Heijerman (2014) hebben voor hun artikel in de Volkskrant een aantal experts bevraagd over de veroordeling van een teruggekeerde Syriëganger die drie jaar gevangenisstraf kreeg. Zijn vrouw werd verdacht van het ronselen voor een jihadgang maar werd vrijgesproken van verdere vervolging. Ruud Hoff, Midden-Oosten expert, geeft aan dat hij betwijfelt of de veroordeling van deze enkele jihadganger een goed signaal is voor andere Syriëgangers die terugkeren. Hij betoogt dat het wellicht zelfs een stimulerende werking kan hebben in het anti-westerse denken. In andere Europese landen wordt er ook aandacht besteed aan de veroordeling van terugkerende Syriëgangers. In Frankrijk kreeg een terugkeerder een gevangenisstraf van zeven jaar, jihadi's die klaar stonden om te vertrekken kregen gevangenisstraffen variërend van twee tot vier jaar. Deze aanpak maakt het lastig om terug te keren naar Frankrijk (Smit en Heijerman, 2014). In Groot-Brittannië moet één Britse Syriëganger nog worden veroordeeld en wordt zijn straf nog bepaald. In de week van 24 november 2014 werden nog twee broers veroordeeld voor respectievelijk drie en 4,5 jaar gevangenisstraf voor het deelnemen aan trainingskamp voor terroristen in Syrië. Vrijdag 5 december moet een teruggekeerde Syriëganger zich verantwoorden bij de rechtbank in Duitsland, waarbij een gevangenisstraf is geëist van vier jaar en drie maanden.

Salome en Van Der Wal (2014b) roepen in hun artikel in het Algemeen Dagblad van 4 december 2014 op dat personen met vermoedens van jihadisme, dit kunnen melden via Meld Misdad Anoniem. Op advies van minister Opstelten van het ministerie van Veiligheid en Justitie komt er een meldpunt voor radicalisering. Ook wanneer personen plannen hebben om af te reizen voor een jihad en deze signalen aanwezig zijn, kan dit

worden doorgegeven bij Meld Misdad Anoniem. Er wordt nadrukkelijk benoemd dat het niet de bedoeling is dat suggestieve signalen worden doorgegeven.

Op 8 januari 2015 wordt het kantoor van het Franse satirische tijdschrift Charlie Hebdo aangevallen door gewapende mannen (BBC, 2015). Bij deze aanslag kwamen twaalf personen om het leven, voornamelijk tekenaars van het tijdschrift. De aanslag werd opgeëist door twee broers van islamitische afkomst die tijdens de aanslag 'allahu akbar' riepen. De Franse politie bleef hen op het spoor en wist de daders op twaalf januari 2015 te lokaliseren en na een vuurgevecht te doden.

Van Der Laan (2015) schrijft in een online artikel over de uitspraken van de burgemeester van Rotterdam, Ahmed Aboutaleb. In een interview bij Nieuwsuur gaf Ahmed Aboutaleb een duidelijke boodschap aan jonge jihadisten in Nederland. Personen die geen ruimte zien voor een humoristisch tijdschrift als dat van Charlie Hebdo, mogen van Aboutaleb 'oprotten'. Ook voor sympathisanten in Nederland voor de aanval op Charlie Hebdo in Parijs is geen ruimte; 'verdwijnt als je in Nederland je plek niet kunt vinden'.

Giesen (2015) schijft op 10 januari in de Volkskrant over een aantal gebeurtenissen in Frankrijk ten aanzien van een aanval op het vrije woord, een aanval op de politie en de joodse gemeenschap. De terreurgolf begon op woensdag 7 januari 2015 toen twee islamitische broers het satirische weekblad Charlie Hebdo in Parijs aanvielen en daar het leven namen van een lijfwacht, een politieagent en een aantal tekenaars. De dag daarna schoot een persoon een politieagent dood, terwijl zij het verkeer stond te regelen na een aanrijding. Na dit voorval werd de dader niet gepakt, maar eiste hij op vrijdagochtend 9 januari 2015 de aandacht op toen hij een gijzeling startte in een joodse supermarkt in Parijs. Deze gebeurtenissen zijn tekenen van een mondiale jihad waarbij een wisselwerking ontstaat tussen de strijd in het Midden-Oosten en de activiteit van radicale moslims in het Westen.

De Stoop (2015) laat in een stuk zien dat jihadisten jonger en naïefer zijn die vaak uit de lagere sociale klassen komen. Hij verwijst naar de aanslagen in Brussel op het Joods Museum en de aanslagen in Parijs die allen werden gepleegd door personen die afkomstig waren uit probleemgezinnen. In hetzelfde artikel stelt Ernst Kat vast dat de vatbare personen psychische problemen hebben die hen kwetsbaar maken voor een ideologie van de jihad. Hij pleit voor het vergroten van de samenwerking tussen psychologen, psychiaters en geestelijke zorgverleners als sluitstuk. Er wordt veel gewerkt volgens handboeken, maar volgens Kat is er steeds minder ruimte om het gesprek te voeren met een persoon, waardoor niet de onderste steen boven kan komen.

Medio januari verschijnt in Trouw een artikel van Obbink (2015), waarin student Shabir Burhani wordt geïnterviewd. Hij trad voor een korte periode op als woordvoerder van Sharia4Holland en geeft aan dat hij droomt van een wereldomvattende islamitische staat. Hij vertelt dat het volgens de islam toegestaan is om iemand te doden als hij de Profeet beledigt, waarmee hij de aanslag op Charlie Hebdo goedkeurt. Als je al honderden jaren wordt aangevallen dan komt er een punt waarop we de vijanden onschadelijk gaan maken, zo stelt Burhani.

De Franse regering verspreid op 29 januari 2015 een video waarmee zij de leugens tracht te tonen waarmee toekomstige jihadisten worden overtuigd om jihadist te worden. De video is bedoeld om een tegengeluid te laten horen.

Op maandag 9 februari 2015 wordt bekend gemaakt dat de rechtbank in Arnhem twee moslims heeft vrijgesproken van het voorbereiden van terroristische misdrijven (NOS, 2015). De rechter acht daarin niet bewezen dat de twee mannen wilden deelnemen aan de Syrische strijd. Volgens één van de advocaten van de verdachten, geeft de rechter met deze uitspraak aan dat je mag denken wat je wil, zonder dat je daarmee strafbare feiten begaat. Het Openbaar Ministerie zal nog wel in hoger beroep gaan.

In een artikel van Lauret (2015) uit het Algemeen Dagblad van de regiokatern Utrecht op 14 februari 2015 wordt geschreven over het niet-zichtbaar radicaliseren van een scholiere uit Veenendaal. In vier grote steden is de afgelopen jaren wel beleid gemaakt, maar juist daar staat de professionele aanpak nog in de kinderschoenen. De gemeente Utrecht wil voor het einde van het jaar een honderdtal professionals inzetten om radicalisering te herkennen. Inzet gebeurt aan de hand van de 5V's; volgen, verwijderen, vervolgen, verstoren en veranderen. In het werkveld van scholen en welzijn moet naar mogelijkheden worden gekeken om radicalisering weg te nemen.

In het kader van radicalisering en jihadisme was Ahmed Aboutaleb, burgemeester van Rotterdam, medio februari 2015 in Washington. Hij spreekt in Washington en geeft aan hoe hij extremisme probeert tegen te gaan (Aboutaleb, 2015). Hij wil allereerst een sterke informatiepositie door middel van wijkbijeenkomsten en het creëren van zichtbaarheid. Ten tweede geeft Aboutaleb aan dat hij jongeren een perspectief wil bieden, zodat zij minder vatbaar zijn voor extremistisch gedachtegoed. Bovendien moeten nieuwkomers gewezen worden op hun plichten, naast de rechten die ze in dit land hebben. Als laatste wil Aboutaleb oproepen tot het aangaan van het dialoog tussen de moslimgemeenschap en de niet-moslims.

Wynia (2015) laat in een artikel zien dat Alexander Pechtold radicalisering wijt aan ongelijkheid als voedingsbodem voor radicalisering. De oorzaak voor deze ongelijkheid zou veroorzaakt worden door sociaal-economische onderwerpen, zoals te weinig onderwijs. Hiermee wil de auteur aantonen dat er ook de politiek nog geen eenduidige redenering is over de oorzaken van radicalisering.

Literatuur:

Aboutaleb, A. (19 februari 2015). Grenzen stellen en bewaken, en binden. Trouw.

BBC (2015). Charlie Hebdo and its place in French journalism . Binnengehaald op 31 maart 2015 van: <http://www.bbc.com/news/world-europe-15551998>

BN De Stem (2014). Vandaag: VVD en PvdA positief over straf Syriëganger. Binnengehaald op 4 december 2014 van: <http://www.bndestem.nl/algemeen/binnenland/vandaag-vvd-en-pvda-positief-over-straf-syri%C3%ABganger-video-1.4652211>

De Gelderlander (2014). Geld op rekening Arnhemse Syriëgangers 'bevroren'. Binnengehaald op 4 december 2014 van: <http://www.gelderlander.nl/algemeen/binnenland/geld-op-rekening-arnhemse-syri%C3%ABgangers-bevroren-1.4541656?ls=pl>

De Wever, R. (26 november 2014). Marcouch: Harder straffen. Trouw.

De Stoop, C. (14 januari 2015). 'Het monster zit vanbinnen'; Het profiel van jihadisten doorgelicht. Knack Magazine.

Giesen, P. (10 januari 2015). Terreurgolf laat Frankrijk gewond achter. De Volkskrant.

Groenendijk, M. (26 november 2014). Wil je naar Syrië? Ga, maar kom niet meer terug. Algemeen Dagblad, binnengehaald op 4 december 2014 van: <http://www.ad.nl/ad/nl/1038/Rotterdam/article/detail/3798493/2014/11/26/Wil-je-naar-Syrie-Ga-maar-kom-hier-niet-meer-terug.dhtml>

NOS (9 februari 2015). Rechter spreekt verdachte Syriëgangers vrij. Binnengehaald op 30 maart 2015 van: <http://nos.nl/artikel/2018221-rechter-spreekt-verdachte-syriegangers-vrij.html>

Obbink, H. (22 januari 2015). Sharia en jihad horen erbij. Trouw, de Verdieping.

Omroep Gelderland (29 september, 2014). Nijmeegs gezin afgereisd naar Syrië. Binnengehaald op 4 december 2014 van: <http://www.omroep gelderland.nl/web/nieuws-1/2070863/nijmeegs-gezin-afgereisd-naar-syrie.htm#.VIBRLntAqos>

Rosman, C. (14 november, 2014). Zorg om opvang jihadisten. Haarlems Dagblad, niet elektronisch te raadplegen.

Salome, R. (7 november, 2014). Tilburgs meisje was klaar voor jihad Syrië. Algemeen Dagblad, diverse katernen.

Salome, R. en Van Der Wal, C. (10 november, 2014a). De één vertrekt op jihad, de ander gaat weer studeren. Algemeen Dagblad, diverse katernen.

Salome, R. en Van Der Wal, C. (4 december, 2014b). Verzoek aan moslims; geef jihadisme aan. Algemeen Dagblad, diverse katernen.

Smit, P. H. en Heijerman, C. (3 december 2014). Rol vrouwen bij jihad onderschat; peiling vonnis Syriëgangers. De Volkskrant.

Van Der Laan, S. (2015). Aboutaleb: als het je niet bevalt, rot toch op. Binnengehaald op 31 maart 2015 van: <http://www.elsevier.nl/Politiek/achtergrond/2015/1/Aboutaleb-als-het-je-hier-niet-bevalt-rot-toch-op-1678247W/>

VTM Nieuws (29 januari 2015). Frankrijk bestrijdt jihadi's met video. Binnengehaald op 30 maart 2015 van: <http://nieuws.vtm.be/buitenland/126062-frankrijk-bestrijdt-jihadis-met-video>

Wynia, S (7 maart 2015). Bang weggijken; voedingsbodem / wie ongelijkheid ziet als bron jihadisme, wil oorzaken niet zien. Elsevier, Editie 71, nr. 10.

